

علی رضا
—
ALİ RIZA

— مقدمہ
— ۲ — **AHFADA YADİGÂR**

URFA MÜCAHEDESİ

- ۳ — **هفيا مرآة مفرد مجيئتك تشكي**
— ۴ — انگليز فرانسوزك ۱۹۱۶ اتمزنى مويئير اورفنىك فرانسوز طرفندره اشغالى.
— ۵ — فرأى ملى قوماندانى على صائب بكك موقفيئى.
— ۶ — بربوابه زاده قائم مقام فروى بكك سروج حجابانى.
— ۷ — غازى عيئابك مقررئندره صوكوره اورفنىك نكار مجاوليه

YAYINA HAZIRLAYAN حاضر در

Müslüm AKALIN

ميترب مطبوعسى
—
۱۳۶۳ هـ — ۱۹۲۶ م

ALİ RİZA

AHFADA YADİGÂR
URFA MÜCAHEDESİ

YAYINA HAZIRLAYAN

MÜSLÜM AKALIN

ŞANLIURFA -1995

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINLARI NO : 10
TARİH DİZİSİ NO : 2

BİRİNCİ BASIM
ŞUBAT 1995

ISBN: 975-7394-01-09

DİZGİ
BASKI

: Özdal Ofset TLF : 313 29 34 ŞANLIURFA
: Ajans - Türk Matbaacılık Sanayii A.Ş. / Ankara, *278 08 24

AHFADA YADİGÂR
URFA MÜCAHEDESİ

Ali Rıza

İÇİNDEKİLER

1. Önsöz
2. Halep'in Düşüşünden Sonra Urfa'nın İngilizlerce İşgaline Kadar Geçen Zaman
3. İngiliz İşgali, Kurtarıcı Büyük Dahi'nin Erzurum Kongresi
4. İngiliz ve Fransızların 1916 Anlaşması Gereğince, Urfa'nın Fransızlarca İşgali
5. Kuvayı Milliye Komutanı Ali Saip Bey'in Başarıları
6. Pehlivanzade Yarbay Nuri Bey'in Suruç Çarpışmaları
7. Gaziyntab'ın Düşüşünden Sonra Urfa'nın Tekrar Mücadeleye Hazırlanması

Sinop Matbaası
Hicri 1343 - Miladi 1924

ÖNSÖZ

Mondros Mütarekesi'ne aykırı olarak 1919 senesi martının yedinci günü **İtilâf Ordusu** tarafından işgal edilen temiz alınlı Urfa'nın işgalden sonra geçirdiği çeşitli dönemlerin bir tarihçesi kaleme alınmak ve yayınlanarak gelecek kuşaklara bırakılmak arzu olunuyordu. Urfa mücahede ve mücadelesinin başlangıcından sonuna kadar geçirdiği acı günleri saymak, o uğurda savunmada bulunanların ellerindeki resmi belgeleri bir araya toplamak hususunda mücahitler arasındaki görüşmeler 1921 senesinde tesbit edilmiş ise de o vakit bu belgelerin yayını, bazı düşüncelerle uygun görülmediğinden, ertelenmişti. Bu defa muhterem mücahit Kozan Mebusu Ali Saip Bey*, **Mücahede**'nin yalnız kendisine ait bölümlerini içeren "**Urfa'nın Kurtuluş Mücadelesi**" adıyla bir kitap yayınlayıp memleketin kurtuluşu uğrunda kendisi ile birlikte çalışanlara ve daha sonra kahramanlık gösterenlere bir övünme payı vermediği için, onun bilgi ve vukufu olmayan resmi belgeleri ve 30 parça resmi** içeren bu tarihçemizi **Urfa Mücahedes**i adıyla ve gelecek kuşaklara yadigârımız olmak ve Türk tarihinde belki bir yer bulmak üzere, Urfa'nın kahraman halkına, saygılarımı katarak sunmaya cesaret ediyorum ve minallahı tevfik.

Urfa

Eski Jandarma Komutanı

Yarbay **Ali Rıza**

(*) Ali Saip (Ursavaş) (1887-1939). Urfa Kuvayı Milliye Kumandanı. Urfa (1, 3, 4, 5.) dönem ile Kozan (2.) dönem T. B. M. M. üyeliği, Şark İstiklâl Mahkemesi Başkanlığı yapmıştır.

(**) Kitaptaki fotoğraf sayısı 26'dır.

ALİ RIZA BEY'İN HATIRATI ÜZERİNE

Ali Rıza Bey'in hâtıratının günümüz Türkçesiyle yayını, Urfa'nın kurtuluşu ve Milli Mücadeledeki yeriyle ilgili önemli bir adım sayılmak gerekir. Bugüne değin Milli Mücadele konusunda yayınlanan eserler, Urfa söz konusu olduğunda Ali Saip Bey'in "Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri"* adlı eser/hatıratını kaynak olarak kullanırlardı. Literatürde başka kaynak eser de yoktu. Bunun kötü yanı yalnızca tek kaynağa bağlı kalmak değil, bununla birlikte anlatımın doğruluğunu sorgulayamamaktı. Urfa'nın kurtuluşu ile ilgili Ali Saip Bey'in kitabı yayınlandığında Urfa'da tam bir hayâl kırıklığı ve Mücadeleye katılanlarda Ali Saip Bey'e karşı bir soğukluk yaşanmıştır. Çünkü Ali Saip Bey'in kitabı tam anlamıyla **'benmerkezci'** ve Mücadeleye katılanların hak ve emeklerini inkâr eden bir kitaptır. Nitekim Ali Rıza Bey'in bu hâtıratı yayınlama gerekçelerinden biri de önsözünden anlaşıldığına göre Urfa'nın kurtuluşuna emek vermiş insanlara Ali Saip Bey'in kitabında verilmeyen övünme payını vermek, onları tarihe geçirmektir. Ki bunlar arasında en başta kendisi gelmektedir.

Gerçekten bu hâtıratdaki belgeler Ali Saip Bey'in kadirbilmezliğinin derecesini göstermektedir. Bütün bu belgeler, Cemiyet çalışmaları, Mücadele hazırlıkları, Ali Saip Bey'in kitabında bir tek cümle olarak yer almıştır: **"Selefim Bnb. Ali Rıza Bey'in bir örgütlenme girişiminde bulunduğunu fakat Fransızlara ihbar edilerek sınır dışına çıkmak zorunda kaldığını .. anladım."**(sf. 61). Bu bakımdan bu hatırat, Ali Saip Bey'in Urfa'ya atanmasından önceki durumu açıklığa kavuşturması ve bu şekilde tarihsel gerçeklerin gün ışığına çıkartılmasıdır.

(*) Ali Saip, **Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri** Ank. 1924

ması bakımından çok önemlidir. Bunun yanında Akçakoyunlu çarpışmaları ve Urfa Kuvayı Milliyesi'nin Gaziantep'in kurtuluşuna katkıları da ilk olarak bu kadar ayrıntılı olarak belgelenmektedir.

ø ø ø ø ø

Ali Rıza Bey'in hâtıratı 1924 yılında Sinop'ta basılmıştır. Hem o zamanki teknik imkânsızlıklardan ve hem de süslü cümle ve ağıdalı kelimeler kullanma merakından kaynaklandığını sandığım bir üslûp ve ifade tarzıyla basılan kitap, elden geldiğince sadeleştirilmeye çalışılmıştır. Bazen yarım sayfa tutan cümlelerin olabildiğince anlamı korunarak aktarılmasına çaba gösterilmiş, bazen de anlam kaymalarına yol açmaması için cümle yapısına dokunulmamıştır. Metindeki kimi cümle bozuklukları ise hatıratın asıl baskısından kaynaklanmaktadır.

Ali Rıza Bey bu hâtıratı yayınlamadan önce, 4.2.1923 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'na, Urfa Mücadelesi'ndeki belgeleri ve olayları içeren bir rapor sunmuştur. Harp Tarihi Dairesi'ndeki bu raporun bir örneğini, Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Derviş Kılınçkaya, bana vermek inceliğini göstermişti. Daha sonra genişletilerek bu hâtıratı oluşturan rapor ile hâtırat arasında kimi farklılıklar bulunmaktadır. Rapordaki bazı belgeler kitaba alınmamış ya da eksik alınmıştır. Bu farklılıklar dipnotlardan verilmek suretiyle okuyucuya karşılaştırma ve bilgilerini bütünleme imkânı verilmek istenmiştir. Dipnotlarda "**Rapor**" olarak adı geçen kaynak, bu rapordur.

ø ø ø ø ø

Kitabın sonundan da anlaşılacağı gibi kitabı hazırlayan Jandarma Teğmeni Adil Hulûsi Bey ile Ali Rıza Bey'dir. Bu nedenle hâtırat bazen birinin, bazen diğerinin ağzıyla okuyucuya aktarılmaktadır. Metinde "**Yazarın notudur**" biçimindeki dipnotlar hatırat sahibince, diğerleri tarafımdan yazılmıştır.

Her iki jandarma subayı ve arkadaşlarıyla kitapda adı geçen ve geçmeyen bütün kahramanlara şükran duygularımızla Allah'tan rahmet dileriz.

Müslüm AKALIN

HALEP'İN DÜŞÜŞÜNDEN SONRA

1918 yılının ağustos ayında Suriye'nin Havran Jandarma Komutanlığı'ndan terfi ederek Urfa'ya gelmişim. O zaman Urfa'da mutasarrıf olarak, Ferit Paşa mel'ununun İstanbul'da idam ettirdiği Şehit Nusret Bey bulunuyordu (1).

28 Eylül 1918 tarihinde Şam, onu izleyen Ekim ayı içinde Halep düştü ve Mondros Mütarekesi imzalanarak 2 Kasım 1918 tarihinde vilâyetimizde de bildirildi. Halep'in düşüşü üzerine Urfa heyecan ve telâşa düşerken, memleket tehlikeler karşısında bulunuyordu. Ertesi gününden emin olmayan memlekette terhis ve firar dolayısıyla pek eksik kadrolu jandarma taburundan başka kuvvet yoktu. Bütün memleket bu kuvvete dayanıyordu. Urfa'nın şu haldeki geleceğini düşünen Nusret Bey, Arap aşiretlerinin memlekete hücum edeceğini düşünüyor, gerekli önlemleri almaya çalışıyordu.

Ordular bozulmuş, komutanlar çekilmiş, telgraf hatları tahrip edilmiş, kurtuluş yolları bütünüyle kapalı ve kötü bir durumda bulunuyordu. Nusret Bey, Jandarma Komutanını yanına çağırarak ve

(1) Nusret Bey (1875 - 1920) hakkında geniş bilgi için bkz. Akalın, Müslüm. **Şehit Nusret Bey'in Savunması**. Şırkav Yayınları, Şanlıurfa,1992.

memleket aydınlarını, eşrafı toplayarak acı bir dille memleketin düşme ihtimaline karşı alınacak önlemlerin ilki olarak millî bir kuvvetin acilen oluşturulmasını ve Jandarma Komutanı emrine verilmesini öneriyordu. İtilâf ve istilâ ordularına karşı hiç bir iş göremeyeceği belli olan bu kuvvetin, yalnız şehre hücumları akla gelebilecek olan aşiret kuvvetlerini önleyebileceğini düşünüyordu.

Jandarma Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey, memleket eşrafından Hacıkâmilzade Hacı Mustafa ve Hacı Mustafa Reşit, biraderi Ahmet Rami ve Barutçuzade Hacı İmam ve Arabîzade Reşit ve daha bazı kişilerin yardımıyla bir milis alayı oluşturuyor ve sayısı altıyüze yaklaşan bu kuvvete silah ve cephane dağıtıyordu. Alay oluşturulduktan sonra kasaba bölgelere ayrılarak, geceli gündüzlü devriye görevlerinin yerine getirilmesiyle memleketin korunmasına çalışılıyordu.

Bir nizamiye alayı kadar düzen ve disipline sahip olan bu alay, aşiretin memlekete olabilecek hücumunu önlemişti. Bu arada bölük bölük Halep'ten, gerek Urfa'lı ve gerekse başka memleketli Ermeni gençleri Urfa'ya doluyor, asayiş çığnıyorlardı.

Mondros Mütarekesi'nin acı tebliğati, boğazın açılması, İstanbul'un işgali ve mütarekeden sonra İngilizler'in Anadolu'da mütarekeyi çiğneyerek memleketi işgal etmeleriyle Nusret Bey derin düşüncelere dalmıştı. O sırada düşman ordusundan çok Türklüğe düşman kesilen Arap kavmi, kabile kabile Urfa çevresinde taşkınlıklara, katle, yağmaya başlamışlardı.

Bunlardan Cabirîzade Selâhaddin, Osmanlı ordusunun bıraktıklarından iki makineli tüfek alarak başına topladığı çeşitli serseri takımından kişilerle Cerablus'a geliyor ve jandarma karakolunu basarak ordakilerin hayvanlarını ve silahlarını alarak nahiyeye müdürünü köprü'nün doğusuna atıyordu. Edepsizlerin yanında, "**Şerif Ali, Şerif Matar**" isimindeki beraber getirdikleri düzme Medine ve Mekke'li iman hayını, zorbalara bir paye vererek Faysal'ın verdiği emirleri uyguladığı ve Urfa'nın Halep'e katılması gerektiği ve Osmanlı hükümetinin mahvolduğu ve Osmanlılıktan arta kalan Türkleri hiç bir milletin kabul etmeyeceği saçmalıklarını yayıyordu. Bu suretle kendilerine Arap hükümeti süsünü veren Arap şâkileri, civardaki Türk köylerini yağma ve Münbüc'de oturan Çerkezleri kendilerine bent ederek kılavuzluk görevini yapıyorlar ve Türkleri öldürmek için kışkırtıyorlardı.

Cerablus'daki Hristiyan köyleri de Selâhaddin'e çok yardım ediyorlardı. Selâhaddin, Birecik, Nizip ve Antep'i de işgal edeceğini bildiri-

yordu. O sırada Birecik Kaymakamı Feridun Bey, korkuya kapılarak sağlık durumu dolayısıyla önceden almış olduğu hava değişimi süresini kullanmak vesilesiyle, işin dağdağasından kurtulmak amacıyla görevden çekildiğini mutasarrıfa bildiriyordu. Cabirizade'nin taşkınlıklarının önlenmesi için bir miktar kuvvetle Cerablus üzerine gidecek olan jandarma komutanına Birecik Kaymakam vekilliği de Nusret Bey'in ricasıyla veriliyordu. Cabirizade Selâhaddin, Halepli Rûfaizade Tahir, Cerablus'da ordunun bıraktığı zahire ve savaş gereçlerini Halep'e taşıyorlardı. Jandarma komutanı Birecik'e inerek işi kavradıktan sonra durum hakkında mutasarrıfa ve 6. Kolordu Komutanı Ali İhsan Paşa (2) hazretlerine, gerekli bilgileri vererek bir adet makineli tüfek verilmesini rica etti. Anılan komutan, Birecik'ten çekilme emrini alan bahriye müfrezesinden bir makineli tüfek ve bir katırla gerekli miktarda cephane alınmasını sağlayıp, Cerablus Fırat Nehri'nin batı kıyısı olduğundan 2. Ordu'ya başvurulmasını ve saldırganlar nehrin doğusuna geçerlerse silah kullanmağa yetkili olduğunu ve jandarma bölüğünü takviye eden bir bölük askerin Yüzbaşı Hacı İzzet Efendi (binbaşı olduktan kısa bir süre sonra batı cephesinde şehit olmuştur) komutasında Mardin'den hareket ettiğini bildirdi.

Bu sırada her yönden sıkışan Cabirizade Selâhaddin, görüşme isteğinde bulunduğu resmî görev ve sıfatı ve hangi hükümetin emriyle geldiği bilinemediğinden şâkiliğine son vererek oradan çekilmesi, Birecik takım komutanı Üsteğmen Kenan Efendi aracılığıyla adı geçene bildirildi. Yine bu sırada Cabirizade'nin tehditnamesini alan Nizip ahali, jandarma komutanı ve kaymakam vekilini Nizip'e çağırdılar. Ertesi günü, Ali Rıza Bey, Nizip'e giderek, Nizip ve Barak ahalsinin destek ve yardımıyla Selâhaddin'in kuvveti, Cerablus'un batısındaki Hristiyan köyüne atılarak nahiye müdürüyle jandarma karakolu, mahalline gönderildi. 13 Aralık 1918 tarihinde İngiliz memurları Cerablus istasyonunu işgal ederek Arap müfrezesinin hattın uzağına çekilmesi Selâhaddin'e bildirildi. İngilizlerin Cerablus'a gelmeleri Urfa'nın da işgalini hissettirdiğinden, Ali Rıza Bey'in Urfa'ya geri dönmesi mutasarrıflıktan emrolundu.

Urfa'ya geri döndükten bir süre sonra Urfa'nın işgali ve Mondros Mütarekenamesine ek diyerek, oniki maddelik General Allenby mütarekenamesi tebliğ olundu (İşbu mütarekenâmenin metni aşağıda sırası gelince yazılacaktır). İşte Urfa ve çevresi bu suretle bir kargaşalık

(2) Mütareke'de 6. Or. ve daha sonra İstiklal Savaşı'nda 1. Or. Komutanı olan Tümg. Ali İhsan Sabis (1882-1957). 9. Dönem Afyonkarahisar milletvekilliği yapmıştır.

içindeyken İngilizler haksız yere Urfa'yı işgal ettiler. Bu haksız işgaller dolayısıyla ve tabiatıyla incinen kamuoyu hazırlanıyor ve şerefli milli kuvvetler oluşmaya başlıyordu.

İngiliz işgal kuvvetini karşılamaya çıkmayan merhum Nusret Bey, işgal kumandanı tarafından pek ağır azarlamalara maruz kalıyordu. Cesur mutasarrıf, **"Haksız olarak memleketi işgal eden bir kuvveti karşılamak, bir Türk mutasarrıfına yakışmaz. Bir misafir olarak gelseydiniz sizi Birecik'te karşılardım"** deyince arası çok geçmeksizin Dahiliye Nezareti emirleriyle, **"tehcir"**le ilişkisi olduğundan bahisle gözetim altında İstanbul'a gönderilmesi emrolunuyordu.

Nusret Bey, emrinin tebliğinden bir kaç gün sonra, yanına bir polis ve bir jandarma verilerek İstanbul'a hareket etti. Muhterem şehidin Urfa'dan hareketinde bütün ahali uğurlamaya çıktı. Ayrılırken jandarma komutanı Ali Rıza Bey'e sarılarak Urfalılara yararlı hizmetlerde bulunacak bir arkadaş bıraktığını söyledi. İşte o andan itibaren yalnız kaldık.

Nusret Bey gittikten sonra büsbütün şımaran Ermeni milletine İngilizler himayeyi artırdı. Ermeni çocuk ve kadınlarını toplamak hususunda jandarma komutanını sıkıştırıyorlar, aksi halde Malta'ya gönderileceğini bildiriyorlar, bir taraftan da Urfa'daki bütün aşiret reislerinin İngiliz komutanı yanına getirtilmesi için komutana emirler veriyorlardı. Bu arada İngilizlerce namı pek büyük ve yüksek olan Millî aşiret reisi İbrahim Paşazade Mahmut Bey'in(3) karargâhlarına daveti ve getirilmesini pek arzu ettiler.

Millî aşiret reisi Mahmut Bey İngilizlerin çağrısına acı bir karşılık verdiğinden, İngiliz işgal ordusu kurmay binbaşlarından Woolley'nin(4) Viranşehir'de Mahmut Bey'in yanına gitmesini kararlaştır-

(3) Millî Aşireti Reisi İbrahim Paşa'nın oğludur. Mütareke sırasında hem Osmanlıları hemde İngilizleri 'idare' etmiştir. Hamidiye alaylarında Kaymakam (yarbay) rütbesini almıştır. Bkz. Baslu, Şevki, **Harbi Umumi'de Müstakil Süvari Livasının Harekatından Bir Yaprak**. İstanbul 1340; Ahmet Mesut, **İngiliz Belgelerinde Kürdistan**, İstanbul, 1992 . shf 47 vd.

(4) Yzb. C. Leonard Woolley. İngiliz İstihbarat servisinin Ortadoğu'da görevli ajanlarından. Millî Aşireti Reisi Mahmut Bey'e yazdığı mektup için Bkz. Akalın, Müslüm, **İngiliz İşgaline İlişkin Bir Belge. Şanlıurfa'nın Kurtuluşu 67. Yıl**. Şanlıurfa Belediyesi Yayını, Şanlıurfa 1987, sf. 59.; Yzb. Woolley'in Mahmut Bey'le görüşmesine ilişkin uzun rapor için bkz. Ahmet Mesut, **a. g. e.** sf. 47 vd.; Öke, M. Kemal, **İngiliz Ajanı Bnb. Noel'in Kürdistan Misyonu (1919)**. İstanbul 1989, shf. 57 vd.

tırdılar ve Woolley'nin hareketi esnasında hayatı jandarma kumandasına emanet olunuyor ve aksi bir durum oluştuğunda jandarma komutanının sorumlu tutulup idam edileceği bildiriliyordu. Woolley, yeteri kadar jandarmanın koruması altında Viranşehir'e giderek Mahmut Bey'le görüştü ve Mahmut Bey'e dörtbin İngiliz lirası vereceğini bildirdi. Mahmut Bey, bu öneriden pek hiddetlenerek, binbaşığı kendisinin paraya ihtiyacı olmadığını ve belki kendileri yabancı yerlerde olduklarından eğer ihtiyaçları varsa hükümet namına Millî aşiretinin para verebileceğini bildirdi. Buna ek olarak kendisine çok değerli bir cins kısrağ armağan etti. Binbaşı, Generalin emri olmadıkça kısrağı alamayacağını beyan edince Mahmut Bey Generale danışarak kısrağı alabileceğini tekrar etti ve bunun bir aşiret geleneği olduğunu söyledi. Binbaşı, arzusuna ulaşamayarak döndü. Daha sonra kısrağ, Generalin izni üzerine jandarma komutanı aracılığıyla getirilerek Halep'e gönderildi.

Mahmut Bey'le İngilizlerin görüşmeleri, en büyük amaç olması bakımından Halep'ten General Eys geldi, Mahmut Bey'i davet etti. Pek geniş bir ziyafet programı yapıldı, yemekler hazırlandı, Mahmut Bey'e karşılayıcılar çıktı. Nihayet Mahmut Bey'in kendi yerine dört korucusuyla kâtibi çıkageldi. Bunlar da önce hükümete, daha sonra karargaha gittiler. Mahmut Bey'in mazereti olduğu için gelemeyeceği, yerine vekâleten kendisinin gönderildiğini bildirdi. Bununla birlikte İngilizler'in ümitleri suya düştü ve pek çok üzüldüler.

Yine bu sırada İngiliz karargâhına çağrılan aşiret reislerinin bir bölümü ise itaat edebileceklerini bildirdiler. Bu suretle ikiye bölünen aşiretler birbirlerine düştüler. İngilizlere taraftar olanlar hükümet yanlılarına hücum ediyorlardı. Harran kazasının kuzeyinde aşiretler birbirlerinin kanlarını döküyor ve İngilizler bu hale seyirci olarak gülüyorlar, aynı zamanda hükümeti güçsüzlükle suçluyorlardı. Jandarma kuvvetini takviye edeceklerini ve zırhlı otomobil vereceklerini söyleyerek nüfuzlarını aşiretlerin yanında yükseltmeye çalışıyorlardı. Nihayet hükümet kendi kuvvetleriyle bu saldırıyı önledi.

Ermeniler bu durumlardan daha çok cüret aldılar. İslâmlara işkence etmeye başladılar ve bunlardan Malatyalı Demirciyan Serkis, Erzurumlu Karabet, Ermeni milletvekili olduklarını söyleyerek bir çok taleplerde bulunuyorlardı.

Bu minval üzere 7 Mart 1919 tarihinden ağustos sonuna kadar Urfa, İngiliz işgali altında bulundu. 1916 anlaşması (5) gereğince İngilizler çıktı ve yerlerine Fransız ordusundan, bir alay kadar asker Urfa'yı işgale geldi. İngilizler giderlerken jandarma komutanını çağırarak silah ve cephaneye ihtiyaçları olup olmadığını soruyorlar ve bir taraftan da yeni gelen Fransız bölüklerinin kumandanlarına Urfa ve Halep bölgesinde 24.000 Ermeni gencini kendileri için silahlandırdıklarını bildiriyorlar, bu suretle her iki tarafı birbirine düşürmeyi arzuluyorlardı.

İngilizler Urfa'yı işgal ettikten sonra oluşturulan milis alayı kaldırılmıştı. Fakat silahları toplanmamış olduğundan durum biraz ümitvar idi.

Talih, savaşın Türkler aleyhine dönmesi ve Halep'in düşmesi üzerine bir taraftan düşman ordularının 1916 Anlaşması gereğince Türkiye'yi istilâ etmesi, bir taraftan Arapların öteden beri izledikleri ayrılık siyasetinin ve bağımsızlık amaçlarının oluşmasına büyük ölçüde hizmet ve aynı zamanda fırsat oluşturuyordu.

Urfa sancağının güneydoğusundaki Geysî Arap aşireti Arap hükümetine tâbi bulunmak arzusuyla Harran kazasında toplantılar yaparken Deyrzor'lu Ramazan Şellaş denilen hayduta mazbatalar mühürleterek verdikleri gibi, öteden beri hükümete karşı olan Suruç'un güneyinde oturan Kürt Ketkânlı aşiret reisi Basravî de bu birleşmeye katılmış bulunuyordu.

RAMAZAN ŞELLAŞ KİMDİR ?

Ramazan Şellaş, aşiret mektebinde yetişen, Deyrzor'daki aşiret reislerinin çocuklarındanır.

Harp esnasında Medine'de akıncı alayı yüzbaşılığına yükselmiş ve Medine'de kıtasından firar ile Şerif'e katılarak ve hayırlığının ortaya çıkması nedeniyle idama mahkum bir kişi olup 1918 ve 1919 yıllarında Arap hükümeti tarafından albaylığa atanmış ve 1920 yılında Araplar tarafından da gözden çıkarılarak bu kere de bir aşiret reisi

(5) Sykes-Picot anlaşması temel alınarak yapılan 15 Eylül 1919 tarihli "Suriye ve Kilikeya'da İşgal Kuvvetlerinin Değiştirilmesine İlişkin İngiliz-Fransız Anlaşması" kastediliyor. Bu anlaşma için bkz. Jaeschke G. **Kurtuluş Savaşıyla İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara 1971, sf. 47, 211.

sıfatı ile Diyarbekir'e kadar gelmiş, eskiden ettiklerine pişman olmuş süsünü takınarak Nihat Paşa(6) hazretlerine katılmış ve Deyrzor'a bir kuvvetle gitmeyi üstlenmiş ve bu suretle de Deyrzor'a giden müfreze-nin felaketine neden olmuş bir alçak kişidir.

BASRAVÎ KİMDİR ?

Basravî, Suruç kazasının Berazî aşiretinin bir fırkası olan Ketkanlı aşiret revidir. Basravî, öteden beri İngiliz tebaası olmak emeli-ni besleyen bir muhalif olup aşiretinin oturduğu yerlerin ilişkisi dolayı-sıyla İngilizler'le haberleşerek Şerif Faysal kuvvetine katılmış ve Türk kuvvetlerinin yok edilmesine çalışmış ve ülkeyi şâkiliğe boğmuş bir asidir ki öteden beri daima hükümet aleyhine yürüyenlerle beraber yürürdü. Urfa sancağının batısında Ketkânlı aşireti reisi Basravî ve güneydoğusunda Geysî aşireti İngilizlerden aldıkları talimat üzerine buldukları yörelerde asayiş ihlal ediyorlardı. Hemcinslerine reva görmedikleri işlem kalmadığı gibi mallarını yağma ve ülke içinde ida-resizlik ve asayişsizlik ve anarşi göstermek emeliyle şâkiliği sürdürü-yorlardı. Bunlar bu durumda devam ederken Cerablus istasyonu yöre-sinde çiftliği olan Rufaizade Tahir Efendi de Cerablus anbarındaki zahire ve malzemeleri, bahriye komodoru Albay Hamit Bey'le ortakla-şa taşıyorlardı.

Bu sırada Birecik kaymakamlığına, Sincar kaymakamlığından çekilmiş olan Münir Hüsrev Bey(7) atandı (Adı geçen, daha sonra 1920'de Urfa, 1922'de Ayntab ve 1923'de de Afyonkarahisar mutasarıflığında bulunarak bu defa da Erzurum mebusluğuna seçilmiştir).

İngilizlerin Urfa'yı işgali, Basravî ve Arap aşiretlerine daha çok kuvvet verdi. Memleketin halini yakından görmek arzu eden General Allenby, maiyetinde yarbaylardan Killing ve Basravî'nin amcazadesi olan Derviş Hamey Atı olduğu halde Diyarbekir bölgesinde geziye çık-tı. Bu geziden kısa bir süre sonra General Allenby tarafından oniki maddelik bir mütareke eki tebliğ olundu.

Bu mütarekenâme-yi o zaman aciz İstanbul hükümeti kabul ede-rek gerekli yerlere bildirdi. Allenby'nin verdiği ve İstanbul hükümetinin kabul ettiği mütareke metni aşağıda yazılıdır:

(6) Korgeneral Nihat Anılmış(1876-1954). Daha sonra Ankara Milletvekiliği yapmıştır. .
(7) Münir Hüsrev Göle (1890-1955). Erzurum Mv.liği, İçişleri Bakanlığı da yapmıştır.

Urfa Mutasarrıflığına

1. Altıncı kolordu komutanı Ali İhsan Paşa'nın yeri değiştirilecektir.
2. Altıncı ordu silahları bırakacak, top, mitralyöz ve silahlarını, belirtilecek yerde Mısır Seferî Kuvvetlerine teslim edecektir.
3. Tarafımızdan emir verildiği zaman ahalinin silahı alınacaktır.
4. Kontrolümüz altında bulunan bölgedeki jandarma kuvvetleri, gereksiz gördüğümüz anda terhis edilecekler ve silahları alınacaktır. Kontrolümüzde bulunan Türk jandarmaları terhis edilinceye kadar Mısır Seferî Kuvvetlerinin emrinde bulunacaklardır.
5. Hakkında irtikabı belirlenecek Türk memurları Mısır Seferî Kuvvetlerince yer değiştirilecektir. Bu memurların yerine atanacak memurların adları onaylanmak üzere Mısır Seferî Kuvvetler komutanlığına verilecektir.
6. Bütün Ermeniler, istenildiği vakit, Mısır Seferî Kuvvetleri tarafından memleketlerine iade edilecektir. Ev, arazi ve mülkleri hemen onlara geri verilecektir. Ermenilerin mallarına verilen zarar ve ziyanın, değerlendirilmesi için gereken yerleri ziyarete gidecek subaylarımız için azami kolaylık gösterilecektir.
7. Cürüm işleyen kişiler tutuklanacaklardır. Asayiş ve kamu rahatını çığnemesinden kuşkulanan kişiler tutuklanacaklardır.
8. Mısır Seferî Kuvvetleri Konya'nın doğusundaki bütün şimendifer hatlarını kontrol edeceklerdir.
9. Mısır Seferî Kuvvetleri bütün telgraf ve telefon haberleşmesini kontrol edecektir. Hiç bir Türkçe şifreli telgraf kabul edilmeyecektir.
10. Mısır Seferî Kuvvetleri terhis edilen Altıncı Ordu erlerini, önceleri haftada dokuzyüz nefer olmak üzere memleketlerine iade ettirecektir.
11. Türk hükümeti bizden firar eden Hint veya diğer erleri bize teslim edecektir.
12. Bilinmelidir ki Mısır Seferî Kuvvetleri istedikleri yeri işgal edebileceklerdir.

İhtar:

8. maddedeki kontrol kelimesinin anlamı Mısır Seferi Kuvvetleri tarafından istediği biçimde ve istediği zamanda, Bağdat hattıyla gerek askerî ve gerekse mülkî nakliyat yaptırmaya yetkili olacağı ve her cins malı her zaman nakil etmekten Bağdat hattını engellemeye yetkili olacaktır. Bu koşullar Mısır Seferi Kuvvetler başkomutanlığı ile Dersaadet'te bulunan Türk hükümeti arasında imzalanan sözleşmenin koşullarıdır. 13 Ocak 1920

Mısır Seferi Kuvvetleri Başkomutanı
General Allenby

BİLFİİL İŞGAL

Mısır Seferi Kuvvetler komutanlığı Cerablus'un işgalinden sonra, yukarıdaki 12 maddelik mütareke hükümlerini sancağa bildirmiş ise de sancak makamı İstanbul hükümetince onaylanmadıkça uygulanmayacağını karşılık olarak bildirmişti. Bu esnada Kilis kasabasının işgali ve Ayntab'a doğru bir İngiliz süvari bölüğünün yürüdüğü bildirildi. Sonra, zavallı Ayntab işgal olundu. Ayntab'ın işgalinden bir iki gün sonra da bir süvari bölüğünün Nizip istikametinde ilerlediği haber alındı. Bu sıralarda Suruç aşiret reisleriyle görüşmek üzere Arappınar istasyonuna İngiliz generallerinden **Dyobs**'un (8) geleceği bildirildi. Aşiret reislerine vereceği konferansında, kaza kaymakamının da bulunmasında bir zarar olmadığı açıklandı.

Mutasarrıflığın emriyle Suruç kaymakamı Şevket Bey, reislerle birlikte gidecekti. General, Arappınar'a geldi, konferansa başladı. Evvela kendi hükümetinin kuvvet ve büyüklüğünden söz ettikten sonra "**Burası, bulunduğumuz yer Türk hükümetinin memleketi ve sizler de bu hükümetin tebaası olduğunuza, kuşku yoktur**" diyor, öğütler vererek tavsiyelerde bulunuyordu.

Bu toplantı ve konferansta reisler arasında bulunan Ketkânli reisi Basravî, kendisiyle aşiretinin Osmanlı tebaası olamayacağını, eski dostu bulunan İngilizler kabul etmediğinde her hangi bir ecnebi

(8) Raporda Diyolis olarak yazılmıştır. (D:1336/13-6, F:47-3) Generalin adı Davis de olabilir. Urfa'yı General Davis birlikleri işgal etmişlerdir. Bkz. Göğem, Dr. Ziya, **Kurmay Albay Dadaylı Halit Bey Akmansü**, İstanbul 1954, C.1, sf.61.

hükümetinin tebaası olacağını ve bunlar da kabul etmezse Arap hükümetine katılacağını ısrarla General'e anlatmışdır. Konferanstan sonra reislere bir at yarışı yaptırılmış ve reislerin uşaklarına birer kırbaç ve gümüş tütün tabakası ve buna benzer şeyler vermişlerdir. Bu sırada :

Nizip'e kadar ilerlemiş bulunan İngiliz süvari bölüğü, Birecik kazasını işgal ve onu takiben Küttülamâre'de kolunu yitiren İngiliz komutanı Yarbay **Vujisi** bir alay piyade ile Urfa kasabasını işgal ve bütün silahlarını hükümet dairesi önünde ve mutasarrıflık makamına yönelterek, "**galip bir hükümetin askeri neden karşılanmıyor?**" diye sormuştu.

Mütareke hükümlerine aykırı olarak Urfa'nın askeri işgal altına alınmasının haksız bir işlem olması nedeniyle, misafir sıfatıyla gelmeyen bir askeri kuvveti karşılamak gibi nazik bir işlem yapmasının mümkün olamayacağı açık bir dille Mutasarrıf tarafından kendisine bildirildi.

İşgal komutanı, askerini yerleştirecek yer isteğinde bulunmuş ve boş olan süvari kışlası gösterilmiş ise de burasını beğenmediğinden Gureba Hastanesi'ndeki zavallı hastaları dışarı atarak, hastane civarındaki, kırk nüfuslu ailesiyle birlikte Urfa eşrafından Kürkçüzade Mahmut Nedim Bey'i, evinden bir cânî çıkarırcasına çıkartıp evini işgal etmiştir.

Bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun büyüklüğü karşısında baş eğen bu düşmanlar, Osmanlılığı bir garibe ve bütün kuvvetlerin toprakları üzerine kurulu bir silahlı saltanat haline getirmeye çalışan ve son siyasî kapışmada temelini sarsıcı çürük bir zemine (Almanya-Avusturya ittifakı) dayanan Osmanlı askeri yönetimini, şu kıyamet benzeri savaşın karanlıkları içinde sarsıyor ve süpürüyordu. Bir zamanlar elele duran, asırlardan beri yanyana yaşayan Araplar da ayrılığa doğru yürüyordu. İşte bu sahada uğradığı felâketler içinde yürümekte bulunan Türkiye'yi, düşmanları, bu uğraşın ebedi mağlûplarından biri olarak kabul ediyor ve fesat çıkarıcı emellerinin faaliyet alanının genişletilmesi için bu havalide en ziyade çöl Araplarını ve aşiret merkezi olan Urfa sancağını işgal etmekle birlikte bir taraftan da haksız yapılan bu işgale haklılık rengi verdirmek için aşiret reislerinden bazılarını tahrik ve teşvik ederek, güvenlik ve asayiş çığneyerek isyan görüntüsü verdirmeye ve Türk-Kürt arasına bir ayrılık sokmağa çalışıyorlardı. Bununla birlikte yine bir taraftan aşiret reisleriyle temas ederek kendilerine ısındırmak ve hükümetten nefret ettirmek ve diğer taraftan da etrafa dağılmış olan Ermeni dul ve yetim-

lerini hükümet marifetiyle toplattırmakla birlikte gerek Urfalı ve gerekse yabancı erkeklerini Halep'ten getirterek memleketin genel görünümünde bir kötü etki oluşturmak ve aynı zamanda kamu huzurunu bozup bir ihtilâl çıkartarak İngiliz kuvvetini göstermek ve bu suretle müdahaleye önemli bir neden oluşturarak kirlî ve pürüzlü ellerini pek haksız olarak uzatabilmek gayelerini izliyorlardı. Doğaldır ki acı sonuçları, idrak sahiplerini uyanışa davet ettiğinden, yükselenlerle yükselmek isteyenlerin işbaşında birleşmesi çalışma usulünün ıslahını, çalışma tezgâhlarının düzenleme ve genişlemesini mümkün kılarak, iş bölümünü ilerletmek ve memleketin kurtuluşunu sağlamak için girişimcilerin başarısına sahip çıkan, metin ve pek vakur adımlarla bir yürüyüş hazırlandı. İşte bu yürüyüşle Türkiye, bu büyük uğraşın ebedî bir mağlûbu olmadığını hırslı düşmanlarına pek iyi anlatmak istedi. Bu suretle doğuda tarihin eşine rastlamadığı bir medenî gelişim ve yükseliş içinde yaşadığını gösterdi.

Yine bu nedenledir ki bu büyük imparatorluğun çöküşünün nedenlerini hazırlayan Batı Avrupa devletleri ve Kuzey Amerika'nın zehirli rolleriyle düzenlenen sosyal hayat alanına konulan karanlık planlar artık Türkiye'nin gittikçe güçlenmekte bulunan kurtuluş ve bağımsızlık programını düzenliyordu. İşte Anglo-Sakson hayatının gösterdiği pek önemli bir manzara...

Türkiye, sürüklendiği pek büyük ve tehlikeli uçurumlardan kurtulmak için içte silahın nasıl bulunacağını ve ne suretle toprak bütünlüğü ilkesinin uygulanacağını ve kamuoyunun nasıl oluşturulacağını pek güzel anladı. Programını ona göre hazırladı. Ve Kâinatın Yaratıcısının yardımlarıyla milletin mukaddesatını ve geçmişin karanlıklarına gömülmek üzere olan tarihini ve büyük atalarının kutsal mirasını korumasını batının kanlı çizmeleriyle basılmamasını kudretli gençlerine anlattı ve kendisi cüretle yürüdü. Her gün başarılı sonuçlara ulaşmaya başladı.

Evet, okyanusların ta öbür yakasında Washington'un mezarı başında durarak "**Dünya barışının esenliğini çiğneyen tüm hükümetler yok edilmeli**" hükmünü veren Amerikalı cumhurbaşkanının yaldızlı ilkesini çiğneyen yine o Amerika oldu. Türkiye'nin Harb-i Umumi kahramanlarının üzerlerine çöken iktidar binasından kesinlikle umutları kalmamıştı. İç yaşamda intihara, dış yaşamda ise idama mahkum olan ve çöküntüye, yıkıntıya doğru yürüyen Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtiva ettiği Türklük, ittifakla bu kansız ve uğursuz

uğraşından zafer ile çıkacağını imanı kadar güçlü bir açıklıkla biliyordu. Atalarının şan, büyüklük ve askeri yetenekleri, yiğitlik ülküsü ve milletinin erdemli emeğiyle övünen Türklüğün muazzam bir davası varsa o da **yaşama hakkı ve bağımsızlığıdır**. Bu yaşama hakkını tanımayan bütün saldırılara, kötü niyetlere rağmen Türkler, bu davadan zerresini feda etmemişlerdir. Bu zihniyetle yaşıyor ve sonsuza kadar yaşayacak ve sürekli kalacaklardır.

EY VATAN VE MİLLETİN MUHTEREM KURTARICISI MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ

Sensin, sana sesleniyorum. Senin eserine, senin kurtuluş programına, hayatı hor göyerek, boyun eğip yürüyoruz. Bunun ne geçmişte ne bugün ne de gelecekte emsalini görmedik ve görmeyeceğiz. Evet muhterem Gazi Hazretleri, siz mütarekenin felaketli günlerinde ihtiraslar ve siyasi mücadelelerin saldırıları ve tehdidi karşısında bir yandan çevreye derin bir nazar, yüksek bir vicdan ile toplumun kurtuluş yolunu göstermekte devam ederken, diğer taraftan çalışma arkadaşlarınızla özel ve genel hayatın ıslahı ve memleketimizin kurtuluşu hususunda, gereken doğrultuyu açıklıkla, bilim ve deha mefkûrenizle tesbite çalışıyordunuz. İşte bu felâketli ve bunalımlı dönem, hiç bir zaman ve hiç bir tehdit karşısında Türkün iddiasından geri durmadığı **yaşama ve varlığının sürdürülmesi** davasının ve kurtuluşun sosyal dönüşümünü tamamlayan dönemdir. Varlığımızı sürdürme bütün anlamı ile memleketin aydın ve vicdanlı evlatlarının sorumluluklarına bırakılmış bulunuyor. Vicdan sahipleri üzüyor, eziliyor, uğraşılıyor, bilim sahibinin peşi sıra yürümek istiyor. Herkes, çalışmak arzusunda, hayatı hor görmek arzusunda, ölmek fakat yararlı hizmetten sonra ölmek arzusunda, zilletle yaşamak emelinde değil. Artık milletin başka rehberine, çobana ihtiyacı yok. Milletin muhterem bir Gazisi, bir kurtarıcısı var, işte yeter. Onun dehası sıcak yaz güneşi gibi doğudan batıya doğru yürüyor. Artık koşalım, durmıyalım!

Başımıza kopan son kıyametle bizi uçurumlara gönderen Enver'leri, Cemal'leri hepsini ve hepsini gördük ve anladık. Şimdi herkeş bu şarkın doğuşuna derin nazarla bakıyor. Çünkü zavallı millet iyice anladı ki ahali fırkaları, hükümet mevkileri hep temelsiz ve esas-sız.

Korkma ey zavallı millet! Yapış artık. Tutunacak pek kuvvetli, azimli, ilhama mazhar olmuş bir ümmet kurtarıcısı mevcuttur. Ağlamanın gözyaşlarını silecek, seni teselli edecek, şifa bulmak üzere sana ilaç hazırlayacak; sana bağımsızlık ve hürriyeti tattıracak muhterem ve şefkatli bir Gazin var. O varken sana yürümek, gayeye varmak düşer. Yürüyör ve önünde saadetler var. Yürü, yürü de mesut ol!

Muhterem Gazi, rütbesinden ayrılarak, Erzurum'da kongre için uğraşırken Anglo-Sakson'lar da Urfa'da Millîzadeleri elde etmek ve evvelce elde ettikleri Ramazan Sellaş'a Harran kazasında mazbata mühürletmek için entrika çeviriyorlardı. İngilizler kendi kendilerine genel teoriler, subjektif kanaatlar, sosyal kanunlar yaratıyorlardı. İngilizlerin bu aşağılık siyasi ihtiraslarını önlemek için tarihin pek parlak sayfalarına yazılmaya layık hizmetleriyle şark güneşi, o büyük deha, doğdu. Kongre'ye her memleketten delegeler davet ediliyordu. Bu davete cevap veren Urfa'nın yüce Müftüsü Hasan Efendi, idrakli, tevazulu, kadirbilir, bilgin ve erdemli olan bu kişi, siyaset işlerinden biraz uzak olduğu halde bile Erzurum'a gideceğini mutasarrıf Ali Rıza başkanlığında toplanan kurula bildirdi. Muhterem Müftü Hasan Efendi'nin bu cesareti önce Jandarma komutanı üzerinde büyük bir etki yaptı. Uzun günler düşündü. Kongre sonucunda çoğaltılarak basılmış Mustafa Kemal Paşa'nın bir bildirgesi Millî reisi Mahmut Bey aracılığı ile elde edildi. Bildirgenin değerlendirilmesinden sonra bir de işgal altında olduğunu düşündü. Muhterem şehit Nusret Bey'in yanında bulunmadığına çok üzüldü. Nihayet bir gizli cemiyet oluşturulmasına karar verildi, fakat nasıl ve ne suretle? Önce mutasarrıfı elde etmek gerekiyordu. Uğraştı, bir kaç gün içerisinde onu başardı. Çünkü Kongre kararlarının ortak bir toplum kararı olduğunu ve hiç bir cemiyetin ihtirası bulunmadığını, Kongrenin gayesinin pek yüce ve yüksek olduğunu anladı. Eşraf ve reislerle bir kaç toplantı yapılmasını mutasarrıfıdan istedi. Birbirini izleyen üç toplantı yapıldıysa da bir sonuç alınmadı. İdare Meclisi azasından Hacı Kamilzade Hacı Mustafa Efendi'ye yaklaşarak, elde etti. Bu vesileyle bir kaç zatın elde edilmesi ile bir Cemiyet kurulmasına karar verildi. Cemiyet yavaş yavaş kök atmaya başladı ve peyder pey namuslu ve vatan duygusuyla dolu çalışma arkadaşlarının artmasıyla kuvvetlenmeye başladı. Bulunduğu çevrenin aydınları nazara alınırsa Jandarma Komutanı'nın ne kadar zor bir meseleyi devralmak emelinde bulunduğu ortaya

çıkarak Memleketin daha kötü durumlara düşmesini isteyen İngilizler bu vatanseverce hareketi bilmiyorlar ve hissedemiyorlardı. O kadar fitne- ci, o kadar şeytan tanıdığımız İngilizler pek gafil bulunuyorlardı. Bununla birlikte memleketde bir de köhne dimağ ve zihniyette bulunan **İtilâf Fırkası Aza ve Kulübü** mevcut ve **İttihat Fırkası**'nı öldüre- ğim diye memleketi ecnebi çizmelerin altında bırakıyordu. İngilizlerden çok bunlardan çekinmek daha doğru görünüyordu. Mustafa Kemal Paşa artık Sivas'a çekiliyor ve İtilâfçılar "**İttihat hort- ladı**" diyorlardı. Elaziz Valisi Ali Galip ve Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Beyler İngilizler'in himayesine atılmak üzere, firar ederek birbiri arkası sıra, Urfa'ya geldiler. Mutasarrıfı zehirledikleri gibi eşrafı da zehirliyorlar ve İngilizler'e casusluk ediyorlardı. Pek namuslu olan Mutasarrıf Ali Rıza Bey(9), Jandarma Komutanının teşviki ile bu herif- lerin Halep'e gönderilmesini istedi. Nihayet İngilizlerin otomobiline bin- dirilerek, bunların ikisi de Halep'e gönderildi. Özetle ortada bir hasta var idi ve bu hastanın tedavisine usta bir doktor bulunmuş idi. Jandarma Komutanı güvendiği kişilere ve arkadaşlarına sürekli, gerekli tavsiyelerde bulunarak, "**Yaşama hakkı ve yaşamın sürdü- rülmesi**"nin ne demek olduğunu anlatmaya çalıştı ve onlara anlattı. İngilizler'in icat ettiği kanunları ve memleketimizde İngilizlere yol gös- teren Ermenileri ve biri diğerine bağlı ilişkileri, önemli ve nazik noktala- rı kişisel yeteneği ve tahmin gücüyle bulmaya çalışarak geleceği çıkarmaya çalışıyordu. En yakın bir geleceğin bile kesinlikle bilineme- yeceğini teslim ettiğimiz böyle bir önemli ve tehlikeli zamanlarda gele- ceği kurtarmanın keşfedilen hakikatlere dayanma ile mümkün olacağı- nı iyice anlamak ve gereken asli doğrultu programını çizme ve buna temel olan "**Yaşamın sürdürülmesini ve yerini**" zaman gerekleriyle tayine çalışma ve bu faaliyet alanını o nisbette genişletip ilerletmenin Jandarma Komutanının nitelik ve doğal mezziyetleri gereğinden bulun- duğunu biz arkadaşları onaylamakla birlikte hemen Gazi Paşa Hazretlerinin yaptıklarını zorunlu kabul ederek onun emirlerini ayrıntı- sıyla takip etmeye ve milleti kurtaracak ve ancak ve ancak Gazi Hazretleri ile değerli arkadaşları olduğuna inanmıştık.

Bir taraftan da Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'dan Sivas'a hareketi İstanbul üzerine bir hareket olduğu ve rahmetli Mahmut Şevket Paşa'yı taklit ile 31 Mart 1909 hareketine benzer bir hareket

(9) Ali Rıza Kuruoğlu. 1870 Akseki doğumludur. Mütareke'de Süleymaniye'nin işgali üzerine Urfa'ya tayin olmuş, daha sonra Siverek ve Genç mutasarrıflığında bulun- muştur. Atatürk'ün kendisinden yakınması için bkz. **Nutuk C:3 Sf. 102.**

yapıldığı söyleniyordu. Jandarma Komutanı o kadar kuş kafalı olmadığından, takip ettiği doğrultudan ayrılmıyarak, başına topladığı 12 reis arkadaşını 4-5 Eylül 1919 gecesinde Urfa'nın Kale Mahallesi'nde Güllüzade Osman Efendi'nin evinde toplantıya çağırarak artık belirlenen zamanın yaklaştığını açıklayıp, Mustafa Kemal Paşa hazretlerine varlığını bildirmek ve çalışmalarımızı arz etmek zamanı geldiğini, çalışma arkadaşlarının her birinin yanındaki kuvvet ve silahların tesbitini ve bir sendika oluşturulmasını talep etti.

Toplantıda bulunanlar her haklı konuda Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'i Genel Başkanlığa tayin ile birlikte yürümeye, o günün mevcudu olan 150 silahlı kişi ile hazır olduklarını açıklayıp karşı güvenliği sağlama için de Kelâm-ı Kadim üzerine söz verip yeminle sonuna kadar sözlerine bağlı kalacaklarını bildirdiler ve o gece görüşmelere son verdiler.

Ali Rıza Bey'e yeminle bağlı olan kişiler şunlardır:

1. Eski İdare Meclisi azasından ve halen Belediye Reisi Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa Efendi(10)
2. Barutçuzade Hacı İmam Efendi
3. Eşraftan Tüccar Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa Reşit Efendi
4. Mollazade Mahmut Efendi
5. Polis komiserliğinden ayrılmış Arabîzade Şakir Efendi
6. Güllüzade Osman Efendi
7. Esnaftan Şellizade Ali Ağa
8. Tüccardan Nebozade Hacı İmam Efendi
9. Eşraftan Hacı Bedirağazade Halil Ağa (mücadelede aldığı hastalıkla şehit olmuştur)
10. Jandarma Tabur Mülhaki İzmirli Adil Hulûsi Efendi
11. Takım kumandanlarından Mülâzımievvel Hüseyin Pertev Efendi
12. Jandarma Çavuşu Sofizade Hacı Mustafa Çavuş

Cemiyet bu şekilde oluştuktan sonra İngilizlere'e sezdirmemek üzere geceleri toplanıp kararları ve programı hazırlayıp silah ve asker mevcudunu artırmak ve ani bir hal karşısında bulunulduğu takdirde kuvvetlerin yiyecek ve cephanelerinin sağlanması hususuna yönelik

(10) Hacı Mustafa (Hacıkâmiloğlu) (1870-1933) T. B. M. M. 1. dönem Urfa milletvekilliğine seçilmiş, devamsızlıktan müstafi sayılmıştır.

gayelerin hazırlanmasına çalışarak mülkî amir Mutasarrıfı da bu yüce harekâta ikna ettiler. O vasıtayla önce Cemiyet Reisi Ali Rıza Bey'i Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine takdim ve Urfa telgrafhanesi kontrol ve sansür altında bulunduğundan Urfa dışında, Siverek'le Urfa arasında Karacurun -şimdiki Hilvan İlçesi- adlı yerde bir telgraf merkezi açılmasına da telgraf ve posta müdürü Arif Bey'i ikna ettiler. Telgraf müdürü, alınacak haberlerin verilmesini de temin ediyordu.

Mutasarrıf Ali Rıza Bey'in Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'i Gazi Paşa'ya takdimi:

*Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti
Temsil Kurulu Başkanlığına*

Şimdilik mevcudu 600 silahlı asker olmak üzere Sancak Jandarma Komutanı Başkanlığında, 12 reis yönetiminde gizli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti oluştuğu ve husustaki emirlerinin adı geçen Ali Rıza Bey'e verilmesi rica olunur.

3 Ekim 1919

Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin cevabı :

*Urfa Mutasarrıflığına
Sivas 209-60*

Hamiyet ve vatanseverce çalışmalarınıza teşekkür olunur. Teşkilâtın tamamlanıp genişletilmesine son derece gayret gösterilmesi hususunun Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'e tebliği ve haberleşmenin devamı ve Diyarbakırda 13. Kolordu Kurmay Başkanlığıyla Mardin'de 5. Tümen Komutanı ile ilişki kurulması rica olunur. 8 Ekim 1919

*Temsil Kurulu adına
Mustafa Kemal*

Bu emir üzerine Cemiyetin varlığından 13. Kolordu Kurmay

Başkanı Halit Bey de haberdar edildi (Halit Bey halen Kastamonu mebusudur)(11). Daha yakından temas edilmek üzere Arabîzade Şâkir ve Mollazade Mahmut Efendi Siverek'e gönderilerek Siverek Telgrafhanesi vasıtasıyla Halit Bey'le görüşülmüş ve aşağıdaki telgraf yazılmıştır.

13. Kolordu Kurmay Başkanlığına

Urfa'da millî teşkilatlanma başlamıştır ve memleket işgal altında bulunduğundan gayet gizli tutulmaktadır. Sivas'taki Temsil Kurulu Başkanlığına bilgi arz ettim. 13. Kolordu Kurmay Başkanlığıyla haberleşmenin temini emir alındı. Cemiyetin mutemet ve reisleri bendenizim. Cemiyet, günden güne güç kazanmakta ve mevcudu 600'lere ulaşmaktadır. Yalnız Zat-ı âlileriyle daha çok temasta bulunarak durumu serbestçe anlamak üzere Cemiyet yöneticilerinden delege olarak Arabîzade Şâkir ve Mollazade Mahmut Efendiler Siverek'e gönderilmiştir. Telgrafla Zat-ı âlileriyle haberleşmek emelinde olduklarından, aydınlanmalarına yardım buyurulması rica olunur.

13 Ekim 1919
Urfa Jandarma Komutanı
Binbaşı Ali Rıza

Gereken yerlerle haberleşildiği gibi Cemiyetin daha çok yaygınlaştırılması için de aşiret reisleri ile temas edilmeye başlanmıştı. Bu sırada Fransızlarla İngilizler arasında kararlaştırılmış olan **1916 Anlaşması** gereğince İngilizler'in Suriye ve güneyine ve Fransızların kuzeye gelmeleri nedeniyle İngilizler'in Urfa'yı terk etmek mecburiyeti olduğu ve memleketlerimizi işgal edeceği havadisinin yayılması üzerine galeyana gelen Urfa ahali, cemiyetin el altından yaptığı propaganda sonucunda biri birini izleyen protestonâmelerini Amerika başına ve İstanbul'daki devletlerin temsilcilerine ve Urfa'dan çıkmak üzere bulunan işgal komutanına vermeye başladılar. Bu hususta kaleme alınan protestonameler muhterem Müftü Hasan Efendi tarafından düzenlenmekte ve telgrafla çekilmekte ise de daha sonra her nasılsa müsveddeleri kayıp olduğu anlaşıldığından bir çok defa kaleme alınan protestolardan yalnız son bir protestonun müsveddesi Müftü

(11) Albay Halit Akmansü (1884-1953) . Geniş bilgi için bkz. Göğem, A. g. e.

Efendi'den alınarak aşağıya yazıldı:

PROTESTONAME

*Dersaadet'te Sadaret Makamına
Müttefiklerin Siyasi Temsilcilerine,*

Urfa Sancağı, ezici çoğunluğu bayındırlık ve uygarlık eserleriyle bir Türk yurdu iken ihtiras emellerinin icat ettiği bir mesele dolayısıyla geçici olarak işgal edilmişti. Hükümlerlik haklarına uymayan ve ilk İngiliz işgal kuvvetlerinin yerine gelen ve bir karakol değiştirmek niteliğinde bulunduğu bildirilen Fransız işgali yavaş yavaş istilâ şeklini almaya başladı. İşgal kumandanları uygar dünyanın kabul ettiği insanî ilkelere rağmen fikir istilâlarını sağlamak için şehrin her tarafında propaganda yapıyorlar ve 800 yıl önce de Urfa'nın Fransızların olduğunu yayıyorlar. Hükümet dairelerine kontrol memurları koymak, yasalarca tutuklanan cânileri tahliye ettirmek, yasalara aykırı olarak, istediklerini tutuklamak suretiyle Padişah'ın egemenlik hakkına karıştıkları gibi, bütün ruhumuzla bağlı olduğumuz bayrağımızı resmi dairelerden indirerek kutsal yurdumuzu Fransız sömürgesi haline koymuşlardır. Fransa'nın bu yolsuz işlemleri, Türkiye'yi bu zorlu kavganın ebedi mağluplarından birisi saydıklarını açıkça ortaya koyuyor. Buna artık tahammülleri kalmayan millet silahsız olarak işgal komutanlarından, insanî ve uygar bir dille topraklarımızın boşaltılmasını istemişse de işgal kuvvetleri ateşle karşılık vermişlerdir. Bu defa da Fransızlar şehrimizi ateş altına almışlardır. Kendi işiyle uğraşan işçiye, kadın ve çocuklara ateş etmekten çekinmemektedirler. Bugünkü uygarlık yüzyılına tarihine kanlı dönemlerin geçmemesi isteniyorsa bu haksızlıklara karşı son ferdinin kanını dökmeye karar veren milletimiz, ülkemizde herhangi bir işgalin kaldırılması ile Fransız kötülüklerine bir son verilmesini İtilâf devletleri yüksek meclisine arz buyrulmasını istirham eyler.

15 Şubat 1920

<i>Müftü</i>	<i>Belediye Reisi</i>	<i>Eski Müftü</i>	
<i>Hasan Efendi</i>	<i>Hacı Mustafa Efendi</i>	<i>Şeyh Müslüm</i>	
<i>Eşraftan</i>	<i>Eşraftan</i>	<i>Eşraftan</i>	
<i>Hacı Reşit Kâmilzade</i>	<i>Hacı Mustafa</i>	<i>Hacı Es'at</i>	<i>Şihzade Ahmet</i>

İşte bu protesto, Ali Saib Bey'in Fransızlarla çatışmaya başladığının yedinci günü çekildiğinden, adı geçenin Kurtuluş kitabında da yazılıdır. Aslı Müftü Hasan Efendi'den alınmıştır. Bundan daha önce bir takım protestolar verilmiş ise de müsveddeleri ötede beride kaldığından elde edilememiştir. Sürekli protestoda bulunmak Paşa hazretlerinin emirleri gereğinden bulunduğu için, burada o yoldaki emirlerini yazmak mecburiyeti hasıl olmuştur :

Bütün Vilâyet ve Sancaklar Merkez Kurullarına

Millî Teşkilâtın derecesi, Mebusların seçimi (12) faaliyeti ve mahallî durum hakkında haftada bir kere düzenli bilgi verilmesi rica olunan raporlar düzenli olarak gelmiyor. Yapılacak bir şey olmazsa bile "Söylenecek bir şey yoktur" kaydıyla olsun bilgi verilmesine çaba gösterilmesini rica ederim. 3 Ekim 1919

*Sivas'ta Anadolu ve Rumeli
Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu Başkanı
Mustafa Kemal*

Urfa Müdafaayı Hukuk Başkanlığına

Gayet Acildir

146-80

*Esasen hukuk kurallarına ve mütareke şartlarına aykırı olarak işgal edilmiş olan Urfa, Maraş, Ayıntab'ın bu kerre de İngilizler'in boşaltması ile Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine hükümet bu haksız olay ve hareketi **İtilâf devletleri** nezdinde protesto etmiş ve anılan memleketler ahalisi, kuvvetli haykırışlarla Osmanlı vatanının ortadan kaldırılamayacağını cihana duyurmuşlardır. Bundan dolayı bütün Müdafaayı Hukuk Cemiyeti yönetim ve merkez kurulları ve Belediye Başkanları, Osmanlı ülkesinin parçası olan bu yerlerin bu defa da Fransızlar tarafından işgal edilmekte olmasının İtilâf Devletleri temsilcilikleri ile Avrupa ve Amerika kamuoylarında protesto*

(12) Buradaki seçim, son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı içindir (Yazarın notudur).

ile bu haksızlığın giderilmesinin kesin olarak istenmesi gereği tebliğ olunur.

6 Ekim 1919
Temsil Kurulu namına
Mustafa Kemal

Kurtarıcı hazretlerinin bu telgraf emri üzerine Urfa Müdafaayı Hukuk Cemiyeti toplanarak, her memleketde olduğu gibi Urfa'da da söz sahiplerinin eşraf olacağı gözönüne alınarak işgal altında bulunmak nedeniyle miting mümkün olamayacağı ve yalnız mutasarrıflık vasıtasıyla protestoda bulunulmasını temin kararı aldı.

Eşraf, Mutasarrıfın bu emirlerine baş eğmedi. Müdafaayı Hukuk Cemiyeti ise kendini eşrafa bile bildirmediğinden aynı şekilde arzusunun açıklayamadı. Cemiyet bu emrin yerine getirilmesini gerekli görüyordu, eşraftan olumlu cevap alınamadığı için bir toplantı daha yapıldı. Cemiyet ileri gelenlerinin her birisi bir tedbir tavsiye etti, Cemiyet başkanlığını yüklenen Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey fikrini şöyle açıkladı : **"Bir yer seçmelidir ki bütün eşraf güvenerek oraya gelebilsin ve cemiyet ileri gelenlerinden bir kişi fedakârlık edip ve icabında Cemiyet o şahsı fedâ edebilsin ve bu şahıs eşrafa bir Cemiyete mensup olduğunu açıklasın, eşrafın bulunduğu binanın sokak kapısına da Cemiyet erkânı toplansın. Cemiyet fedâ ettiği arkadaşı vasıtasıyla Cemiyetin amaçlarını ve Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin emirlerini onlara anlatsın. Rız olurlarsa ne âlâ, olmadıkları takdirde tehditle amaca ulaşmaktan başka çaresi olmadığını ifade etsin."** Reisin fikri tamamen kabul edilerek üyeler içinde Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendi eşrafın kendi evine çağrılmasını ve kendisini bu amacın gerçekleşmesine fedâ edeceğini söyledi. Bu karar kabul edildi. Ertesi gece için Hacı Mustafa Efendi'nin evinde müftü ve eski müftü ile eşraftan Hacı Mustafa Ağa, Hacı Esat Efendi, Yusuf Kâmil Efendi, Hacı Mustafa Hakkı Efendi, Hacı Hüseyinağazade Halil Ağa ve daha bir takım kişiler çağrıldı. Alışıldığı üzere kahvelerden sonra evin içerisinde ve kapı kenarındaki odada Müdafaayı Hukuk Cemiyeti ileri gelenleri bulundular. Kendisinin ölümle tehdit edilerek eşrafla görüşmeye memur edildiğini eşrafa uygun bir dille anlattı. Bu haberi beklemeyen eşraf sinirlenerek ve heyecanla bu teklifi reddettiler. Buna karşı bu evden hiç birisinin sağ çıkamayacağı kesin olarak bildirildi. Eşraf aralarında tartışmak üzere Hacı Mustafa

Efendi'yi dışarı çıkardılar. 20 dakika sonra Hacı Mustafa Efendi'yi çağırarak Cemiyetin kimlerden ibaret olduğunu ve amaçlarının ne olduğunu sordular. Hacı Mustafa Efendi cevaben "**Cemiyet üyeleri 4 Eylül 1919 tarihinden beri birbirine yeminle bağlı kişilerdir. Adları söylenemez. Amaçları memleketi kurtarmaktır. Sizden istekleri memleket namına gereken makamlara ve basına gerek görüldükçe protesto yağıdır.**" dedi. Bunun üzerine Cemiyet amaçlarını çeşitli yazılarla bildirdi. Fikir alış verişi yapıldı, Cemiyetin isteği önce kudretli Müftü Hasan Efendi tarafından kabul olundu. Diğerleri de Müftü Efendi hazretlerini izledi ve bu durumu açığa vurmayaceklerine yemin ettiler. Eşraf, Cemiyet'in önünden geçerken "**Cenâb-ı Hak yarıdıcınız olsun, Allahısmarladık, isteğinizi yerine getireceğiz**" dediler. Buna karşılık Cemiyet adına Hacı Mustafa Efendi "**Güzel sözlerinize Cemiyet adına teşekkür ederim. Cemiyet elinden gelen fedakârlığı esirgemeyecektir. Söz veririm, azim ve çalışma bizden, dua sizden, başarı Allah'tandır.**" dedi.

Ve ertesi gün ilk ve sonra ikinci ve üçüncü protestolar Osmanlı ve ecnebi basınına gönderildi. Ne yazık ki yukarıda söylendiği gibi bu protestolarla müsveddeleri elde edilememiştir. Kitabımızın bu husustaki eksikliğini itiraf ederiz.

FRANSIZ VE İNGİLİZLER'İN 1916 ANLAŞMALARININ UYGULANMASI

İngilizler gitti, Fransızlar geldi. Memleket daha çok bir heyecan içinde yuvarlanıyordu. Bu işgal dolayısıyla Gazi Paşa Hazretlerine verilen bir numaralı raporun yazılması gerekiyor :

*Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti
Temsil Kurulu Başkanlığına*

İşgal orduları Müdafaayı Hukuk Cemiyetini kurmaya açıkça engel olmaktadır. Gizlice oluşturulan Cemiyet ve 600 kadar üyesi emre hazır olup sayıları giderek çoğalmaktadır. Aşiretlere de gerekli öğütleri vermekteyim. Cemiyet kimseye güvenemediklerini, kimlik ve örgütlerini bildirmeyeceklerini Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti temsil kuruluna da benim aracılığım ile bağlı kalıp her emre

hazır olduklarını bildirmektedirler. 12 kişiden oluşan Cemiyet ileri gelenleri Cemiyetin genişletilmesine çalışmakta ve emirleriniz gibi örgütlenmenin başladığı 13. Kolordu Komutanlığına bildirilmektedir. Bu arada meydana gelen olaylar aşağıda anlatılmıştır.

1. Aslen Urfalı olup bu defa da Dersaadet'ten gelen Şükrü Nasih adlı kişiye Cemiyet ileri gelenlerinden hiçbiri güvenmemektedirler. Kendisi Urfa mebusu olma isteğindedir (13).

2. Urfa'nın kuzeyindeki Bazikî Aşireti ve ahalisi hükümetle birliklidir. Ufak bir işarete bakmaktadır. Güney batıdaki Suruç Berazi Aşireti de, Ketkânlı Reisi Basravî dışındaki 6 kabile reisi ile toplanarak ilçesinde Galipbeyzade Mustafa, Şahinbeyzade Bozan(14) ve Seyfettinbeyzade Ömer Beyleri delege olarak Urfa'ya gönderdiler. Kendilerine gerekli talimat, mutasarrıf tarafından da gerekli tavsiyeler açıklandıktan sonra Millî teşkilâtlanmayı sağlamak için yerine döndüler. Suruç teşkilâtı kurulursa Kuvayı Milliye'nin toplamı 1.500 'e ulaşacaktır. Bu vesileyle de kendini İngiliz taraftarı sayan Basravî'ye ders verilebilecektir.

3. Urfa'nın güney ve güneydoğusundaki gezgin halde bulunan Geysi aşireti Haleb'in düşüşünden sonra itaatsizliğe başlamış ve halen de bu halini sürdürmektedir. Her ne kadar bir iki defa yağma ettikleri mallar geri alındıysa da tekrarlamaktan çekinmedikleri bellidir. 1916 ve 1917 senelerinde Cemal Paşa tarafından Edirne'ye ikamete gönderilen Siyala Aşiret reisi Salih el Abdullah bilhassa Türklük aleyhine sürekli olarak uğraşmakta ve hükümete muhalif bir vaziyette Mutasarrıf Bey'in huzurunda işgal komutanı önünde "**Ben milletim ile birlikte İngiliz hükümetine bağlıyım, sadık İngiliz dostuyum, hiç bir vakit ben Osmanlı olamam ve Türkleri sevemem**" diyerek iç yüzünü açığa vurmuştur. Bu yetmediği gibi diğer aşiret reislerini kan-

(13) Abdürrezzak Şükrü Nasih (Akçar) Urfalı Hocazade (ya da Nakiefendizade) Mehmet Nasih Efendi'nin oğlu ve 1887 Mekis doğumludur. Darülfünun mezunu olup Son Osmanlı Meclisi Mebusan üyeliğine seçilmiştir. ".... İştildiğine göre Urfa'deki ziyareti ve kendisinin buradaki propogandası ve incelemelere göre Urfa mebusu olma emeliyle çırpınmakta bulunduğu ve Siverek'e kadar gitmesi ve oradaki muhaberelerine de bildiği üzere sebep her nasılsa makamı kandırmaktan ibaret olduğu anlaşılmaktadır" ifadesi raporda yer almaktayken kitaba alınmamıştır. (D:1336/13-6, F:47-7).

(14) Şahinbeyzade Bozan Bey (1890- 1968) T. B. M. M. 1. dönem Urfa milletvekilliğine seçilmiş, Ankara Anlaşması ile güney sınırimiz tespit edilip aşiretinin ve topraklarının bir bölümünün Suriye'de kalmasını önleyemeyince Suriye'ye gitmiş, orada vefat etmiştir. Kardeşi Şahinbeyzade Mustafa Bey ile birlikte Suriye'de Cerablus ve Aynelarap milletvekilliği yapmıştır.

dırmaktan ve kötülükten geri durmamaktadır. Bu gibi cahil aşiret reisleri ve Araplar aşağılık dedikodularının cezasını göreceklerdir, halen vakit müsait olmadığından Geysî aşiretinin diğer reisleri olan, Cümeyle, Biniyusuf, Binimuhammet, Biniesat, Binizeyd, Muacle, Nevacih, Ebuasaf, Meşhur aşiretlerini zehirlememek üzere Salih'in en çok korktuğu Millî aşiret reisi Mahmut Bey'in bu önemli görevi yüklenerek ona dersini vermesi ve gereğinde uslandırmasının zorunlu olduğunu arz ederim. Bu vesile ile Urfa'nın büyük tehdit altında bulunduğu Siyala aşiret korkusunun giderileceği kanısındayım ve yine bu vesileyle Harran Kazası'ndaki Türk ve Kürt köylerinin yağmadan korunabileceğini umuyorum.

4. Meclisi mebusan seçimleri için, canla başla çalışılmaktadır. Bir iki haftaya kadar sonuçlanacağı ümit olunur.

5. Urfa'yı işgal eden Fransız kuvveti şimdilik bir yüzbaşı komutasında bir üsteğmen ile bir miktar teknik sınıftan askerler ile birlikte sayıları 150 kadar ve dört mitralyöz tüfeğinden ibarettir. Henüz rütbesi bilinmeyen bir komutanla bir miktar sömürge askeri ve piyadelerin geleceği yüzbaşı tarafından söylenmektedir. Dün Fransız yüzbaşı ile görüştüm. Fransızların öteden beri Türkleri sevdiğini ve ahalinin telâş ve protestolarını gereksiz gördüğünü, protestolara devam edilip edilmeyeceğini ve Adana'da Fransız askerlerinin hiçbir harekette bulunmadığını, Ermeni milletini korumadığını söyledi. Cevap istemesi üzerine de bu gibi sorunların hükümeti temsil eden Mutasarrıfla görüşülmesinin daha uygun olacağını, protestoların ahalinin açık bir hakkı olup bunu önlemeye hiç kimsenin hakkı olmadığını, Fransızlara karşı protestonun saygısızlık olarak değerlendirilemeyeceğini ve haksız yere Urfa'yı işgalin halkın hoşuna gitmediğini ve Fransız hükümeti ile askerine karşı husumetleri bulunmadığını ve yalnızca Müslüman halkın incindiğini, Fransız ordusu görünüşü altında Ermenilerin İslam hukukuna saldırıp mahvedici davranışta bulunmaları ve bunlardan doğan protestonun ise yurtseverce ve milletin kendi gönlünden doğan açık bir hak olduğunu ve meşru olmayan bir işgali sürekli olarak protesto edeceklerini bildirdim.

6. Bazı önemli sorunlar çıktığında Zat-ı devletlerine arz edilmek üzere şifre kullanılması zorunluğu ortaya çıkacağından bir şifre cetveli gönderilmesi ve Siverek'le Urfa arasındaki Karacurun'da kurulan

makine vasıtasıyla haberleşmenin sağlanmasına izin verilmesi arzı ile
1 numaralı raporum takdim kılınır. 6 Kasım 1919

Urfa Jandarma Komutanı
Binbaşı Ali Rıza

Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti
Temsil Kurulu Başkanlığına
Numara 1

6 Kasım 1919 tarih 1 numaralı raporuma ektir.

İngiliz dostu tanıdığımız Siyala Aşiret reisi Salih el Abdullah'ın telaş ve heyecana kapılarak hemen hükümete yakınlaşma arzusunda bulunduğu bir zamanda kişisel çıkar sağlamak ve milletler arasında ayrılık tohumları ekmekten tad alan Urfa Süryanilerinden ve aslen Musullu bulunan Abdülgani Ganime'nin Fransızların gelmesinden sonra İngilizlere yaptığı gibi Fransızlara yaklaşarak onları da kandırıp Salihel Abdullah'a tezkere yazıp Fransızlarla dostluğu sağlamak amacıyla hemen merkeze gelmesini istediği ve Salih el Abdullah'ın 8-9 Kasım gecesi 60 kadar süvari ile gelerek kuvvetinin bir bölümünü şehir dışında bırakarak 12 atlısı ile Abdülgani'nin aracılığı ile Fransız karargahına gittiği ve oradan dönerek geceyi Süryanilerin evinde geçirdiği ve ertesi sabah hareket ettiği ve yanında Millî İbrahim Paşa'nın küçük oğlu olan hemşirezadesi Abdurrahman Bey'in bulunduğu haber alınmıştır. Yapılan tahkikat sonucunda geceyi izleyen günün sabahında Salih, Abdurrahman Beyi de alıp Kıyas Köyü'ne gelerek Fransız Bölük Komutanı Yüzbaşı Alber'i oraya davetle aralarında görüşme cereyan ettiğini ve Fransız yüzbaşının dönüşünden sonra Salih ve Abdurrahman Bey'in Kıyas Köyü'nü yağma ederek savuştuklarını jandarmaların verdikleri bilgilerden haber aldım. Gerçekte Fransız karargahına gelen Salih'in o gece yakalanması bir iş değilse de Salih'in korunması için Fransızların çıkardıkları devriyelerle vakitsiz çarpışma gerektiğinden bundan kaçınılmıştı. Abdurrahman Bey'in bu hareketi kardeşi Mahmut Bey'e bildirildi. Bundan evvel de Mahmut Bey'e yazılarak Salih şikayet edilmişti. Salih'in sükûneti koruması ise Mahmut Bey tarafından yazılmıştı.

Mahmut Bey ertesi gün kardeşi Abdurrahman Bey'in aşiret arasında nüfuzu olmadığı ve aşiret reisinin kendisi olduğunu ve

Abdurrahman Bey'in aşiret arasında bir çoban kadar değerinin olmadığını ve Millî aşireti namına söz söylemeye yetkisi bulunmadığını mutasarrıflığa yazdığı gibi Fransız Komutanına da yazıyordu.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Başkanlığı'nda Zat-ı Devletlerinin bulunduğunu ve kutsal harekâtı yönettiğini haber alan ve halen Urfa çevresinde bulunan Aneze aşiret reisi Haçım Bey bizzat sizi ziyaret etmek için ikamet ettiğiniz yeri soruyor, Sivas'ta bulunduğunuz cevaben bildirildi. Yolun uzaklığı nedeniyle üzülerak ziyaretinize gelemeyeceğini ve Diyarbekir gibi yakın yerlere teşrif buyurulursa bilgi verilmesini rica ediyor, Haçım Bey halen Urfa sınırında Aynelarus civarındadır. Halep'in düşüşünden beri Arap reisleri namına olarak hiç bir kötülükte bulunmamıştır. Hatta amcazadesi Muçhim gibi olmadığını eylemleriyle ortaya koymuştur. Haçım Bey'e emirleriniz varsa bildirilmesi arzıyla 2 numaralı raporum takdim kılındı (15).

Bu sırada alayı ile birlikte Viranşehir'de bulunan namus ve vicdanına güvendiğim muhterem arkadaşım süvari 1. Alay Komutanı Binbaşı (sonra yarbaylığa yükselmiştir) Hüseyin Bey'e bazı açıklamalarda bulundum onun cevabı bence önemli ve yönlendirici olduğundan aşağıda yazıyoruz.

*Urfa Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'e
Efendim,*

Ulaşmasına yardım edilen 13 Kasım 1919 tarihli yazınızı aldım. Her türlü kontrol ve takibat altında bulunduğunuz halde gösterilen vatansızlarca çalışmalar ne kadar takdir edilse yeridir ve azdır. Zat-ı âliniz gibi millet fedakârlıklarının uzatacağı kurtarıcı el milletin kalbinde daima anılacaktır. Kıymetli yardımlarınızla bu masum milletin, medeniyet eldivenleri ile örtülü kanlı düşman pençelerinin zalim ihtiraslarından kurtulacağı kanısındayız. Cenâbı Hak mutlak desteğiniz olsun. Mektubu getiren kişi Harb-i Umumi ilanından beri seçkin hizmetleri geçmiş, saygıdeğer, tanınmış olduğundan Zat-ı âlinize takdim ediyorum. Kendileri 5. Tümen tarafından özel görevle Urfaya gönderil-

- (15) "... Kendisi sizinle görüşmeyi o kadar arzu etmektedir ki aramızda aracı olan kişi diyor ki, Haçım Bey yazdığı bir tezkerede millî harekâtın başında adınızı duyduğunuz zaman 'Güya dokuz aydır tifo hastalığıyla ıstıraplı iken birden bire şifa bulup dinç ve sağlam bünyeli bir adam olduğumu hissettim. Allah aşkına Paşa Hazretlerinin yerini bana bildir' gibi sözlerle sevgi ve kalbinin duygularını açıklamıştır." Ali Rıza Bey'in raporundaki bu ifadeler kitaba alınmamıştır (D:1336/13-6, F:47-7/8).

mişlerdir. Şüphesiz Zat-ı âlinize görevleri hakkında gereken ayrıntıyı vereceklerdir. 5. Tümenin elinde bir telğraf sureti de vardır. Kimliğinin özellikle gizli tutulması ve kendisinin gerekli göreceği yardım ve kolaylığın esirgenmemesini rica ederim. Millî reisi Mahmut Bey'in biraderi Abdurrahman'ın Fransız Komutanıyla görüşmesi burada olağanüstü etki yaptı. Mahmut beyin habersiz olduğunu kuvvetle sanıyorum. Bu sorun duyulunca o da gereğinden fazla üzüldü . Bu haber alınınca Mahmut Bey tarafından gerek Urfa Fransız Komutanına ve gerek Temsil Kurulu Başkanlığına telgrafla birer yalanlama yazıldı ve Abdurrahman'ın aşiret içinde kesinlikle bir hüküm ve nüfuzu olmadığı ve şayet aşiret adına bir söz sarf etmiş ise dikkate alınmayıp önem verilmemesi belirtildi. Abdurrahman'ın hemen çağrılmasına teşebbüs olundu. Bu çevrede de Müdafaayı Hukuk Cemiyetleri faaliyet gösteriyorlar. Çalışma bizden, başarı Allah'tan. Saygı ve içtenlikle ellerinizi sıkarak afiyet, saadet ve başarılarınızı temenni eylerim efendim. 20 Kasım 1919(16)

Süvari Alay Komutanı
Hüseyin Nuri

Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti
Temsil Kurulu Başkanlığına

Numara 3

Teşkilatımız günler geçtikçe genişlemektedir. Kuvvetimiz 600'ü aşkındır. Suruç'un Berazi aşiretinin 6 fırkası ile Urfa'nın Badıllı Aşireti Müdafaayı Hukuk Cemiyeti ile birliktir. Urfa eşraf ve reislerinin önceki protestolarını sürdürdüklerine dair bilginiz vardır. Bu defa da Antakya'nın kuzeydoğusundaki Amik Ovası'nda Fransızların zulüm ve işkencesine dayanamayıp kurulan çetelerden Amikli Hacı Ağa'nın 40 süvariden kurulu bir çetesi İslahiye yoluyla Adana civarına gelip bir çok iş gördükten sonra Maraş ve Zeytun'a kadar giderek oralarda bir takım başarılar elde ettikten sonra Fransızların takibine uğradığından güneydoğu yönüne çekilerek Suruç kazasına gelmişler ve Berazi aşiret reisi Şahin Beyzade Mustafa Bey'e sığınmışlardır. Hacı Ağa'nın bu yoldaki hareketleri takdir edilmekle birlikte, kendisinin dini inançları ile gördüğü zahmet ve güçlükler bütün aşiretlerin dini koruma çabalarını ve yurtseverliklerini uyandırmakla Suruç Jandarma Bölük Komutanı

(16) Bu mektup raporda 24.11.1919 tarihini taşımaktadır (D:1336-13-6, F:47/8).

vekili Teğmen Hüseyin Pertev Efendi'yi çağırarak her türlü hareket ve fiili savunmalarda bulunmak üzere, Ketkânlı reisi Basravî Efendi'yi dahi çağırarak Kur'an-ı Azimüşşan üzerine el koyarak ant içtiklerini ve aşiretlerin tek vücut olduklarını ve her bir emre hazır olduklarını bildirmek için Pertev Efendi'yi bizlere göndermişlerdir ki bu konuda anlattıklarım Zat-ı Devletlerine ve 13. Kolordu Komutanlığı ile Mardin'de 5. Tümen Komutanlığına arz edilmişti.

2. Fransızların İngilizler gibi kamuoyunu okşayarak ve fırsat buldukça Osmalılığı rencide etmeyecek bir dil kullanmaktan geri durmadıkları gözlenmektedir. Bundan önce sunulan raporlarda bildirdiğim gibi Urfa'yı işgal eden Fransız komutanı Binbaşı Hauger, siyasi guvernör Sajous ile birlikte Cerablus komutanı ile süvari alayı komutanı geldiler. Bütün hükümet memurları ile görüşülmek arzusunda bulunulduğu açıklanarak ve hükümet dairesine gelineceği bildirilerek belli vakitte bütün memurlarla mutasarrıflık makamında görüşüldü. Görüşme sırasında her memurun nerede olduğu ve harp zamanında nerelerde ve harpten önce hangi yerlerde bulunduğunu ve adlarını sordular ve bütün memurların verilen görevleri günü gününe yapmalarını ve kendilerinin de çalışacağından söz ederek el birliğiyle memleketin refah ve mutluluğuna, ticaretine emek verilmesini ve Osmanlı Hükümeti ile Fransız Cumhuriyeti'nin tarihi ve pek eski dostlar olduklarını ve iki milletin de harp etmek amacında değilken istemiyerek bir harp meydana geldiğini ve harbin kendiliğinden doğduğunu ve jandarmaların Adana'daki jandarmalar gibi iyi çalışmasını ve Fransız subayları ile birlikte çalışarak iyi geçinmelerini tavsiye ettikten sonra karar-gahlarına gitmişlerdir.

Urfa'nın Arappınar, Telebyaz, Harapnaz istasyonlarında birer miktar askerleri olup istasyon işlerinden başka hiç bir işe karışmamakta, bu istasyonlarla birlikte Kültepe istasyonundaki Jandarma erlerimiz iyi davranmaktadırlar. Fransız askerlerinin büyük bölümü Cezayir ve Tunus sömürgelerinin askerleridir. Fransızların kuşam ve silahları İngilizler gibi düzenli olmayıp çeşitli olduğu gibi elbiseleri de İngilizler kadar mükemmel değildir. Şimdilik taşımalarını iki yük otomobili ile yapıyorlar. Merkez kuvvetleri 300 kûsur piyadedir.

3. Urfa'nın Harran kazasında Geysî aşiretinin teşkilâta katılması arzu edildiğinden bizzat aralarına girilerek Siyala aşiret reisi Salih el Abdullah dışındakiler Bini Muhammet ve tâbileri Ebuasaf ve Ubada,

Cümeyle ve tâbileri Ebucindi, Meşhur, Cerada ve Siyala tâbilerinden Muacle ve Nevacih, Binizeyd ve Binies'ed, Biniyusuf ve Temmah Aşireti dahi birlik olarak teşkilâtı tamamlamaya ve Müdafaayı Hukuk'la birlik olmaya, inanç ve saygıları bulunan İmam Bakır hazretlerinin kabri üzerinde Kur'an-ı Azimüşşan üzerine ant içmişlerdir. Bunların içinde hükümete muhalif olan Siyala Aşiret reisi Salih el Abdullah'a Kisas Köyü ile Arapoğlu ve Celebikibir köylerinden yağma ettiği mallar ve eşyalar verilmedikçe kendisinin örgüte katılamayacağı ve eğer bu yoldaki emirlere uymazsa Jandarma ve Kuvayı Milliye'ce cezalandırılacağı bildirilip ve bir gün bekleyip gelmediği görülünce, gizlice Fransız komutanı ile haberleştiği anlaşıldığından Harran'da cezalandırılması amacıyla harekete geçildi. Kuvvetin yetersizliği ve aşiretin jandarmalardan pek fazla olması nedeniyle çatışma akşama kadar sürdü ve gece Salih, aşiret ve hayvanlarını alıp çöle doğru kaçtığından, artık çölde takibi yararsız olduğundan vazgeçildi. Onun cezalandırılması halinde diğer aşiretlerin Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'ne daha fazla sadık kalacaklarını tahmin ediyorum.

4. Harran Geysî aşireti reisleri ile teşkilâtın tamamlanmasından sonra Döğeri aşiret reisi Bekir Bey'in de örgüte katılması en büyük arzumuzdur. Bekir Bey'in dışarıda kalamayacağı doğal olmakla birlikte birkaç gün zarfında arzusu ile katılacağını kuvvetle ümit ediyorum.

5. Ufa, Maraş ve Ayntab sancaklarının işgal altında bulunması nedeniyle sürekli ilişkide bulunmak üzere tebdili kıyafet ile uygun yerlerde bölgenin dilini bilen kişilerin bulundurulması yararlıdır. Kuvayı Milliye deyimini Millî Aşireti olarak anlamakta olduklarından kendilerine bu deyim yanlışı olduğunu açıkladım ve Kuvayı Milliye'nin "**Millî Kuvveti**" demek olmayıp "**Kuvvet el Millet**" olduğunu uygun bir dille anlattım.

Şimdilik başkaca arza değer olay bulunmadığını arz ederim, efendim. 22 Kasım 1919 (17).

Urfa Müdafaayı Hukuk Reisi

Ali Rıza

(17) Bu belgenin tarihi raporda 26.11.1919'dur (D:1336/13-6 F:47/9).

*Sivas'ta Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu Başkanlığına
Diyarbakir'de 13. Kolordu Komutanlığına*

Numara 4

Milletin saadet ve selameti için oluşturulup kurulmakta bulunan Kuvayı Milliye'nin geliştirilip takviyesi ve bilhassa Araplar ve çöl aşiretleri üzerinde nüfuzu olduğu bir çok tecrübe ile sabit olan Urfa Harran Kazası'nda Geysi aşiretinin cemiyete katılması ve aynı zamanda önceden arz edildiği gibi Fransız komutanı ile görüşen ve sonra üç köyü yağma eden Salih'in cezalandırılmasına gidildiği, bundan evvelki raporumda arz edilmişti. Salih çatışmadan sonra geceleyin çöle çekilmiş ve çölden duyduğu bir takım haberleri Fransız komutanına ulaştırıp, aleyhimde Fransız komutanını teşvik ettiği ve Harran'dan döndükten sonra Fransız siyasi guvernörü tarafından çağrılarak Harran'a ne için gidildiği ve ne iş yapıldığı, ne için kendilerinden izin alınmadığı sorulduğunda gereken cevabın kendisine verilmiş olduğu arz olunur. 22 Kasım 1919(18).

Urfa Müdafaayı Hukuk Reisi

Ali Rıza

Cemiyetin durumundan bahisle Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey aleyhinde Salih'in Urfa'daki Fransız Komutanına yazdığı tezkere-ler daha sonra Fransızlar'ın yenilgisinde siyasi guvernör Sajous'nun evrakı arasında bulunarak alınmış ve çevrildikten sonra Diyarbakir'de Elcezire cephesi komutanlığı dosyasına konulmuştur.

Mütalâa : Anılan tarihte Urfa Jandarma kuvvetinden başka kuvvet bulunmadığı ve Kuvayı Milliye ise kendini açıklayacak vakit bulmadığı cihetle jandarma kuvvetine dayanmak zorunluydu. Jandarmanın ise manevi kuvveti pek zayıf idi ve Diyarbakir'deki 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey'in(19) mütereddit ve bir taraftan

(18) Bu yazı raporda çok uzundur. Rapor'da Salih'in üzerine kuvvet gönderildiği, kuvvetlerin yetersizliği nedeniyle akşam Harran'a dönüldüğü, ertesi gün de Salih'in aşiretin mallarını ve ailesini kaçırp çöle çekildiği, silahların ve kuvvetlerin yetersizliği nedeniyle merkeze dönüldüğü, bu iş için bir bölük süvari ile bir top gerektiği ve Salih'in çadır açtığı yere kuvvet gönderilmesinin hükümetin prestiji için zorunlu olduğu ve bu konuda emir beklendiği belirtiliyor (D:1336/13-6, F:47/9).

(19) Arap asıllı olan Albay Ahmet Cevdet Bey, Ankara Hükümetinin kurulmasından sonra Genelkurmay Başkanlığı'nın emri ile aczinden dolayı görevden alınmış, bir süre sonra Irak Kralı Faysal'a General rütbesi ile yaverlik yapmış, Bağdat'da vefat etmiştir (Göğem, A. g. e. sf.93).

İstanbul'a bağılı bulunması, diğere taraftan da Mustafa Kemal Paşaa Hazretlerinin harekâtını tetkik ile tamamıyla güvenememesi nedeniyle Urfa Jandarma Komutanı da kuvvetli bir dayanak bulamadığından kamuoyunu bu durum tereddüde düşürüyordu.

*Sivas'ta Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu Başkanlığına
Diyarbakir'de 13. Kolordu Komutanlığına*

Numara 5

Antakya ile Halep arasında, Amik Ovasında ve civarında Fransızların Müslüman halka karşı yaptıkları zulüm ve eziyet ve namus suçları hususunda aşırı dereceye vardıklarından oluşan çeteler anılan yerlerde epeyce müddet çarpıştıktan sonra Fransızlarla başa çıkamayacaklarını anlayan Amikli Hacı Ağa ve Ceyhanlı Yusuf Ağa'nın dolaşarak Suruç'a geldiklerini üç nolu raporomla arz etmiştim. Hacı Ağa'nın Suruç'a geldiğini haber alan Fransızlar kendisini takip ediyorlar. Hacı Ağa ve arkadaşlarının izini kayıp etmek üzere milisi jandarma kayıt ettim. Daha ziyade sıkıştırılırsak bunlar hakkında yapılacak işlemler için emir isteneceği arz olunur. 22 Kasım 1919

Urfa Müdafaayı Hukuk Reisi

Ali Rıza

Diyarbakir'de 13. Kolordu Komutanlığına

Numara 6

Fransızların Urfa'daki kuvveti 400 askerdir. Telebyaz, Arappınar istasyonlarında 25'er süvari ve Birecik'te tahminen 100 piyade askeri vardır. 3 günden beri Urfa'daki kıtası Suruç'tan gelen cadenin Akabe Boğazı'na karşı 2 top mevzisi ile bu yönde bağlar arasında avcı siperleri yapmakta devam ettikleri ve hareketler; tereddütlü görülmekte olduğu ve Ermenilerin gizlice eşyalarını satmakta bulunduğu arz olunur. 23 Kasım 1919

Urfa Müdafaayı Hukuk Reisi

Ali Rıza

Bu sırada alınan bilgilere göre Ketkânlı aşiret reisi Basravî yemininden dönerek aşiretlerin birleşmesini ve Jandarma Komutanının Kuvayı Milliye işleriyle meşgul olduğunu Fransız Komutanına ihbar ettiğinden Fransızların Suruç caddesinden gelecek tehlikeye karşı siper yaptıkları anlaşılmıştır.

*Sivas'ta Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu Başkanlığına
Numara 7*

Meclis-i Mebusan'ın Anadolu'da mı ya da eskisi gibi İstanbul'da mı toplanması gerektiği hakkında sorulan emri tebliğ eden bura Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin, Rumların yapacağı propogandaya karşı eskiden olduğu gibi İstanbul'da toplanmasını uygun bulmakta oldukları arz olunur. 23 Kasım 1919

*Urfa Müdafaayı Hukuk Reisi
Ali Rıza*

*Urfa Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'e
Aceledir.
Karacurun*

Urfa Müdafaayı Hukuk Cemiyetine ve Hacı Ağa ile Yusuf Ağalara ve Şahinbeyzade Mustafa Bey'e ve yanlarındaki diğer hamiyetli kardeşlerimize bütün muhterem aşiretlere din ve devletin namus ve haysiyetini koruma uğrunda gösterdikleri çaba, azim ve karardan dolayı teşekkürü yüce ve milli bir vazife sayarız. Fransız işgaline karşı yapılacak harekâtın şekline dair her türlü talimat Mardin'deki 5. Fırka Komutanı Kenan ve Diyarbekir'de 13. Kolordu Komutanı Ahmet Cevdet Beylerce malûmdur. Bu kişilerle yakından temas edilerek tertibat alınması ve Millî teşkilâtın seri olarak düzenlenip yaygınlaştırılmasına çaba gösterilmesini rica ederim. 24 Kasım 1919

*Heyeti Temsiliye Namına
Mustafa Kemal*

Gerçekten Paşa Hazretlerinin yukarıdaki bu tebliğati üzerine

emredilen makamlara baş vurulmakta ise de ne Cevdet ne de Kenan (20) Beyler suskunluklarını koruyup gönüle şifa verecek hiç bir talimat vermiyorlardı. Paşa hazretlerinin selamları ve emirleri Müdafaayı Hukuk'a ve Mustafa Beye ve aracılarda diğerlerine ve aşiretlere tebliğ edildi. Pek geç olarak 13. Kolordu Komutanlığı'ndan Hadi imzası ile ve Siverek askeri komutanı İsmail Bey aracılığıyla bir şifreli telgraf alınmıştı ki bu bilgi ve talimatı veren Kolordu komutanı değil Kurmay Başkanı Halit Bey olup "**Hadi**" takma adını kullanıyordu.

Urfa Jandarma Komutanlığına

Numara 3089

22.11.1919 tarihli şifrenizi aldım. Aşiretlerin birleşmesi ve çalışmalarınız teşekkürü gerektirir. Takma ad taşımanızı tavsiye ederim. Reislere şu bildirimde bulununuz: **"Tek tek yapılacak teşebbüslerin aleyhlerinde sonuçlanması muhtemeldir. Suriye'de Fransızlar aleyhinde büyük bir galeyana ve hazırlıklar vardır. Yakında Suriye'de tüfek patlaması muhtemeldir. O zaman da müsait bir zamandır."** Şimdilik müslümanların ve aşiretlerin gizlice birleştirilmesi hazırlıkları yapılmakla saldırılarda bulunulmasının akıllıca bir siyaset olamayacağı ve Urfa'nın Osmanlı camiasından büsbütün ayrılacağı kanısı uyanıyor. Fransızlar Amik Ovası'nda olduğu gibi mezalime başlarsa o vakit çetelerin şimdiden direnmesi uygun olur. Ane aşiretinin Fransızlarca silahlandırılarak Aneze aşiretine saldırılacağı ve Haçım'ın Harran güneyinde olduğu haber alınmıştır. Fransızlardan para alarak iki nehir arasının bütün aşiretleri adına Fransızlarla mazbata yapan Haçım aracılığı ile Aneze ve Suruç aşiretlerine de imza ettirilmesi muhtemeldir. Siyala reisi ile Haltanlı reisi Hüseyin Paşa da muhalif görünüyor. Binaenaleyh önceden başarı için bu muhalif aşiretlerin rızasını almak ve dini öğütlerle aydınlatmak lazımdır. Arapların Fransızlar aleyhine olduğu haber alınıyor. Şam'da eli silah tutan her kişinin silahlandığı, Beyrut'ta bir Fransız albayının vurulduğu Arap aşiretlerine iyi anlatılmalıdır. Suriye'den Telebyaz'a ve Urfa'ya gelecek yeni kuvvetlerden Aneze ile Siyala ve Hüseyin Paşa'nın Fransızlara hizmetlerinin derecesinden, Aneze'nin Millî aşiretine muhtemel saldırı-

(20) Korgeneral Mehmet Kenan Dalbaşar (1886-1935).

sından sık sık bilgilendirilmemiz pek önemlidir. Bu haberleşmenin okunduktan sonra yok edilmesi ve Karacurun aracılığı ile özel bir şifre düzenlenerek gönderilmesi temenni olunur. 26 Kasım 1919

Hadi

13. Kolordu Kurmay Başkanı Halid

Kolordu'nun ya da Kurmay Başkanlığı'nın henüz Suriye Araplarını anlamadığına vakıf olmakla birlikte takma ad kullanılması bir tedbir olabilirse de işte bugün gerekli olan bu belgelerin yok edilmesi nasıl tavsiye olunuyor? Bunlar gayet değerli belgelerdir ki namus sahipleri bunu vicdanının derinliğinde saklar. Ne yazık ki Kolordu'ya verilen raporlar okunmuyor. Veya bilmezlikten gelinerek istihbarattan maaş ve ödül alan bir takım alçakların duyumuna dayanılarak verilen bu emir Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'ni azimden soğutacaktır. Kolordu'nun Suriye tarafından aldığı haberler yalandır. Haçım hiç bir vakit Türk tarafında bulunan aşiretlere hücum etmez. Zaten Aneze reisi Haçım amcazadesi Muçhim ile aralarında anlaşmışlardır. Haçım her vakit Türk taraftardır. Muçhim Fransız taraftardır, çünkü menfaatlerine öyle geliyor. Ne yazık ki küçük rütbedekiler büyüklere karşı her vakit ahmaktır. Kolordunun istediği şeyler zamanında arz edilmişti. Kolordu şifre anahtarı vereceği yerde jandarmaya Karacurun'la şifre düzenlenmesini emrediyor ve verdiği emrin yok edilmesini istiyor. Ve ilallahı müştekel. Acaba Kolordu rahatça Diyarbekir'de otururken Urfa'da işgal altında görev yapan kişiler, oyuncakla mı vakit geçiriyor? Kolordu ile geçinmek prensibi de gerekli görevlerden bulunduğundan Jandarma Komutanı **Hayrettin** takma adını aldı.

FRANSIZLARIN URFA'DAKİ FENALIKLARI

1. Ermeni unsurunu kıskırtmak ve onlara serbestlik verilmesi ile birlikte Ermenilere ait dükkanların bir işaretle kapatılması, bir olay yaratılması ve tabiatı ile meydana gelen karışıklıkta İslâmları yaralamak ve daha büyük bir sorun yaratmak (21).

(21) Raporunda üç İslâm askerinin çeşitli yerlerinden yaralandığı, ancak üzücü bir olaya meydan verilmediği bildirilmekte olup bu ifade kitaba alınmamıştır (D:1336/3-6, F:47-10).

2. Aşiret reislerini elde etmek için karargaha çağırıp onları para ile iknaya çalışmak.

3. Urfa postanesi önünde nöbet bekleyen ve sansür memurunu koruyan Fransız nöbetçi askerinin bir İslâm hanımına "**Madam Turko pek yakında bıçaklar**" demesi.

4. Adliyenin doğrudan doğruya kontrol altına alınması

5. Polis ve jandarmaların görevlerine karışmak.

6. Jandarma komutan ve subaylarının kendilerinden habersiz bir tarafa gidememeleri.

7. Türk jandarmalarının atılması ile yerlerine Çerkez ve Ermeni jandarma kaydı (22).

8. Şehir içerisinde sarhoş bir çok Fransız askerlerinin mahalleler arasında örtülü müslüman kadınlara saldırmaları.

9. Arappınar istasyonunda Fransız subayının Basravî'ye hitaben yazdığı bir tezkereyi jandarma eri götürmediği için dövüldüğü

10. Ermenileri silahlandırıp asayişçi çiğnemek amacıyla boş yere

(22) Bu madde hakkında Jandarma taburunda bulunan ve namusuna emin olunan Jandarma Hasan, Çerkez kıyafetiyle Fransız karargâhına gönderilerek Çerkez ve Ermeni Jandarma yazmaktaki fikirlerini anlamakla beraber amaçlarını ve ne kadar maaş vereceklerini öğrendi. Çerkez ve Ermeni kaydından amaç Türkleri çıkarmak arzusu ve Çerkezlere hayvan yeminden başka altın para olarak her askere 10'ar Fransız Napolyonu vereceklerini bildirmişlerdir. Bu Çerkez Hasan sonraları Diyarbekir'de sivil polis yazılmıştır. Halen Revandiz taraflarında istihbaratta çalışan pek sadık ve namuslu adamdır (Yazarın notudur). Raporunda ise bu madde şöyle geçmektedir: Bu husus hakkında Jandarma Komutanlığı'nda görülen lüzum üzerine yanındaki jandarma erlerinden Çerkez Hasan adındaki kişiyi Çerkez kıyafetiyle Fransızlar nezdinde göndererek sahte tavır ve ad vererek Fransızların maksadını (50 nefer Çerkez ve 50 nefer Ermeni kaydedecekleri ve kaydettirecek olan 100 nefer süvari hayvanlarının yemlerinin kendilerince verileceği gibi 10'ar lira da madeni maaş vereceklerini ve kendi hesaplarına çalıştırılacaklarını) anlayarak cevaben (muhacir Çerkezlerle görüşülerek dört gün zarfında izin isteği kabul edilerek) dönülmüş ve jandarma elbisesini giyerek merkezde kalması uygun görülmemeyecek dışarı gönderilmiş ve o dış karakollarda iken vaad edilen zaman geldiğinden verilen sahte ad üzerine Çerkez muhacirinin polis kanalıyla Fransız karargâhına getirilmesi istenmişse de bu takma adlı kişiyi polis dairesinin bulamayacağı tabii olduğundan köylerde bulunma ihtimali düşünülerek Jandarma Komutanlığı'ndan istenmişse de durumu idare eden Ali Rıza Bey, sancağa bağlı köylerde bu adda Çerkez muhacir bulunmadığını bildirmiş ve Fransızlar kandırıldıklarını anlamışlardır (D:1336/13-6, F:47-11).

rezalet çıkarıldığı (23).

İşte bu surette yeni kurulan eksik makineyi kudret fikri ile tamamlayıp işletmek üzere bulunduğu daha doğrusu bu hususta uğradığı zorlukların hafifleyip yönetmeye başladığı bir sırada yaşatmamak ve cemiyete yükselebilmek kudretini vermemek için Fransızlara dayanma eğilimi gösteren İslâmlardan birisi ki Siyala Aşiret reisi Salih el Abdullah (24) Harran'da Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey tarafından aşiretlere yapılan tavsiyeleri hemen Fransız siyasi guvernörü Sajous'ya ihbar ve o da sorunu önemli sayarak Cerablus Komutanına yazdığından oradan gelen soruşturma görevlisi Yarbay Depoir jandarma komutanını aşağıdaki tezkeresiyle karargâha çağırıyordu.

T. E. O.

Urfa Mevkii

Cerablus Mevkii Komutanlığından

Urfa Jandarma Komutanlığına

Sizi korumak üzere derhal daireme gelmeniz gereklidir. 25 Kasım 1919

*Heyeti Mutavasıtta ve P.P.O. Teşkilatı
adına Yarbay Depoir*

KARARGAHDAN JANDARMA KOMUTANI İLE YAPILAN GÖRÜŞME

O gün sabahleyin saat alaturka 3 sıralarında daha önce görüldüğü gibi Ermeniler yine ani olarak dükkanlarını kapatıyor ve çarşıda kargaşalık meydana geliyordu. Mutasarrıf ve Jandarma Komutanı soruşturma için çarşıda bulunuyorlardı. Jandarma Komutanı aldığı tezkere üzerine karargâha gitti. Karargâha vardığında İşgal Komutanı yaveri Teğmen Filip Jandarma Komutanını karşılayarak salona alıp

(23) Her nedense Urfa Ermenileri Fransızlar zamanında pek akıllı davranarak kötülüğü meydan vermemişlerdi. Ermenilerden kötülük edenler Urfa'nın yerlisi olmayan bir takım Ermeni serseriler idi. Doktor Beşliyan Agop Efendi'nin bu husustaki çabaları inkâr olunamaz (Yazarın notudur).

(24) Bu kirlî surat Diyarbekir kışlasında pranga-bent olarak tutuklu iken eceliyle ölmüştür. Tutuklanma sebebi, Ali Rıza Bey hakkındaki ihbarlarının, Sajous'nun evrakı arasında bulunmasıdır (Yazarın notudur).

bir sigara ikram etti ve "**Komutan biraz meşguldür, istirahat ediniz**" dedi. Jandarma komutanı bekliyorken içerden bir Ermeni istihbarat memuru çıktı ve Ali Rıza Bey'e de başı ile bir selam verdi. Bundan sonra tercüman aracılığı ile Jandarma Komutanı çağırıldı. Sanık sandalyeye oturdu. Soru ve cevap başladı :

- Ermeni dükkanlarının kapanmasına sebep nedir? Buna engel olmak sizin göreviniz değil midir?

- Bu olay 3 defadır tekrarlanıyor. İki İslâm da yaralandı, bunu Ermenilere sorunuz. Zabıta görevini yapıyor.

- Harran kazasına niye gittiniz? Salih el Abdullah'ı niye kurşunla takip ettiniz?

- Harran kazası sancağa bağlıdır. Ben de sancağın jandarma komutanıyım, elbette giderim. Salih'in takibi sizce de biliniyor, 3 köy yağma etmiştir.

- Bu gibi kazalara gidildiği vakit işgal komutanından neden izin almıyorsunuz?

- Elimde böyle bir kanun yoktur. Yalnız mutasarrıfa bilgi veririm.

- İmam Bakır üzerinde aşiretlere ne gibi yemin ettirdin, maksadın neydi?

- Aşiretler gezgindir. Geçtiği yerleri yağma ediyor. Bundan böyle yapılmaması için yemin ettirilmiştir.

- Aynı durum Suruç aşiretleri arasında da olmuştur, sebebi nedir?

- Bundan bilgim yoktur. Aşiret arasında böyle şeyler olur, önemli değildir.

- Hükümetin ve senin bilgin vardır. Hüseyin Pertev Efendi buraya kadar gelmiştir.

- Hayır bilgim yoktur. Hüseyin Pertev Efendi görevle gelmiştir.

- Sen Mustafa Kemal Paşa ile haberleşiyormuşsun, sebepleri nedir?

- Paşa, millî bir harekâta memurdur. Bu harekâtı siz de zannederim takdir edersiniz. Haberleşmiyorum, sorarsa cevap veriyorum.

- **Sorduğu sorular nedir?**

- Bildiğiniz Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuku hakkındadır.

- **Müdafaayı Hukuk Cemiyeti ne demektir?**

- Meşru olan hakkı savunmak üzere silahsız kuvvettir.

- **Bunu sana niye soruyor?**

- Burada da aynı cemiyetin kurulmasını istiyor.

- **Ne cevap verdin?**

- Burada işgal altında bu cemiyetin kurulmasına imkân olmadığını yazdım.

- **Halbuki burada bir cemiyetin varlığından haberdar oluyoruz.**

- Yalandır. Zaten Paşa'ya da mümkün olmadığı cevabı verilmiştir.

- **Cemiyet kimlerdir? Nasıl adamlardır?**

- Varolmayan bir şeyden söz etmek doğru olamaz.

- **Fransız Cumhuriyet hükümeti sizi Urfa'dan azlederek uzaklaştırıyor.**

- Ben İstanbul'da Jandarma Genel Komutanlığı'na, burada da Mutasarrıfa bağlıyım, emir verirlerse giderim.

- **Öyle değil, İngiliz işgali zamanında İstanbul'un kabul ettiği General Allenby'nin bir mütarekenâmesi vardır. Onu size hatırlatırım.**

- Şu halde mutasarrıfa bildiriniz. İstanbul hükümeti oturdukça bende usandığım bu yerden çekiliyorum.

- **O halde sizi göndereceğiz.**

- Pekala, ben de giderim.

- **Biz seni Adana'daki komutanımıza göndereceğiz.**

- Adana'da ne işim var? Madem ki azlolunuyorum. Artık bana memuriyet yok demektir.

- İhtimal ki oradaki komutan seni İstanbul'a gönderecektir.

- Öyleyse izin veriniz ailemi birlikte alayım.

- **Ne kadar zaman istiyorsun?**

- Bir hafta.

- **Ooo, bu pek çok, bugün akşama kadar sana izin.**

- Benim evimde eşya ve hayvanlarım vardır, onu satmak gerekir.

- **Biz de sana izin veremeyiz. Satılacakları arkadaşlarına bırak, götüreceğini birlikte al...**

- Teşekkür ederim, bu mümkün değildir. İzin verirseniz Antep'e gideyim, orada akrabam vardır. Ailemi oraya terkedeyim.

- **Olamaz.**

- Öyleyse izin veriniz Harput'a gideyim.

- **Hayır, sen Kemalistsin, anlaşılıyor. Sivas'a gideceksin değil mi?** sorusundan sonra hiç bir şeye karışmayan siyasi guvernör Sajous, ayağa kalkarak "**Hayır olamaz, bu cidden Sivas'a gitmek emelindedir, mutlaka Adana'ya gidecektir**" dedi. Tekrar 3 gün izin istendiyse de verilmedi. "**İster isen aileni al, ister isen yalnız git, şimdilik görüşmemiz var, gösterecekleri odada otur**" dediler.

Gösterilen odaya geçerken çifte nöbetçinin kapıyı beklediğini gören Jandarma Komutanı, tutuklu olduğuna kanaat getirdi.

İki saat kadar bu odada kaldı, fikren kaçmaya karar verdi. Fakat bu ağdan nasıl kurtulmalı diye düşünürken taburun silah ve cephanesi ile sandığın teslimini bahane ederek görüşme isteğinde bulundu ve artık işin tehlikesini gören Ali Rıza Bey işi koltuktan almaya karar verdi. Tercümanı çağırttı, ifadesi olduğunu bildirdi. İzin verildi, yeniden Depoir'in huzuruna çıktı.

- **Ne istiyorsun, ifaden nedir?**

- Ailemi almayacağım, ailem kimsesizdir. Osmanlı hükümetinin burada hiç bir mevkii yoktur. Ben ailemi Fransız Cumhuriyeti'nin namusuna bırakacağım. Her ne kadar Fransızlarla aramızda bir harp yoksa da Fransızlar eski dostumuzdur. Sultan Süleyman Kanunî'yi,

Kral François'nın esirliğini düşünürseniz annesinin ricası üzerine Viyana surlarına kadar giden Osmanlı ordusudur. Her halde Fransa bu kadar eski bir dostluğu unutamaz. Bununla birlikte jandarma müfettişi Foulon Bey beni pek iyi bilir. Ben Fransızları severim, deyince Depoir'ın gözlerinde içtenlik belirtileri görünmeye başladı.

- Pek güzel, Fransızları seviyorum diyorsun ama Fransızca bilmiyorsun.

- Evet, hakkınız var. Ne yazık ki dil öğrenmeye yeteneğim yoktur. Bakınız Urfa'da bulunuyorum, Kürtçe bilmiyorum.

- Neyse yarın, gideceksin.

- Evet gideceğim fakat ailem için kuvvetli teminat isterim. Azlimin sebebini de öğrenmek isterim. Ahali benden memnundur.

- Ailenize bir Fransız ailesi gibi saygı göstereceğiz. Burada ahali sizden memnundur, aslında siz fena adam değilsiniz. Yalnız Fransız işgaline karşı görünüyorsunuz. Mustafa Kemal Paşa size de etki yapmış. Sizin burada kalmanız Fransız çıkarlarına aykırıdır. Gidiniz, hakkınızda iyi olur.

- Ben Fransızlara karşı değilim. Zannederim, vatanını seveni Fransızlar da sever. Ben vatanımı severim. Bu ayıp mıdır? Vatan sevgisi taşımayan millet özgür olabilir mi? Mustafa Kemal Paşa vatanını sevmiyor mu? Sevdiği için biz de o muhterem kişiyi seviyoruz.

- Her neyse, gideceksiniz. Evinizden alacak eşyanız varsa pusulasını veriniz, getirtelim. Size bir oda ayrılmıştır.

- Ya demek ben tutukluyum öyle mi? Öyleyse taburun depo işlemleri ile sandık hesabı ne olacak? Bunun devri ve anahtarın teslimi gerekir. İsterseniz nöbetçi ile giderim. Mademki siz ailem için pek kuvvetli teminat veriyorsunuz, izin veriniz gideyim. Hem taburu teslim edeyim, hem de ailemi göreyim. Yarın sabah hareket ederim.

Biraz tartışma ve Sajous ile biri birine itirazlarda bulunduktan sonra vekâlet bölük komutanlığına teslim edilmek üzere Jandarma komutanını serbest bıraktılar. Jandarma komutanı hükümete dönerek sorunu Mutasarrıfa bildirdi ve ve bölük komutanını çağırarak taburun emir ve komutasını ona teslim etti ve devre başladı. Yarım saat sonra sureti aşağıda yazılı, mutasarrıflığa azl emri geldi ve inceleme yapmak üzere Yüzbaşı Lambert taburun teslim edilip edilmediğini anla-

mak üzere, mutasarrıflık makamına gelerek bölük komutanını çağırarak sordu ve bölük komutanının devraldığını ve işe başladığını öğrenip, inanmış olarak döndü.

Mutasarrıflığa Fransız Komutanının yazdığı tezkere:

(Suret)

Urfa Sancağı Askeri Komutanı bugünden itibaren Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'in görevine son vermiştir. Jandarma yüzbaşı komutanlığı yüklenecektir. Yarbay Depoir bu emrin yerine getirilmesine Mutasarrıf Efendi'yi davet eder. Komutan Ali Rıza Bey Adana ve İstanbul hattında birinci treni almaya mecburdur. Hareket tarihi ancak Arappınar istasyonunda kendisine bildirilecektir. 25 Kasım 1919

P. P. O.
Yarbay Depoir

Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'e

Numara 1055

Urfa'daki Fransız Komutanlığından alınan tezkere yukarıya çıkartılmış olup tebliğ olunur. 25 Kasım 1919

*Urfa Mutasarrıfı
Ali Rıza*

Yüreksizlik ve hayal her tarafı kapladığı için hiç bir makam Jandarma Komutanını korumuyor, koruyamıyordu. Yalnız Müdafaayı Hukuk üyeleri gerekli girişimlerde bulunuyorlarsa da, memlekete gerekliliği bilinen bir kuvvetin vakitsiz bir Ali Rıza için atılması uygun değildi.

Memleketin çöküşünü hızlandırmaktan başka bir iş yapmış olmayan Salih'in Fransız Komutanına bu hususa dair yazdığı mektup 13. Kolordunun dosyasında saklıdır.

Memleketin kurtuluş ve refahı için çeşitli cereyan ve eğilimleri bir araya toplayıp takip eden ve gelişmenin asli sınırlarını bulup ve bu suretle en gerekli ve değerli bir dayanağı devralan kutsal Cemiyeti yok etmek için tabii ki üyelerini birer birer kayıp etmeye çalışacakları pek açık olan bu durum karşısında ilgisiz bir şekilde kalmak ve olayları beklemek uygun olmayacağından ve durumun tehlikeli olduğunu gösteren ikinci bir delil de Jandarma Komutanlığından azledilmek durumu olduğundan, hemen o gün namus ve vicdanına güvendiği arkadaşlarıyla gizlice yapılan görüşmelerde (Adana'ya hareket edilir ise istasyonlarda kişileri yok etme politikasını dikkate almayan kimselerin Ermeniler tarafından öldürülmek ihtimali bulunduğu gibi mezalim ve işkenceyle de Cemiyet erkânının kimler olduğunun söylettilmesi ve başka etkilerle de itiraf ettirilmesinin muhtemel bulunduğunu düşünerek) gece kaçmayı başarır ise, İstanbul hükümetince memuriyetini bırakıp kaçtığı hükmü ile tart cezasını uygulayacakları ve bu hüküm ise Ferit Paşa kabinesinin (Mustafa Kemal Paşa'ya katılan kurmay ve askeri amirlerinin rütbelerinin alınması ve subaydan olur ise 7 sene kalebent olacağı) tebliğatından bulunacağı için de İstanbul hükümeti gözünde zaten suçlu bulunduğu ve kaçmanın her halde doğru bir fikir olduğuna karar verilmiş ve 26 Kasım 1919 salı gecesi Jandarma Komutanı Siverek yönüne doğru kaçmıştı, o gece saat 4.30'da hareket eden Ali Rıza Bey öncelikle kasabanın giriş yollarını Jandarma çavuşlarından Sofizade Hacı Mustafa Çavuş ve Halil Çavuş'a gözetletti. Fransızların bir manga askerinin Siverek Caddesi üzerinde Cavsak Köprüsü civarında ve bir çifte nöbetçisinin Suruç yolu üzerinde kabristan içerisinde ve bir çifte nöbetçisinin de Harran Caddesi üzerinde Beykapısı civarında dolaştıklarını haber aldı. Artık bu yönlerden çıkma imkânı olmadığını anlayan Jandarma Komutanı, Hekimdede Mahallesi'nden Karakoyun'u geçerek kabristan arasından Yusuf Kâmil Efendi sayfiyesine oradan Sırrın Köyü yönünde doğuya yönelerek gitmeyi uygun bulmuştu. Düşüncesini uygulayan Ali Rıza Bey, Sırrın Köyü kuzeyinden ve Karaköprü köyünün arkasından şoseye çıktı. İsteği Badıllı aşiret reisi Sait Bey'in nezdine gitmek olduğundan şoseyi bırakarak köy yollarını izleyip yürüdüyse de bir süre sonra gecenin karanlığı, havanın pek kötü olması yüzünden yol biraz kuzeydoğu yönüne sapmış olduğundan Yeniköy değirmeni önüne çıkmışlardı. Hayvanlarda takat kalmadığı için henüz Cemiyete katılmış olmayan Döğeri Aşiret reisi Bekir Bey'in yanına gitmek ve sabaha kadar orada kalmak ve her ne kadar Bekir Bey Cemiyete katılmamış ise de onu da katmak fikri hasıl oldu. Bekir Bey henüz uykuda bulun-

duğundan kaldırılarak maksat kendisine açıklandı ve Cemiyete girdiğine dair güvence alındı. Güneşin doğuşu ile hareket etti ve Badıllı Sait Bey'in Siverek'te olduğunu haber alarak Urfa sınırındaki Ağlamus Köyü'ne geldi ve o gün akşam üzeri Badıllı Sait Bey Siverek'ten döndüğü için yanına çağırırdı. Sait Bey, köyünün karşısında 25 Arap atlısının köyü gözetlediğini ve maksatlarının ne olduğu anlaşılamadığından bu gözcülerin hareketleri anlaşıldıktan sonra geleceğini ve geceyi orada geçirmesi yahut kendi köyüne gelmesini teklif etti. Orada kalmayı uygun görerek Ağlamus Köyü büyüğü olan Cedan Ağa'nın yanında kaldı. Ertesi gün sabah 20 aşiret atlısı ile oraya gelerek köyü gözetleyenlerin Siyala aşiret reisi ve yanındakiler olduğu ve Siverek yönünü izlediklerini haber verdi. Kaçışı öğrenen Fransızlar Siyala reisi Salih el Abdullah hayınıni takibe göndermişlerdi. Artık Siverek yolundan vaz geçerek muhterem ihtiyar Cedan Ağa'yı kılavuz alarak yönünü şarka döndürüp Viranşehir'e gitmeyi uygun gördü ve Sait Beyle vedalaşıp öpüşerek yoluna devam etti. Geceyi Karakeçi aşireti çadırlarında geçirerek ertesi gün Viranşehir'de Millî reisi Mahmut Bey'in evine misafir oldu.

*Sivas'ta Müdafaayı Hukuk Temsil Kurulu Başkanlığına
Diyarbakir'de 13. Kolordu Komutanlığına*

Şifre Numara 168

25 Kasım 1919 tarih ve 24 numaralı şifre ile arz ettiğim aşiretlerin birleşmesi sorunu , Siyala reisi Salih'in ittifak metnini bütünü ile, şimendifer hattını tahrip ve Fransız karargâhına hücum edeceğini de ilâve ederek çeşitli mektuplarla Fransız işgal komutanına bildirip ulaştırması üzerine komutanın tezkeresi ile karargâha çağrılarak azlolum ve Adana yoluyla güya İstanbul'a gideceğim bildirilip tutuklandım(25). Maksat İstanbul'a gitmekse Harput yolunu seçeceğimi söyledim ise de şimendifer yolundan başka hiç bir yolla gidemeyeceğim ve ilk trenle hareket edeceğim bildirildi. Geçici bir zaman için bırakılmayı düşünerek Fransızların ruhunu okşayıcı cümleler kullanarak bırakılmayı başardım. Gece bulduğum fırsat üzerine firar ettim. Sabahleyin

(25) Raporda "Adana yoluyla İstanbul'a gideceğimi bildirmekle birlikte taburu bölük komutanına teslim etmeğlim ilâve edildi." cümlesiyle, kitaptan farklı olarak ".. Bizzat hükümete gelerek taburun emir ve komutasını bölük komutan vekili Ömer İzzet Efendi'ye verdiler." ifadesi yer almakta, Viranşehir'e varış ise "..Maiyetimdeki dört jandarma eri ile Millî Reisi Mahmut Bey nezdindeki Kuvayı Milliye'ye ve süvari 1. Alayına katıldım." biçiminde anlatılmaktadır (D:1336/13-6, F:47/11-12).Teğmen

fırar ettiğimi haber alan Fransızlar Siyala reisi Salih'i 25 süvarisi ile Siverek yönünde takibe gönderdi ise de alınan haber üzerine yönümü değiştirerek Viranşehir'e geldim. Olay İstanbul'da Jandarma Genel Komutanlığına da arz edildi. Hareketimde Fransız kuvveti 388 asker idi. Viranşehir'de emirlerinizi beklediğim arz olunur. 28 Kasım 1919

*Urfa Jandarma Komutanı
Ali Rıza (Hayreddin)*

Urfa Jandarma Tabur Mülhâkı Üsteğmen Adil Hulûsi Efendi'ye

Numara 169

Viranşehir'e esenlikle geldim. Salih 25 süvari ile Siverek sınırına kadar beni izlediyse de haber alındığından yön değiştirerek Viranşehir'e geldim. Viranşehir'de bulunmaktayım. Özel süvari ile Siverekli Ali Efendi'ye gönderdiğim mektuplar alınmıştır.

Buraya geldiğimi Sivas'a, Diyarbakir'e ve İstanbul'a yazdım. Kuvvetimiz vardır, siyasi durumumuzun harekâta uygun olup olmadığı Sivas'tan sorulacaktır. Alınacak emre göre hareket edeceğiz. Hacı Mustafa Efendi'ye söyleyiniz. Benim uğradığım hale uğramamaları için çok iyi hareket etsinler. Gelişmemiz İnşallah pek yakındır, durumunuzdan ve Fransız harekâtından beni haberdar ediniz. Gözlerinizi öperim. 29 Kasım 1919

*Eski Jandarma Komutanı
Ali Rıza*

Viranşehir'de Millî reisi Mahmut Bey ve Süvari Komutanı Binbaşı Hüseyin Bey arasında cereyan eden görüşmelerde Millî aşiretinden alınacak 1.000 kişilik kuvvet ile Urfa üzerine hareket edilip edil-

Ömer İzzet Efendi (Durakbaşı) 1890 Manastır doğumludur. Fransızların Urfa'dan ayrılışında kendilerine refakatçi olarak verilen 10 askerin başında Fransızlarla birlikte Suruç'a doğru ilerlerken Şebeke Mevkiinde Kuvayı Milliye ile Fransızların çatışmalarına tanık olmuş, olaydan sağ kurtulmuştur. Çeşitli yerlerde jandarma subayı olarak görev yaptıktan sonra Elazığ Jandarma Komutanlığı'ndan 1946 yılında yarbay rütbesiyle emekli olan ve İstiklâl Madalyası sahibi olan Ömer İzzet Efendi 1980 yılında vefat etmiştir.

meyeceği süvari komutanı tarafından 13. Kolordu Diyarbekir Komutanlığı'ndan soruldu, Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinden sorulduğu cevaben bildirildi. Ve ertesi gün Paşa Hazretleri "Adana Cephesi'nde Fransızlarla görüşmeler yapıldığını ve şimdilik mücadeleye yer olmadığını" bildirdi. Bu cevap süvari alayı dosyasında kaldığından kitabımıza alınamadı.

O sırada Salih el Abdullah maiyeti ile yorgun ve bitkin olarak Viranşehir'e geldi ve Mahmut Bey'e misafir oldu. Siverek yolunu takip ve Jandarma Komutanını bulamadığından Viranşehir'e geldi. Fakat Karakeçi aşireti düşman olduğundan güneyden dolaşarak yolunu uzattı. Viranşehir'e gelmesini Ali Rıza Bey'i gözüyle görme isteğine bağlayan Jandarma Komutanı Salih'le görüşmek arzusunda bulundu ve görüştü. Zaten Mahmut Bey Salih'i Ali Rıza Bey'in bulunduğu odaya misafir etmişti. Mahmut Bey'in evinde daha bir çok odalar var iken kendisinin oraya misafir olması da dikkate değer. Süvari kumandanı Salih'in tutuklanmasını istediye de aşiret geleneklerine uygun olmadığı Mahmut Bey tarafından rica edildiğinden vaz geçildi. Ertesi gün Salih, Ali Rıza Bey'le barışmak fikrine düşerek sadık olduğundan söz ettiyse de Jandarma Komutanı Salih'le barışmak imkanı olmadığını bildirdi.

Urfa üzerine harekâtın şu sırada mümkün olmadığı emrini alan Jandarma komutanı Siverek'e geçmeyi uygun buldu ve Siverek jandarma komutanı Aziz Bey'e şifreyle sordu.

Siverek Jandarma Komutanı Aziz Bey'e

Numara 173

Fransızların takibinden kurtulmak üzere Urfa'dan kaçtım. Fransızların hükümete baskı yaparak yakalanmamı istemeleri hatıra geldiğinden oraca leh ve aleyhte bir yazı var mıdır? Bildirilmesini rica ederim. 1 Aralık 1919

Viranşehir'de Binbaşı Ali Rıza

Viranşehir'de Ali Rıza Bey'e

Buraya geliniz. Siverek halkı arkanızdadır. 3.12.1919

*Siverek Jandarma Komutanı
Aziz Rızıkı*

Siverek sınırına vardığımızda Siyala Reisi Salih tarafından takip olduğumu anlayınca yönümü Viranşehir'e çevirip varışımı 28 Kasım 1919 tarih ve 168 numara ile arz etmiştim. Oradayken Salih maiyeti ile Viranşehir'e geldi. Kendisinin Mahmut Bey'le müttefik olduğunu bildirdi. Fransız komutanı ile görüşmesinin, Süryani Abdülgani Ganime'nin teşviki ile olduğunu ve kendisinin hükümete sadık bulunduğunu söyledi. Kendisi güvenilir değilse de aşiret usulüne göre, Mahmut Bey'e misafir olmasından hakkında bir şey yapılamadı. Salih'in Viranşehir'e gelmesi durumu öğrenmek ve Mahmut Bey'in ne harekette bulunduğunu gözlemek maksadıyledir. Dönüşünde Fransızlara durumu bildirecektir. Urfa örgütlenmesinin sonuna kadar bulunamadığından üzgünüm. Suruç, Harran ve Urfa merkezinde teşkilatı tamamlamaktan mutluyum. Birecik'te teşkilatı Kaymakam Münir Bey'le Takım Kumandanı Kenan Efendi hazırlamaktadır. Emrolunduğu taktirde Urfa sınırı etrafında dolaşarak gereken yol göstermelerde bulunmamın tabii bulunduğunu arz ederim. 3 Aralık 1919 (26)

Siverek'te Binbaşı
Ali Rıza (Hayreddin)

Bu sırada Urfa'dan 12 kişinin imzasıyla Ali Rıza Bey aleyhinde

(26) Bu telgraf raporda 173 numara ile yer almakta ve metindeki konular daha ayrıntılı olarak anlatılmakta ve kitapta yer almayan sonuç kısmı şöyle bağlanmaktadır: "Bendenizin teşkilat ile uğraştığının Ermeni istihbarat memurlarınca ihbar edilmesi tabii ise de Suruç reislerinin Şahinbeyzade nezdinde toplanması ve Geysi Aşiret'in Harran'da nezdinde toplanması ve bir taraftan mutasarrıfın Fransızlarca eğiliminin anlaşılacak istendiği zamanlarda meseleyi bildirecek kadar faş etmesi ve Urfa'dan kaldırılmaklıgım teklif olduğu zaman 'uygundur' demesi, Şükrü Nasih'in mebusluğunun yüzde yüz benim gitmeme bağlı bulunduğu bilinerek icra edilmiştir. Şükrü Nasih'in Urfa'ca hiçbir meziyeti yoktur. Kendisinin Urfa'ya gönderildiğini ifade ederek safdilleri kandırmakta ve esasen müfsitlerin akrabası olması hasebiyle mutasarrıfa tahakküm edercesine yakınlaşmaktadır. Bu gibi mayası bozuklar sırları ifşa ettiklerinden mücahitlerin emeklerinin faydasız kaldığı arz olunur (D:1336/13-6, F:47/12).

çekilen telgrafın sureti aşağıya yazılmıştır.

*Sivas'ta Temsil Kurulu Başkanlığı'na
Diyarbakir'de 13. Kolordu Komutanlığına
Siverek'de Askeri Komutanlığa*

Bütün varlığı ile millî emellere hizmet eden Urfa ahali memleketin durumunu, sancaktaki unsurların cahil uyruklarını göz önüne alarak konferansın kararına kadar sessizlik ve asayiş korumaya ve siyasî temsilcilere ikna edici tarihi belgelerle ve protestolarla meşru haklarını ispata karar vermiş iken bunun aksine hataya bulaşmış hareketiyle Fransızların müdahalesi sonucunu doğurup memleketin kamuoyunun fikirlerini karıştırıp işten el çektirilen ve o tarafa geçmiş olan Jandarma Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey memleketimiz adına temsil kurulu huzurunda hiç bir söz söylemek yetkisine sahip olmadığından açıklama ve tekliflerinin kabule değer görülmemesini arz ederiz. 3 Aralık 1919

*Müftü Hasan Eski Müftü Şihmüslüm Hacı Hüseyin
Ağazade Haydar
Şihzade Bedi ' İshakzade Hacı Esad Yağlıkçızade Hacı
İdare Meclisi azasından Abdurrahman
İdare Meclisi azasından Hacı Mustafa
Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa Hacı Kâmilzade Yusuf Kâmil
Hacı Hüseyinağazade Halil Hocasade Şükrü Nasih*

Yukarıdaki telgraf hamiyetsizlik değil, bir yüreksizlik ve muhalefetin eseridir veya Şükrü Nasih'in telkinleridir. Burada yalnız iki imza dikkati çeker. Birisi zeka ve yaratıcı dehanın timsali olan Muhterem Müftü Hasan Efendi'nin imzası, ikincisi yeminle Ali Rıza Bey'e bağlı İdare Meclisi azasından Hacı Mustafa Efendi'nin imzasıdır. Öyle tahmin ederim ki bir iki kişi de diğerlerinin vaki hücumlarına uğramış olmalıdır. (Şükrü Nasih daha sonra İstanbul'a mebus olarak gitmiş ise de İngilizlere casusluk etmesinden Erzurum'da kalebentliğe mahkum

edilmiş ve bu defa da Fransız-Ankara anlaşması gereğince affa uğramıştır. Şükrü Nasih İstanbul Mebusan Dairesi'nin İngilizler tarafından kapatılması üzerine bir İngiliz kruvazörüyle Beyrut'ta General Gouraud'nun yanına gidip Amerikan otomobili ile Urfa'ya gelirken Kuvayı Milliye Komutanı Yarbay Pehlivanzade Nuri Bey tarafından tutuklanmıştır. Tutuklanırken "**Benim mebus olduğumu unutma**" diye söylenmesi üzerine Nuri Bey de karşılık olarak "**İngilizler Türk mebuslar meclisini dağıttı, ben de bir mebus tutukluyorum**" demişti).

*Sivas'ta Temsil Kurulu Başkanlığı'na
Diyarbakir'de 13. Kolordu Komutanlığı'na*

Numara 170

Urfa'dan 12 kişinin imzası ile aleyhimde bir telgraf çekildiğini haber aldım. Bu telgrafın Şükrü Nasih tarafından tertip olduğuna kanaatim vardır. Müftü Hasan Efendi ile İdare Meclisi azasından Hacı Mustafa Efendi'nin bu kitleden ayrılmak üzere, gördükleri durum üzerine imza ettiklerini, diğerlerinin köhne ve bir kısmının muhalif olduğunu tahmin ediyorum. Binaenaleyh vatana bağlı bir evlâdın Türkiye'nin memleket parçaları hakkında söz söylemekten men edilemeyeceği pek tabii bulunduğu ve bu vesileyle sarsılmaz kesin bir karar ile mücahededen çekilmeyeceğim belli ve geleceğime doğan güneşin sıcaklığından bunların da faydalanacağı inancında bulunduğum arz olunur. 6 Aralık 1919

*Siverek'te
Binbaşı Ali Rıza (Hayreddin)*

*Sivas'ta Temsil Kurulu Başkanlığı'na
Diyarbakir'de 13. Kolordu Komutanlığı'na*

Numara 174

Durumunun belirlenmesi ve emrin gelişine kadar Siverek'te bulunacağım. Siverek'te pek büyük destek gördüm. Bugün Urfa'dan aldığım bilgiye göre Suruç Kaymakamı Mesut Bey'le Jandarma teğmeni Hüseyin Pertev Efendi'nin Fransızlar tarafından Arappınar İstasyonu'na davetle trene bindirilip Adana yönüne sevk olunduıkları

ve akibetlerinin bilinmediği arz olunur. 6 Aralık 1919

Siverek'te Binbaşı Ali Rıza

Siverek'te Eski Urfa Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'e
Numara 1

Sivrekli Ali Efendi 6 Aralık 1919 tarihinde 200 lira para cezası ve iki ay hapisle Fransız Siyasi Güvernörü emriyle genel hapisanede tutuklandı. Sebepleri Fransız aleyhinde tahriklerde bulunarak sizinle de haberleşmesindedir. Onu Fransızlara ihbar eden eşraftan 4 kişiye dayanılıyor (27). Durum pek gergin, bu herifler arzu ettiği işi fiile koyabilirler. Aileniz ve eviniz 4 gün Fransız kordonu altında kaldı. Viranşehir'de olduğunuz haber alınınca abluka kaldırıldı. Bugünden itibaren ailenizin istediği tarafa gidebileceği mutasarrıflığa bildirildi. Aileyi göndereceğiz. Gönderilen mektupları İslâm Fransızları haber alınca Fransızlara haber veriyorlar. İhtiyatlı hareket buyrulması ve kimseye güvenilmemesi ve herkesin sizin gibi temiz kalp ve yürek taşımayacağı kanısındayım. Ellerinizi öperim, muhterem komutanım efendim. 7 Aralık 1919

Urfa Jandarma Tabur Mülhacı
Adil Hulûsi

Siverek'te Urfa Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'e
Numara 2

Kayıp oluşunuzun makama bir jurnal ile bildirilmesi Mutasarrıf tarafından emredildi ve verildi. Fransızlar kayıp oluşunuzu haber alınca 3 maddelik bir muhtıra tebliğ edildi. İçeriği aşağıdadır :

1. Kuzey işgal ordusunun bulunduğu yerlere jandarma Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey'in 5 sene müddetle girmesi yasaktır.

2. Onun bu bölgelere girmesine destek ve hoşgörü gösterenler-

(27) Sivrekli Ali Efendi (Ali Fuat Bucak) 1876 Siverek doğumludur. Urfa Belediye reisliği yapmış, Müdafaayı Hukuk Cemiyeti azalığından sonra son Osmanlı Meclis-i Mebusanında Urfa mebusluğu, Cumhuriyet'ten sonra da 2. dönem Urfa milletvekili yapmış, 1941 yılında vefat etmiştir. Ali Efendi'yi Fransızlara ihbar eden eşraftan dört kişinin adları raporda yazılmış fakat kitaba alınmamıştır (D:1336/13-6, F:47/12-13). Hatırat sahibinin iradesine bağlı kalınarak kendisinin kitaba almadığı adlar burada da açıklanmamıştır.

den 50 liradan 500 liraya kadar para cezası alınacağı ve ilâveten bir sene hapis olunacağı,

3. Ali Rıza Bey'i Fransız işgal komutanına teslim edene 500 lira ödül vaad ediliyor. Bu maddelerin takibinden mutasarrıf ve jandarma kurulu sorumludur, diyerek bir tebliğatları vardır. Özlemle ellerinizi öper, şimdiye kadar yazmaya fırsat bulamadığımı ve kontrol altında bulunduğumuzu ekleyerek arz ederim.

Ali Rıza Bey aleyhine çekilen telgrafa cevap:

Siverek'te Urfa Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'e
Sivas 184-82
Cevap :6 Aralık 1919 tele.

Geçmiş hizmetleriniz Temsil Kurulunca bilinmektedir. Fransızların İstanbul hükümet merkezi nezdinde girişimlerde bulunmalarına engel olmak ve daha güvenilir ve serbest olarak kutsal gaye uğrunda çalışmak üzere şu bir kaç günlük zaman içinde imzanızla haberleşilmemesini ve yalnız Hayreddin'in yeterli olacağını uygun buluyorum. Urfalıların telgrafına münasip cevap verdim. Mardin'de 5. Tümen Komutanı Kenan Bey'le temas ederek ortak çalışılmasını, tavsiye ederiz. Kendisine de bilgi verilmiştir. 10/11 Aralık 1919

Temsil Kurulu Başkanı
Mustafa Kemal

Mardin'de 5. Tümen Komutanı Yarbay Kenan Bey'e
Numara 182

Temsil kurulundan aldığım emirde sizinle temasta bulunmaklığım emir olunuyor. Urfa'dan ne suretle çıktığım Seyyit Mehmet Efendi tarafından arzedilmiş ve 1. Süvari Alay Komutanlığı'na da arz edilmişti. İstanbul Jandarma Komutanı bendenizi İstanbul'a davet ediyorsa da gitmiyeceğim. Urfa'dan alınan haberlere göre Fransızlar 200 asker daha getirmişlerdir. Ermeni erkeklerini alıkoyarak kadınları Halep'e

sevk ediyorlar. Şahinbeyzade Mustafa Bey'i ezmek istiyorlar. Şimdilik Siverek'teyim efendim. 14 Aralık 1919

Siverek'te Ali Rıza (Hayreddin)

Şaşılacak bir sorun var ise o da Temsil Kurulunun Kenan Bey'le temas etmesi ve halbuki Kenan Bey'in yazılan yazıları sessizlikle karşılaması. Böyle bunalımlı bir zamanda yol göstermek, durumu tesbit ve teselli etmek en dar zamanda gerekli bir kuraldır. Kanaatime göre Kenan Bey temsil kuruluna karşı palavra yapıyor, bize gelince cevap vermeye korkuyor. Üzüntüye değer.

Sivas'ta Temsil Kurulu Başkanlığı'na

Numara 183

Cevap 10/11 Aralık 1919 tele.

Temsil Kurulunun gösterdiği yakınlığa şükranlarımı sunarak memleketin esenliği ve gaye uğrunda hislerimi yok etmeye her vakit hazır olduğumu arz ederim. 5. Tümen ile temasta bulunuyorum, ne yazık ki cevap alamıyorum. Takma adım Hayreddin olup bu adı çoktan beri kullanmaktayım. Urfa'dan alınan haberlere göre Siverekli Ali Efendi'nin iki ay hapislikle 200 liraya Fransızlar tarafından mahkûm edildiği ve genel hapishaneye konulduğu ve Badıllı aşiret reisi Sait Bey'in Fransızlara yazdığı mektup ve tehdit üzerine 200 lira para cezası ile tahliye olunduğu bu gün haber alındı. Fransızların Hüseyin Paşa'yı koruyarak Şahinbeyzadeler ile Galipbeyzadeleri ezmek istedikleri haber alınmıştır. İstanbul Genel Jandarma Komutanı bendenizi İstanbul'a çağırıyor. Gidemeyeceğim bildirildi. Mücahede görevi ile bu havalide kalmak emelinde bulunduğum arz olunur.
14. Aralık 1919

Siverek'de Hayreddin

Siverek'te Urfa Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'e
Cevap :3 Aralık 1919 ve 175 şifreye

İstanbul'a gelmekten vaz geçmekle Mamuretulaziz'de izinlisiniz. Münasip bir yerde memuriyetinizi yapana kadar muhassessatınızın

alay topluluğuna katılarak ödenmesi Elaziz Alay Komutanlığı'na tebliğ edilmiştir. 2. şubenin 19589 numarası ile 13 Aralık 1919

Dersaadet Genel Jandarma Komutanı
Mirliva Ali Kemal

Ali Kemal Paşa Ferit Paşa kabinesine taraftar sayılıyordu. Ol vakit İstanbul'da Jandarma Dairesi'nde Fransız subayı idi. Ali Rıza Bey'i istiyorlardı. Ali Kemal Paşa ihtimal ki, "**Bu Jandarma Komutanı Mustafa Kemal Paşa'ya katılmıştır, çünkü kaçmıştır**" diyerek önce Ali Rıza Bey'i izinle Elaziz'e ve daha sonra da Diyarbekir'e tayin ediyor ve kendisine başvuran Ali Rıza Bey'in biraderi Nazım Bey'e de "**Merak etme kardeşin kurtuldu. O kıymetli bir Jandarma komutanıdır. Onu Fransızlardan gizli yer olan Diyarbekir'e tayin ettim. İzini kayıp ediyorum. Müsterih ol, hakkında iyidir**" diye cevap veriyor. Şu hale göre onun muhalif olmadığı anlaşılıyor.

Kenan Bey yazışmalara cevap vermediği gibi **Temsil Kurulu** da bu ahalide Jandarma Komutanı'nın talebine göre mücahedede bulunmasına cevap vermedi.

Sivas'ta Temsil Kurulu Başkanlığı'na

Numara 185

13/14.12.1919 Şifreye

*Aneze Reisi Haçım Bey'e selamlarınızı aracıyla gönderdim. Şifrenin 2. fıkrasında "**memnun oldum**" cümlesinden sonraki bir kaç kelime çözülemedi. Emirlerinizin tekrarını istirham ederim. İstanbul'dan aldığım emirde Elaziz'e gitmek mecburiyeti hasıl oluyor, Diyarbekir yoluyla hareket edeceğim. Burada kalmak gerekirse bildirilmesi arz olunur. 16 Aralık 1919*

*Siverek 'de
Hayreddin*

Mardin'de 5. Tümen Komutanlığı'na

Numara 186

Jandarma Komutanlığı'nca uygun bir yere tayin edilinceye kadar Mamuretülaziz alayınca muhassesatım verilmek üzere izinli

olduğum emrolundu. Burada kalmaklığıma emir alamadığım için Diyarbekir yoluyla Mamuretülaziz'e hareket ediyorum. Oraca bir emriniz olur ise yerine getirmeye hazır olduğum arz olunur, efendim. 16 Aralık 1919

Siverek'de Hayreddin

Urfa eşrafından Siverekli Ali Efendi'nin (kendisi halen Urfa mebusudur) hapisten tahliyesi ve 17 günden beri Fransızların abluka ve gözetimi altında bulunan ailemin çırpıplak denecek derecede, Badıllı Aşiret reisi Sait Bey'in insanlık ve lütfu olmak üzere aşiretinden 20 süvari muhafız ile Siverek'e gelmeleri ve ev eşyalarının Urfa'da bırakıldıktan sonra İstanbul Genel Jandarma Komutanlığı'ndan alınan emir üzerine Elaziz'e gitmek mecburiyeti hasıl olmuştu. Çarşıda satılan bir battaniye, arabada çocukların dizlerine örtülerek hareket olunmuştu. Bu cümleyi yazmaktan maksat ailemin cidden çıplak geldiklerini arz etmektir. Bu şaşkınlık ve eşya kaybı hasebiyle Ali Rıza Bey'in zarar ve ziyanı madeni altın 152 lira olup gayet cins ve sevimli kırsağının satışı ile borçlarını ödemiştir. Bu kayba karşı Temsil Kurulu hiç değilse kendisinin Siverek'te kalmasını emrederdi. İstanbul'un emrini dinleliyerek görevine devam ederdi. Maaşından başka hiç bir geliri olmayan Ali Rıza Bey'in, Mamuretülaziz'e çekilmek emrini dinlemek mecburiyeti hasıl olmuştu. Badıllı aşiret reisi Sait Bey'in, Ali Rıza Bey'in Urfa'dan muhafızsız çıkan ailesine Karaköprü Köyü'nde 20 süvari muhafız vermesi elbette takdire değer olduğu gibi Siverek'li Ali Efendi'nin tutuklanması zamanında da Fransız Komutanına ultimatome şeklindeki mektupları dikkate değer ve belirtilmelidir. Sait Bey Fransız Komutanı'na gönderdiği mektupların özetini yazdığı gibi aldığı cevapları da Ali Rıza Bey'e göndermiş, o da bunları 13. Kolordu Kurmay Başkanı Halit Bey'e vermişti. Sait Bey Fransız komutanına Siverekli Ali Efendi'nin aşirete mensup bir kişi olduğunu ve Ali Rıza Bey ile bir ilişkisi bulunmadığı için tahliyesini ve aksi taktirde aşireti ile birlikte Urfa'ya hücum ve Ali Efendi'yi tahliye edeceğini bildiriyordu. Fransız Komutanı da Sait Bey'in ve diğer aşiretlerin hücumunun galip Fransız Cumhuriyeti'nin parlak ve sivri süngüsü ucunda olduğunu bildiriyordu. Sait Bey'in ikinci mektubu Ali Efendi'nin tahliyesini temin ediyor ve hediye olarak firar eden Binbaşı Ali Rıza Bey'in tazısını hatıra olmak üzere Şeyhanlı aşiret reisi Hacı Ömer Efendi'den istiyorlardı. Tazı gerçekden değerli olmakla

birlikte Ali Efendi'ye feda edilmesi mecburiyeti hasıl olmuştu. Sait Bey'in bu gibi güzel hareketleri elbette övülmeye değer.

Sivas'ta Temsil Kurulu Başkanlığı'na

Badıllı Aşiret reisi Sait Bey'in yardımıyla Siverekli Ali Efendi'nin tahliye olunarak Urfa mebusluğuna seçildiği haber veriliyor. Fransızlara karşı Ali Efendi'nin mebus seçilmesi Urfa'nın bir daha milli kudretini ispata yeter delildir. Arappınar İstasyonu'ndaki Fransız Müfreze Komutanı Şahinbeyzade Mustafa Bey'e tezkere yazarak davet etmiş ve Mustafa Bey, lüzumu var ise, kendisinin köyüne gelmesini bildirmiş, ertesi gün Müfreze Komutanı, Mustafa Bey'in çadırına henüz gelip daha ayakta iken hangi hükümeti istediğini ve cevap verdikten sonra oturacağını söylemesi üzerine hayrette kalan Mustafa Bey, kendisinin Osmanlı Hükümeti'ne mensup bir aşiret reisi olduğunu ve oturmasını ve görüşme veya maksadı var ise konuşmasını teklif ederse de "hayır anlaşıldı zannederim burasının Fransız ülkelerine katıldığını bilmiyorsun, zaten sizin hakkınızda da istihbaratım vardır" demiş ve oturmadan dönmüştür. Düşünülen her türlü harekate karşı Mustafa Bey'in hazırlık yaptığının haber verilmekte olduğu arz olunur. 17 Aralık 1919 (28)

Siverek'de Hayreddin

Elaziz'e gidileceği için artık Hayreddin imzası ile haberleşmede bulunmaya da yer kalmamıştı. Ali Rıza Bey 23 Aralık 1919 tarihinde Siverek'ten hareketle iki gün sonra Diyarbakir'e vardı. 13. Kolordu Komutanı Ahmet Cevdet Bey'le Kurmay Başkanı Halit Beyleri gördü. Bu komutanlar memnunluklarını açıklayıp kendisini pek ziyade takdir ettilerse de, millî hareket hakkında biraz kötümser ve tereddütlü görünmekte idiler. Ali Rıza Bey yine bu havalide kalmasını teklif etti ise de "**Madem ki İstanbul Elaziz'e gitmenizi emrediyor, gidiniz**" dediler. Ali Rıza Bey oradan çıkarak Jandarma Alay Komutanı Yarbay

(28) Raporda haberin Siverek Müdafaaı Hukuk Cemiyeti Başkanı Cudi Paşa'ya geldiği belirtilmektedir. Yine raporda Şahinbeyzade Mustafa Bey'in Fransız subayın sorusuna kahve ve yemekten sonra cevap vereceğini belirttiği, Fransız subayının, "Bu soruma cevap vermedikçe yemeğinizi yemiyeceğim" biçiminde konuşması üzerine de Mustafa Bey'in, "İster yeyiniz, ister yemeyiniz. Ben altıyüz senedir Osmanlıyım ve yine Osmanlı olarak öleceğim." dediği kaydedilmektedir (D:1336/13-6, F:47-14).

Mahmut Bey'i gördü. O da "İşte dünya böyledir. Rahatlık zamanında teşvik ederler, felaket zamanında sahip çıkmazlar. Artık bundan sonra teşviklere kapılma, hükümetin sonu yoktur, bakalım ne vakit canı çıkacaktır" demiş ve Ali Rıza Bey'de buna karşı "Beni kimse teşvik etmedi ve etmiyor. Bu bir içtihat ve inançtır. Felaketi gerektiren bir sorun yoktur. Bu hükümetin ileride çok kuvvetli bir hükümet olacağına kesin kanım vardır" demiştir. Diyarbakir'de de arzusu gibi bir sahip bulamadığından üzülen Ali Rıza Bey'le yalnız Diyarbakir'in Müdafaayı Hukuk Cemiyeti azalarından Yasin Efendizade Şevki, Piriñcizade Sıtkı ve Zülfüzade İhsan Bey(29) ile Alay Mülhaki Yüzbaşı Kadri(30) ve Van eski Valisi Kadri Beyler(31) gelerek görüşmüşlerdir. Bunlardan Yüzbaşı Kadri Siverek ve İhsan Beyler Maden mebuslarıdır.

29 Aralık 1919 tarihinde Diyarbakir'den hareket eden Ali Rıza Bey 1 Ocak 1919 tarihinde Deveboynu denilen dağı geçerken kar yığıntısından ürken hayvanlar ile araba ve içindeki aile 4 metre yüksekliğindeki hendeğe yuvarlandı. Her yönden desteksiz kalan Ali Rıza Bey hendeğe atılarak arabadaki ailesini sağ olarak kurtardı ise de eşinin sağ kolu evladını kurtarmak üzere feda edilmiş ve ihtiyar annesi sağ olarak alınmış ise de düşme zamanında çocuğunun üzerine düşeceğini düşünen anne çocuğunu kurtarmak üzere kolunu dirsek kısmından kırarak feda etmişti. Ali Rıza Bey hemen eşinin kolunu tahta parçaları ile bağlayarak ıstıraplarını dindirdi ise de araba kullanılmayacak dereceye geldiği gibi hayvanlar da yaralanmıştı. Başka araç olmadığına göre dağda kalmak da muhtemel idi. Gündüz alaturka saat 9'a kadar dağda imdat diye bekledi, çırpındı. Saat 9'da Diyarbakir'den Elaziz'e giden 6 adet katır koşulu yük arabası Kırmaşili Memet Onbaşı komutasında oraya geldi. Memet Onbaşı bir binbaşının felakete uğradığını görünce bütün fedakârlığını sarf ederek hem aileyi, hem de hendeğe düşen arabayı kurtardı. Ve bu vesileyle de Elaziz'e gelindi. 2 ay alçı içinde kalan kol doktor Aziz Nazmi Bey'in yardımları ile hiç bir iz bırakmaksızın eski haline getirildi. Bundan dolayı usta ve değerli hemşerim doktor Aziz Nazmi Bey'e şükranımı ödemek fırsatları-

(29) İhsan Hamit Tığrel (1890 -1985) Mülkiye mezunudur. 2. dönem Ergani (Maden) ve 8. dönem Diyarbakır milletvekilliği yapmıştır. Yasin Efendizade Şevki (Ekinci) ve Piriñcizade Sıtkı (Tarancı) için bkz. Beysanoğlu Şevket, **Diyarbakır Tarihi**, Ank. 1990, C : 2, shf. 804 vd.

(30) Kadri Ahmet Kürkçü (1882 - 1952) 1. dönem Diyarbakır ve 2. dönem Siverek milletvekilliği yapmıştır.

(31) Kadri Uçok (1881-1958). 1. dönem Diyarbakır milletvekilliği yapmış, istifa ile valiliğe dönmüştür.

nı daima düşünüyorum. Diyarbakir'de Müdafaayı Hukuk Cemiyeti erkanı ile görüştüğüm gibi Mamüretülaziz'de Hukuk Cemiyeti azasından Hasan ve Halil Efendilerle pek uzun görüşmeler yapmış idim.

Sivas'ta Temsil Kurulu Başkanlığına

Numara 191

*Havran Jandarma Komutanlığı'ndan 1 Ağustos 1918 tarihinde Urfa Jandarma Komutanlığı'na geldiğim tarihten bugünkü tarihe kadar Diyarbakir ile Siverek'te bulunduğum süre içinde ve Elaziz'e varıp Müdafaayı Hukuk ve ahali ile yaptığım temaslarda Türk ve Kürt unsurlarının Osmanlı camiasından ayrılmayacaklarına kanaat getirdim. Kürt aydınları lisan itibariyle resmi lisanları bulunmadığını Arapça ve Farsîce konuştukları taktirde bu kavimlere sığınmış olacaklarını düşünüyor ve halbuki dışardan bir baskı görmeksizin Osmanlılık ve Osmanlılarla birleştiklerine göre de camiadan ayrılmayacaklarına şükranla yemin ediyorlar ve Arapları lanetliyorlar. Gazetelerde Şerif Faysal'ın "**Ben müslüman olmadan evvel Arap idim**" sözüne karşı muhterem üstat Süleyman Nazif Bey'in bir makalesinde pek ateşli bir şekilde Türklükten söz etmesini bazı Kürt gençleri hoş görmemiş ise de sağduyu sahibi olan Kürtler Süleyman Nazif Bey'i alkışlıyorlar. Bu vilâyetlerde destek ve bağlılığın yüksek derecede olduğunu arz ederim, efendim. 9 Ocak 1920 (32)*

Elaziz'de Ali Rıza

(32) Bu telgraf raporda daha uzun ve Siverek çıkışlı olarak verilmiştir. Kitaba alınmayan bölüm şu şekildedir. "...Osmanlılık namı altında Harb-ı Umumi'ye katılan İslam milletlerinin Harb-ı Umumi'de gösterdiği hata ve sevap, bütün hareketde 'Osmanlı Ordusu' denileceği yerde İstanbul basınının süreklî olarak 'Türk Orduları, Kahraman Türkler' tabiri gibi özel bir tabir kullanması Arap ve Kürt unsurunu incitiyordu. Arapların Osmanlı camiasından ayrılması ve bazı kendini bilmeyen gençlerimizin 'Araplar hayın Araplar, ahlâksız Araplar' kelime ve cümleleri sarfetmesi Arapları üzüyor ve Türklere indirilecek ilk darbeyi sabırsızlıkla bekliyorlardı. Arapların Osmanlılıktan ayrılması ikinci bir çığır açtı ki o da Türklük ve Kürtlük propagandasıdır. Buna karşı Osmanlılığın propagandası Osmanlı basını vasıtasıyla Osmanlılığı okşamak hakikatı açıklamak üzere Türklük tabiri yerine Osmanlı tabirini kullanmak icap eder. Kürtlere karşı vatandaş kelimesinin kullanılmasından kaçınmak gerekirken yine geçenlerde Aneze Reisi "Kürt Vatandaşlarımız" diye Kürtleri överken, Kürtler vatandaş tabirine lanet ediyor, Osmanlı tabirinin kullanılmasını rica ediyorlardı..." (D:1336/13-6, F:47/14).

Ali Rıza Bey Elaziz'e gittikten sonra bir kaç defa daha yazdı. Cevap alamadığına üzüldü ve şubat ayı içerisinde Urfa'nın Fransızlarla mücadeleye başladığını haber aldı.

Urfa'ya koşmak isteğini açıkladıysa da Diyarbekir ile Elaziz yolunun kesik olması ikinci bir üzüntüyü doğurdu. Diyarbekir Tabur Komutanlığı'na tayin olunduğundan 7 Mart 1920 tarihinde Diyarbekir'e gitmek üzere hareket etti. Elaziz'den Güzin denilen yer, 8 saatlik bir mesafe iken karın etkisiyle 3 günde gelebildi. Velhasıl 8 inci günü Diyarbekir'e vardı. Urfa'ya gitmek için çok başvurduysa da başarılı olamadı. Bir süre sonra Urfa'nın durumunun kötüleşmesi nedeniyle Kurmay Başkanı Halit Bey Ali Rıza Bey'i Urfa'ya göndermek istedi ve Ali Rıza Bey'e hazırlanmasını emretti. Ali Rıza Bey isteğine kavuştuğu için şükran secdesine vararak hazırlanıyordu. O sırada Alay Komutanı Yarbay Mahmut Bey'in işten el çektilmesi üzerine alay vekâleti Hüseyin Mazhar Bey tarafından Ali Rıza Bey'e verildi. Artık Ali Rıza Bey Urfa'ya gidemeyecekti. Kurmay başkanlığınca Pehlivanzade Nuri Bey Urfa Kuvayı Milliye komutanlığına tayin olunarak gönderildi. Ali Rıza Bey'in hizmetlerine burada son vererek Urfa'daki arkadaşlarının mücahade ve mücadelesinden ve değerli hizmetlerinden söz edeceğiz.

URFA JANDARMA MÜLHAKI ÜSTEĞMEN İZMİRLİ HULUSİ EFENDİNİN HİZMETLERİ

Jandarma Komutanı'nın kaçıının ertesi günü siyasi guvernör Sajous, jandarma tabur subaylarını karargâha çağırarak nereye ve ne suretle kimlerin bilgisiyle Ali Rıza Bey'in kaçtığını sordu ve baskı yaptı. Bununla birlikte tehdit edici cümleler kullanarak subayların izzetinefsini yaralıyarak bir söz almak istedi. Dayanıklılıklarını koruyan subaylar izzetinefslerini ezerek ılımlı davrandılar ve tereddüt etmeden **"Bilmiyoruz ast üstün hareketlerine karışamaz, üstten astın sorulması askerliğin esasıdır, bizim bu hususa dair hiç bilgimiz yoktur"** cevabını verdiler. Kutsal gayeye varmak üzere yayıldığı bölgede küçük ölçekte programını çizen, hangi semt ve yöne doğru yürümek gerektiğini açıklıkla tayin eden, gelecek hırsı taşımayan ve yalnız milleti arasında kendisi de olmak ve işgal altından kurtulmanın araçlarını sağlamak isteyen fakat bu isteklerini ve isteklerinin kırılma-

sına engel olan casus kuvvetinin üstün gelmesiyle korkulu ve tehlikeli kasımın fırtınalı ve yağmurlu bir gece yolculuğunda düşmanın kurduğu pusular arasında adeta güçlü bir projektör ışığı ile yolunu sağlama almış gibi öncekilere bir yol göstermek isteğiyle yolculuğunu sağlama alan ve memleketin bu günün yol göstericiliğinden yararlanmasından bahtiyar olarak jandarma komutanı ilerliyor ve gelecek evlatlarından ümitler bekliyordu

Zamana göre sosyal şartlarda bir çok farklar vardır. Çünkü zaman gelmiştir ki bu ümitler unutulmuş ve unutulacaktır. Söz gelimi Siverekli Ali Efendi'nin bu uğurdaki fedakârca ve doğru hareketleri bazı mayası bozukların dikkatini çekmiş ve daha bir çok hareketlerin eklenmesi ile Fransızlara ihbar olunup Ali Efendi hapis olunmuş ve Badıllı aşiret reisinin gösterdiği cesaret Ali Efendi'nin tahliyesini sağlamış, yalnız 200 lira para cezası ile cezalanmıştı. Ali Rıza Bey'in kaçması üzerine Cemiyete bir sessizlik ve korku gelmişti, bu da tabii idi. Bu sırada uğraşırken Kozan yüzbaşısı Ali Saip Bey Urfa'ya geldi. Duruma bir süre seyirci kalan Ali Saip Bey Kuvayı Milliye taraftarı olduğunu hissettirdi. Başına bir kaç kişi topladı. Görüşmeye başladı. Jandarma binbaşılığında emekli İhsan ve süvari binbaşısı İlyas ve kaza kaymakamı Şevket ve Baytar müfettişi Adil Beyleri alarak varışının 14. gecesini Siverek yönüne kaçtı. Bu husustaki ayrıntılar Ali Saip Bey'in yayınladığı "**Urfa Mücadelesi Kurtuluşu**" kitabında yazılı olduğundan burada tekrarlanmamıştır (33).

(33) Burada kitaba alınmayan bir telgraf raporda Temsil Kurulu Başkanlığına Hayreddin imzasıyla Siverek'ten çekilmiştir: "16.12.1919 tarihinde 187 nolu şifreyle Fransız subayı ile Berazi Reisi Şahinbeyzade Mustafa Bey arasında cereyan eden konuşmaları arz etmiştim. Bir kaç gün sonra subay, Mustafa Bey'in nezdine giderek 22.11.1919 tarih ve 5 nolu telgrafla, 40 atıyla Suruç'a geldikleri bildirilen Amikli Hacı Ağa ve Ceyhanlı Yusuf Ağaların maiyetiyle birlikte kendilerine teslimi ve aksi takdirde üzerine yeterli kuvvetle gelip zorla alacağını bildirmesi üzerine Mustafa Bey'in bunların kendi aşiretine misafir ve dehalet etmiş bulunduğunu ve bütün Berazi Aşireti mahvolmadıkça bunları teslim edemeyeceğini söyleyip Subay geri dönüp üstüne durumu rapor etmiş, 19.12.1919'da Mustafa Bey'e ders vermek için bir miktar kuvvetle Urfa'dan hareketleri düşünülmekteyken havanın izin vermemesi üzerine hareketin tehir edildiğini Siverek'den hareketim esnasında bilgi almış olduğum arz olunur. 11.1.1920"

**ALİ SAİP BEY'İN KAÇIŞINDAN SONRA
HULÛSİ EFENDİ'NİN HABERLEŞMELERİ**

Urfa Jandarma Tabur Mülhâkı Hulûsî Efendî'ye

Siverek'e esenlikle geldik. Sizin için meraktayız. Fransızlarca bir baskıya uğrayıp uğramadığınızın ve hareketimizden sonra ne gibi olaylar olduğunun bildirilmesi ile gözlerinizi öperim. 17 Ocak 1920

Jandarma Tabur Komutanı

Ali Saip

Urfa Jandarma Mülhâkı Hulûsî Bey'e

Siverek

Fransızların firarımızdan telaşa düşerek bazı kişileri karargâha çağırıp tehditle baskı yaptıkları ve tahkimatla uğraştıkları haber alındı. Bu hususta değerli bilgilerinizi sabırsızlıkla bekliyoruz. 18 Ocak 1920

Emekli Binbaşı İhsan

Siverek'te Ali Saip Bey'le Arkadaşlarına

Numara 1

*Kaçışınızın ertesi günü Fransız karargâhına çağırıldım, acı bir sorgudan geçtim. Bütün sorulara "**bilgim yoktur**" biçiminde karşılık verdim. Sajous kaçışa olağanüstü önem vermektedir. Oturdıkları bina içerisinde tahkimat yapıyorlar. Ali Saip Bey'in hangi sebepler ve düşünceler, duyular, gözlemler ve sanılar üzerine savuştuğunu incelemekle birlikte resmen mutasarrıflıktan soruyorlar. Silah sesi çıkınca ya kadar sanırım Cemiyet üyeleri baskı gördükçe firar edecektir, ben de ufak bir belirti görürsem gelirim. Durumunun kötüleştiğini mutasarrıf haber vererek uyanık olmamı tavsiye ediyor. Haberleşmenin gizliliğine olağanüstü önem verilmesi ve adımın takma ad olarak Tarık olduğunu arz ederim. 18 Ocak 1920 (34)*

Mülhak Tarık

(34) Bu telgraf Rapor'da aynı mealde, fakat daha ayrıntılı olarak yer almıştır (D:1336/13-6, F:47-18).

*Urfa Jandarma Mülhâkı Hulûsi Efendi'ye
Cevap :18 Ocak 1920 ve 1 numaraya*

Verdiğiniz bilgiye memnun olduk. Cemiyete ait cereyanın kuvvetlenmesi düşünülebilir mi? Pek yalnız kaldınız, İnşallah yakında mutlu olarak birleşiriz. Uygunsa saygımı arz ediniz.

Siverek'te Ali Saip Bey ve Arkadaşları Beylere

Numara 2

Geceleri Fransızlar geç vakte kadar telgrafhanede bulunuyorlar. Boş vakit bulamıyoruz. Ali Rıza Bey'in zamanında olduğu gibi Karacurun'da bir makina bulunması daha uygundur. Bununla birlikte Karacurun'daki Nizamiye Süvari 4. K. Komutanı Şevki Bey'e güvenilebilir. Ermeni ve Süryanilerin karargâhla temasları pek fazladır. Ermeniler dükkanlarına gereği gibi devam etmiyorlar. Memlekette söylemekten ziyade dinlemek hüküm sürmektedir. Fransızlar da görünüşte önem vermiyorlarsa da gerçekte derin düşüncelidirler. Tabur komutan vekilliğine Yüzbaşı Hüsnü Bey tayin edildi. Fransız Yüzbaşı Lamberd kontrol için uğruyor. Başkaca arzum yoktur. 19 Ocak 1920

Tarik

Siverek'te Ali Saip Bey'e

Numara 3

1. Siyala aşiret reisi Salih Siyasi Güvernör ile pek fazla temasta bulunmakta ve Harran'daki Fransız subayı vesile aramaktadır. (35)

2. Siyasi güvernör Sajous jandarma kadrosunu inceleyip kontrol etmektedir.

3. Jandarma taburunun ne gibi eşya ve donatıma ihtiyacı olduğunun bildirilmesi talep olunuyor.

4. Jandarma maaşına 3 misli zam yapılmasını İstanbul'dan

(35) Raporda cümle şöyledir: "... Harran bölgesindeki subaylar sükûnetin ihlali için çeşitli vesileler aramakta olduğu". Rapordaki metinde, Jandarma Komutanlığına Sajous'nun yardımcısı Lambert'in atanacağı söylentilerinin dolaştığı da yazılmaktadır (D:1336/13-6, F:47-18)

istediğini bildiriyor.

5. Levazım subayı Falyede'ye bu işle uğraşması için emir verilmiş ise de subaylar kabul etmediler ve "**hükümetimizin verdiği maaşa kanaat ederiz**" cevabını verdiler. Sajous buna çok kızdı. 20 Ocak 1920

Tarık

Siverek'te Ali Saip Bey'e

Numara 4

Bu gün Harran yoluyla önemli miktarda muhafız beraberinde iki araba silah ve 5 araba cephane ve bir miktar otomatik tüfek Fransız karargahına getirildi. 20/21 Ocak 1920 (36)

Siverek'te Ali Saip Bey ve Arkadaşları Beylere

Harran'daki Fransız subayı Kalvel aşiretleri isyan ettirmek üzere teşvik ve jandarma dairesindeki silah ve cephanenin yağma edilmesini tavsiye ediyor. Harran'da silah ve cephane yoktur. Urfa'da ise 800 adet tüfek mekanizması çıkartılarak, mevcut 51 sandık cephane ile, bilgim altında Ali Rıza Bey'in emirleriyle gömdürülmüştü. Birecik'te 55 sandık cephane ile tüfekler de aynı şekilde saklanmıştı. Fransızlara tüfeklerin mekanizmasını İngilizlerin aldığını Ali Rıza Bey söylemişti. Bunlar gelişinizde ortaya çıkacaktır. Arzı hürmet efendim. 21 Ocak 1920

Tarık

Urfa Jandarma Mülhâkı Hulûsi Efendi'ye

Harran'a aşiretlerin yanına gönderilen Fuat Efendi hakkında ne gibi bilgi alınmış ise acilen bildirilmesi. 21 Ocak 1920

Ali Saip

(36) Rapordaki metinde telgraf, ".. Bugün alaturka saat 9.30 sıralarında ahaliye bir gösteri olmak üzere Telebyaz ve Harran yoluyla.." biçiminde yer almaktadır (D:1336/13-6, F:47-18).

Siverek'te Ali Saip Bey'e

Fuat Efendî'nin durumu pek naziktir. Kendisinin şu sırada dolaşması Fransızların dikkatini çekmiştir. Başka maksat peşinde dolaştığını hissettirmek üzere Harran'da, köyünde ziraatle uğraşmaktadır. Kendine güvenilir bir araçla haber gönderdim. Görüşmenin sonucunu yazarım. 21 Ocak 1920

Tarık

Urfa Jandarma Mülhâkı Hulûsi Efendî'ye

Millî reisi Mahmut Bey'den cevap gelmesi muhtemeldir. Bu hususa ilişkin ve durum hakkındaki bilgilerinizi bekliyoruz. 22 Ocak 1920

Ali Saip ve Arkadaşları

Siverek'de Ali Saip Bey'e

Numara 7

Millî hakkında güvendiğim bir süvariye gönderdim. Alacağım bilgiyi arz ederim. 22.1.1920

Tarık

İşte bu bunalımlı dönemde vatanın kurtuluşu gayesini rehber alan Müdafaayı Hukuk ve onun genç üyesi Hulûsi Efendi sürekli olarak çalışıyor, Cemiyet aracılığıyla kamuoyunun hazırlanmasına ateşli bir fikir ve demirden bir yürekle çalışıyordu. Osmanlı toprağında pek haksız ve zalimce hareketleriyle bir manevî saltanat mı yoksa maddî saltanat mı teşkil etmek isteyen Fransızları ne olursa olsun kovup çıkarmak ve gerekirse başka dünyaya göndermek emeliyle kurulan Müdafaayı Hukuk Cemiyeti pek büyük istekle tekrar işe sarılmıştı. Bu Cemiyetin pek yakında maksada ulaşacağını umuyordu. Hakkı tanıyan, değerbilirliği ve bilinen tecrübesi ve olağanüstü kavrayışıyla bilinen Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey, kurduğu bu binadan emin olarak ayrılmış ve heyhat ki Fransız'ın İstanbul'daki etkileri dolayısıyla

uzaklara gönderilmiştir.

Uzaklara göndermeyi başaran Fransızlar çalışma arkadaşlarının kovulup uzaklaştırılmasını başaramadılar.

Fransızlar Urfa, Ayıntab ve Maraş havalisiyle Adana'da zulümlerine devam ederken batıda Yunan orduları ve **Halife Ordusu** adıyla yürüyen Arnavut hayını, Anadolu'nun kutsal toprakları üzerinde "**Sağ elimde kılıç, sol elimde Kur'an-ı Şerif, kalbimde iman cebimde ferman, İttihat nedir, itilâf nedir, bu kâfir Kuvayı Milliye ve Müdafaayı Hukuk Cemiyetleri nedir, yaşasın padişahım, beni buraya memuren gönderdiler, bunların hepsini pâklayacağım**" diye nutuklar atıyordu. Bunu haber alan zayıf kalpli insanlar da bunu haklı görerek muzaffer olmasını bekliyor, Konya halkı gibi aldatılıyorlardı. İslâm Ümmeti, Müdafaayı Hukuk ünvanını muhafaza ediyor, reislerinden, o kudret dehasından daha çok işler bekliyorlardı.

Cemiyetin en büyük düşüncesi şimendifer hattı ve oradan gelecek büyük bir Fransız kuvvetinin ulaşmasıydı. Daha öncelerde şimendifer hattının tahribi Ali Rıza Bey zamanında düşünülerek bu görev Şahin Beyzade Mustafa Bey'e verildi ise de bu bilgiyi alan Basravî hem hattı korudu ve hem de Fransızlara haber vererek Salih el Abdullah'ın ihbarını doğruladı. Onun kaçıp gitmesiyle hattın tahribi unutulmuştu. Ali Saip Bey'in Diyarbekir'e ulaşması ve iyi haberler göndermesi Cemiyeti yeniden faaliyete geçirdi.

Bu sırada Siverek de telaşa düştüğünden Siverek Jandarma Komutanı Diyarbekirli Narizade Aziz Rızkî Bey de Urfa'nın durumundan haberdar olmak üzere jandarma mülhakı Hulûsi Efendi'ye gizli bir mektupla başvurdu.

Urfa Jandarma Tabur Mülhakı Hulûsi Efendi'ye

-Mühim ve gizlidir-

Bu gün yüce makamdan aldığım bir emirde Urfa taburu ile birlikte çalışmaklığım ve Urfa'da Müdafaayı Hukuk emellerine uygun işlerle ilgilenerken en çok Fransızların kuvveti ve yaptıkları hakkında doğru bilgiler almaklığım emir olunuyor.

Tabur komutanlığı yapan Hüsnu Efendi'den şüphe edilmektedir. Yalan doğru bilinmese de bu havadis üzerine kendisine milli emeller

hakkında soru sormak doğru olamayacaktır.

Aşağıdaki sorulara cevap verilmesini rica ederim.

1. Yüzbaşı Hüsnü Efendi hakkındaki şüphe ne dereceye kadar doğrudur ve delilleri nedir?

2. Oradaki Kuvayı Milliye aşiret kuvvetleri ne kadardır?

3. Genel olarak aşiretlerle Aneze reisi Haçım Bey'in durumu nasıldır?

4. Geysî aşiretinin, en çok Salih'in durumunda değişme var mıdır?

5. Biniyusuf aşiretiyle hasımları arasındaki mücadele sona ermiş midir?

6. Urfa İslâm ahâlisinin durumu nasıldır?

7. Hristiyanların durumu ne merkezdedir?

8. Genel olarak Cerablus'tan Telebyaz'a kadar mevcut istasyonlarda ne kadar Fransız kuvveti vardır?

9. Fransızlar daireleri halen kontrol altında bulunduruyorlar mı?

10. Fransız bayrağı nerelerde çekiliyor?

11. Albay Normand buradan dönüşünde ne gibi faaliyette bulundu ve şimdi nerededir?

12. Fransızların azınlıklara karşı muamelesi nasıldır?

13. Fransızlar Urfa içerisinde nereleri işgal ve hangi noktalarda kuvvet bulunduruyor.

14. Asıl karargâh nerede ve kuvvetleri ne kadardır?

15. Yeniden asker getirecekleri havadisi var mıdır?

16. Mümkünse Fransız kıtalarının numaralarının bildirilmesi.

NOT : Ayıntab ve Maraş'taki durumlarla Fransızların Halep, Deyrzor ve Araplarla teması ne merkezdedir? Aramızda posta düzenlenmesi emir olunuyor. Bunu yapalım. Fransızların Ermeni'den polis, jandarma kayıt edeceği bildirilmektedir Bilgi verilmesi. İmzam Seydelhüsnü' dir, tereddüt etme.

Siverek Jandarma Komutanı

Aziz (Seydelhüsnü)

Aziz Bey'in muhalif olmamasına kanaat getirerek, Ali Rıza Bey'in firarında büyük destek veren Siverek Jandarma Komutanının muhalif olmaması gerektiğinden, aşağıdaki bilgileri verdi.

Siverek'te Seydelhüsnu Bey'e

Cevap 26.1.1920 tarihli mektubunuzu aldım. Cevaplar aşağıdadır.

1. Yüzbaşı Hüsnu Efendi aleyhindeki suçlamalar henüz karanlıktır.

2. Aşiret kuvvetleri yemin ile bu husus için bağlıdır. Birlikte hizmet edecekleri kuvvetle düşünülür.

3. Genel olarak aşiretler ve Aneze reisi Haçım Bey'in vaziyeti iyidir.

4. Geysî aşiretinden Siyala reisi Fransız taraftardır.

5. Biniyusuf meselesi hal olunmuştur.

6. Urfa ahalsinin durumu pek iyidir.

7. Hristiyanlar tereddüt içinde ve kederlidir.

8. Fransızların bu havalide ağır silahları yoktur. Makinalı otomatik tüfek çoktur. 5 istasyonda 25 erden 125 asker kuvvetleri vardır. Cerablus ile Telebyaz'da fazladır. Birecik'te bir bölük ve Urfa'da bir tabur miktarındadır.

9. Fransızlar daireleri kontrol altında bulundurmaktadırlar.

10. Hükümete bayrağımız ve kendi karargâhlarına da Fransız bayrağı çekilmektedir.

11. Albay Normand hiç bir harekette bulunmamıştır. Siverek'ten ileriye gidemediğinden üzgündür. Şimdi Cerablus'tadır. Para ile adam bulmak ümidinde olduğu rivayet olunuyor ve hatta Siverek'ten dönerken yanında 180 bin lira varmış.

12. Fransız muamelesi karışıktır. Hristiyanlara saygı çoktur.

13. Fransızlar Gureba Hastanesi ile Mahmut Nedim Efendi'nin evindedirler. Bir müfrezeleri de Telfutur'da Amerikan mektebinde bulunmaktadır.

14. Topçu ve makinalı tüfek mevzileri karargâh çevresindeki bağlardadır.

15. Urfa'ya yeniden asker getirecekleri söyleniyor.

16. Kıta numaraları bilinmemektedir.

17. Maraş hareketi çok iyi devam ediyor. Kuvayı Milliye üstündür. Burada Ermeniler İslâmları aldatıyor. Haberleşmenin Karacurun üzerinden sağlanması mümkündür. Cemiyetin manevi gücü yüksektir. Fazla bilgiyi Cemiyet men ediyor. 29. Ocak 1920

Tarık

Cemiyet birkaç gün geçtikten sonra Ali Saip ve arkadaşları beylerin işe başlamak üzere, dönüşlerini haber alıyor. Sabırsızlıkla görüşme bekliyor ve aylarca çalıştığı meydana getirdiği gücü iyi bir şekilde kullanarak meşru haklarına ulaşmak emelinde bulunuyorsa da heyhat ki kışın hükmünü tamamıyla yerine getirmesi ve amansız yağın karlar ahaliyi ürkütüyordu.

Kuzeyde ve Siverek toprağındaki İzol aşireti ile Bazikî aşireti arasında anlaşmazlık olduğundan bunun acilen çözümü gerekmele Siverek Jandarma komutanı Binbaşı Aziz Bey bu iki aşiretin arasını bulmaya memur olarak gönderiliyor. Hareket sırasında Diyarbekir'e giden Ali Saip Bey'den bir mektup alıyor, mektup içindekiler, aşiretleri uzlaştırmaya memur Siverek eşrafından Cudi Paşa(37) ile Odabaşı Mahmut Efendi'ye(38) anlatılıyor ve bu kurulun huzurunda gereken tavsiyeler aşiretlere bildiriliyor ve onları uzlaşmış bir kuvvet olarak hazırlıyor. Ve Siverek'e dönerek Siverek kuvvetlerinin hazırlanması ile uğraştığını, Ali Saip Bey'le haberleşmeyi sağlayıp Ali Saip Bey'in başvurusu ile Sivas'ta Temsil Kurulu Başkanlığı ile haberleşmeye aracı olduğunu ve aracılıktan Ali Saip Bey'in son derece memnun kaldığını, Binbaşı Aziz Bey kendi kalemıyla yazıyor.

Siverek'te Ali Saip Bey komutasına verilen Siverek kuvveti hakkında da oldukça önemli bir etken olduğu anlaşılıyor. Siverek jandar-

(37) Siverek Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Başkanı ve Siverek eski Belediye Başkanlarından olan Cudi Paşa (1870-1924) Bucak aşireti reislerinden olup T. B. M. M. 2. dönem Siverek milletvekilliği yapmıştır.

(38) Odabaşızade Mahmut Efendi (1859-1932) Siverek Müdafaayı Hukuk Cemiyeti 2. Başkanı ve Kırvar aşireti reislerinden olup T. B. M. M. 2. dönem Siverek ile 3. ve 4. dönemler Urfa Milletvekilliği yapmıştır.

ma erlerinin kutsal çarpışmaya katılacağını düşündüğünden kayınbiraderi Mahmut Efendi komutasında 30 askerlik bir müfrezeyi gönderiyor. Urfa çarpışmalarının bazı aşamaları 13. Kolordu komutanlığına hoş gitmediğinden 2. Tümen muhterem komutanı Albay Akif Bey(39) dışarıdan Urfa harekâtını düzenlemek üzere Siverek'e geliyor ve daha ileriye yürüyerek bu esnada Urfa'ya gönderilmesi istenen cephanenin gönderilmesinde acele ederek hemen o gün 100 altın lirayı hamiyetli insanlardan alarak cephanenin gönderilmesini sağlayıp şu vesileyle de Akif Bey Efendi'nin memnuniyetini sağlayıp Kuvayı Milliye arasına giren soğukluğu gideriyor.

Aziz Bey'in bu esnadaki hizmetleri anılmaya ve takdire değer. Bundan önce de Diyarbekir'e gitmek emeliyle 18 bin lira ile Siverek'e gelen Fransız Albayı ve esasen Ermeni olan Normand'ı(40) Siverek'ten geri döndürmek gibi bir desteğin sağlanmasında Cudi Paşa ile Mahmut Efendi'nin yardımları ile başarıya ulaşması ve Siverek'de kamuoyunun hazırlanmasında çalışması ve Ali Saip Bey'le Temsil Kurulu'nun haberleşmesini sağlaması ciddi önemli bir sorun olduğundan Aziz Bey'i kutlar, o yoldaki şükranımızı belirtiriz.

Kuvayı Milliye Komutanı Ali Saip Bey henüz Urfa civarına gelmeden Fransızlar her halde haber almış olacaklar ki mutasarrıf ve Jandarma komutanı ve bazı eşrafı karargâha davetle ve pek iltifatla davranarak **"bu hafta içerisinde General hazretlerinden aldığım emirde 5.000 süvari ve 7.000 piyade ve miktar topçu ve telgraf ve istihkâm ve telgraf erleri Cerablus'a gelecek ve bundan bir miktarı Urfa'ya gönderilecektir. Rica ederim askerin gelmesinden evvel gereken yerleri hazırlayalım ve Generale de yazayım"** diyor.

Hazır olanlar bu gülünç olduğu kadar saçma açıklamaları hayretle görerek **"Bu kadar askeri Urfa'da yerleştirecek yer yoktur, şehir içerisindeki evlere yerleştirirseniz mümkündür"** derler. **"Evet görürüz, hükümetin görevini yaptığına kanaatim vardır. Şu günlerde merkeze bağlı yerleri dolaşmak istiyorum. Mutasarrıf Bey de birlikte teşrif ederlerse otomobil ile gezmiş oluruz"** diyerek ahmakça ifadelerde bulunuyorlardı. Bu ifadelere göre metanetlerinin

(39) Tümgeneral Akif Erdemgil (1876-1962) 5. ve 6. dönem Sivas milletvekiliği yapmıştır.

(40) Normand için bkz. Akalın, Müslüm. **"Fransız Albayı Normand Urfa'da Kurtuluşumuz 65. Yıl, Şanlıurfa Belediyesi yayını, Şanlıurfa 1985, sf. 29-32**

sarsılmış olduğu anlaşılıyordu. Yine de Cemiyet bu ifadeleri haber alınca Cerablus ve daha ilerilerine casuslarını gönderdi. Bir kaç gün sonra asıl ve esasının olmadığı ve Fransızların Adana cephesinde işlerinin pek kötü olduğu ortaya çıktı. Bu sırada Kuvayı Milliye komutanı Ali Saip Bey'in Siverek taraflarına geldikleri haber alınmıştı. Ali Saip Bey Siverek'te maksadının düşünceden eyleme geçmesine yardımcı olacak araçların sağlanması ile meşgul olurken Cemiyet de Urfa'da içerideki kuvvetin hazırlanması ve malzemesi ile uğraşiyor dışardaki kuvvetleriyle de görüşmeler yapıyordu.

İşte bu hengâmede pek ateşli çalışan mert, faal ve çalışkan kişilerin birer birer sayılmasına ve her kişinin gördüğü yüce hizmeti kitabımıza almaya çalışacağız. Tabii bu arada hizmetleri geçen kişilerden bazılarının adı anılamayacak ve bu kişiler seneler geçtiği halde kendilerini birer yazı ile bildirmediklerinden ve hatta bazılarında istenilen fotoğraflarını da göndermediklerinden kitabımızda adları anılmayan vatan kahramanlarının kusurumuzu af etmelerini rica ederiz.

Biz çok çalıştık. 3 sene içinde belge ve resimleri bir araya getirdik ve amacımıza ulaşarak yayınlamak emelindeydik. Bugün hamd olsun onu da başardık ve ümit ederiz ki takdir olunur.

URFA JANDARMA TABURU HESAP MEMURU YAKUP EFENDİ

Kuvayı Milliye komutanı Ali Saip Bey aşiretlerle birlikte 8 Şubat 1920 tarihinde şehre bir saat uzaklıktaki Karaköprü'ye gelince mülhak Hulûsi Efendi'yi alarak gizlice tabur deposundaki silahların mekanizmasını yerine koyup ve cephaneyi hazırlayıp ve silahların Kuvayı Milliye'ye dağıtılmasında büyük faaliyet göstermiş ve görevine ait olan kaydını da pek mükemmel tutmuştur. Bununla birlikte kendisi hesap memuru olduğunu unutarak geceleri birliklerin başında emir ve komutaya memur oluyordu. Bilhassa Ermeni Mahallesi sokaklarında çalışıyordu. Kendisinin şu suretle çalışması Komutan Ali Saip Bey'in bile dikkatini çekmişti. Hesap memuru Yakup Efendi'nin bu yoldaki emek ve çalışması, değerini artırmıştır. Bu çalışkan ve faal kâtibin mertçe ve namuslu hizmetleri takdire değerdir.

BELEDİYE REİSİ HACIKÂMİLZADE HACI MUSTAFA EFENDİ

Belediye reisi ve Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin önemli üyesi Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa Efendi'nin tavır ve vaziyetiyle ileri görüşlülüğü ortaya çıktığı gibi fedakârlığı konusunda ne kadar yazılırsa yazılsın mübalâğa edilmemiş olur. Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin oluşmasında, önce yukarıda anıldığı gibi bu hususta ilk anılan kişidir. Bundan önce Siverekli Ali Efendi anılmış ve pek çok propoganda yapmış ise de başarılı olamamıştır. Ali Efendi çok sağlıklı düşünür ve uğraşır, muhakemesini yürütür, düşüncesini uygulayamaz ise hemen üzülür. Hacı Mustafa Efendi hiçbir vakit üzülmemiş ve en bunalımlı zamanlarda bile metin davranmıştır. Hacı Mustafa Efendi Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'ne katıldıktan sonra Fransızlara daha çok yumuşaklıkla sokularak düşüncelerini ve programını ona göre düzenlerdi. Gerçekten kendini kullandığı gibi arkadaşlarını da yönetirdi. Kendisinin olağanüstü tahsil görmüş birinin kudret ve yaraşırılığını gösterecek derecede hizmet ettiği kanısındayız. Bir çok kereler Fransız karargâhına çağrılmış ve bazı sırların elde edilmesine uğraşılırsa da siyasi guvernörün anlamlı sorularına ustaca ve düzgün cevaplar vererek Fransızları aldatmıştır. İşte bu alkışlanmaya değer davranışlarıyla birlikte vatan duygusuyla dolu kalbinin pek derin ve kuytu köşelerinden kopup gelen pek sıcak ve içten vatan aşkıyla tehlikelere atıldığı için alınandan öpülmeye değerdir. Yine, Cemiyetin oluşmasında kuvvetli etken olan Hacı Mustafa Efendi'ye Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'in şükran borçlu olması gerektiği gibi Hacı Mustafa Efendi'nin aydınlatılması ve harekâtının düzenlenerek yükselmesine sebep olan Ali Rıza Bey olduğundan Hacı Mustafa Efendi'nin de ona karışı şükran borçlu olması gerekir.

Ali Saip Bey'in başarısının büyük bölümü Hacı Mustafa Efendi'ye ait kalır.

HACI KÂMİLZADE KÜÇÜK HACI MUSTAFA REŞİT EFENDİ

Hacı Mustafa Efendi cidden Urfa'da varlığıyla övünülecek bir gençtir. Metin, azimli ve cüretli, vatanını çok sever, insanlığa hizmeti ve hayrı sever. Toplumun sevgisini kazanan Hacı Mustafa Efendi'nin esrareniz ve herkesin beğendiği davranışları vardır. Hacı Mustafa Efendi'nin oldukça önemli yardımcıları da vardır. Cemiyetin ilk üyele-

rinden olup mücadele zamanında pek çok yararlık göstermiştir. Özellikle Külâflı Tepesi'nden yapılan hücumda pek çok ileri atılmıştır. Hacı Mustafa Efendi halen memleketin pekçok görülecek işlerini görmektedir. Urfa ve arkadaşları, Hacı Mustafa Efendi'ye şükranlarını açıkça bildirir.

Yukarıda isimleri geçtiği gibi Barutçuzade muhterem Hacı İmam ve Güllüzade Osman ve Mollazade Mahmut ve Nebozade Hacı İmam ve Hacı Bedirağazade Halil ve Ali Şelli Efendilerin yanındakiler ile birlikte, başlangıcından mücadelenin sonuna kadar pek çok hizmetleri vardır. Urfa'daki Fransızların kuşatılmasında bu değerli kişiler pek ağır görev yüklendikleri gibi canlarını siper edercesine hareketleri de övülmeye değer. Pek cüsseli olan Barutçuzade Hacı İmam Efendi'nin Suruç hareketindeki faaliyeti arkadaşları ve Pehlivanzade Nuri Bey'i hayrette bırakmıştı. Bu değerli kişilerin hizmetlerini unutmak büyük haksızlık olduğu gibi layık oldukları yerin kendilerine verilmesi de bir haksızlıktır. Bununla birlikte, başlangıçta değilse de mücadele başlayınca Urfa halkı bütünüyle bir kahraman kitlesi halini almıştır. Arabizade Reşit Efendi, Saitağazade Ali Ağa , Biraderi Sait Ağa, Hacı Esat Efendi(41), Şekercizade Eyyüp Efendi, Şeyho Ramazan Ağa, Mahmutağazade Mustafa Ağa, Hacı İsazade Ömer Efendi, Hacı Mustafa Hakkı Efendi, Güllüzade İbrahim Efendi, Rastgeldizade Bakır Efendi, Binbaşızade Halil Efendi, Hacı Hüseyin Ağazade Hasan Efendi, Biraderi Ali Yaver Efendi, Yusuf Kâmil Efendi, bu ve bunların benzeri olan yüzlerce kişi ve eşraf, kudreti ve gücü olan silahla ve buna kudreti olmayanlar hamiyet kesesini açarak Kuvayı Milliye efradını, diyebilirim kuru üzümle besliyerek madeni altın 30.000 lirayı bir hafta zarfında topluyarak harcadılar. Urfa ahalisinin hamiyet ve çalışmaları hakkında yazı yazmaya kalemimizin gücü yetersizdir. Urfa'da çok değerli gençler vardır. Hepsinin birer birer isimlerini burada zikretmek, kitabımızın uygun olmaması nedeniyle mümkün değildir. Aflarını dileriz.

URFA AŞİRETLERİ

Genel olarak aşiret reislerinin bu mücadelede hizmetleri pek büyüktür. Bunlar içinde pek büyük yararlık ve fedakarlık gösteren ve her türlü tehlikeli mevkilere atılan ve canı gönülden çalışan, Badıllı Aşireti reisi Sait Bey'dir. Bu aşiretin değerli reisi Sait Bey'in hizmeti

(41) Hacı Esat Efendi (Dağyutan) (1870-1939) T. B. M. M. 1. dönem Urfa milletvekilliğine seçilmiş, devamsızlıktan müstafi sayılmıştır.

unutulamayacak derecede büyük ve yüksektir. Bununla birlikte Aşiret ileri gelenlerinden Sait Bey'in biraderi Bekir ve Hasan, amcazadesi Cüneyt Beylerle Yedikuyulu Ahmet ve Hasan Ağaların çalışmaları anılmaya değer. Badıllı reislerinin, eski serdarlara yakışacak şekilde aşiret önünde ilerlemesi, aşireti coşturup kendilerinin değerini artırıyordu. Sait Bey'in bir çok zamanlar böyle ileri atılması takdire değer. Yukarıda bir çok yerlerde Sait Bey'in adı geçtiği gibi daha aşağılarda da fırsat düşükçe adları ve görevleri sayılacaktır.

İzollu aşiret Reisi Bozan Ağa'nın aşireti ve bizzat kendisi pek çok çalışmıştır. Telfutur'un kuzey tarafında Fransızlara karşı üstünlük sağladığı gibi civarındaki Ermeni kuvvetlerini de susturmuştur. Bozan Ağa cidden cesur ve faal, ateşli bir genç, ateşli bir aşiret reisidir. Gördüğü hizmet takdire değerdir.

Döğlerli Bekir Bey altmışlıklık bir zat olduğu halde iki evladı ve 300 kadar aşiretiyle çok hizmet görmüştür. Fransızlara karşı hücumda aşiretini elindeki değnekle ileriye yöneltmiştir. Bununla birlikte Badıllı, Döğlerli, Bazikî, Şeyhanlı aşiretleri Şeyhan aşiretinin muhterem şeyhlerinden Şeyh Cevher Efendî'nin açtığı sancak altında toplanarak hep birlikte kahramanlık icat ediyorlardı. Bazikî aşiret reisi Bekir Arus Ağa (vefat etmiştir) ve İzollu Aşiret Reisi Bozan ve Suruç Aşiretlerinden Şeddadı Aşiret Reisi Casım ve Şeyhanlı Reisi Nuh Ağalarla Picanlı Reisi Galipbeyzade Mustafa, Dinai Reisi Salih Beyler ve biraderleri ve Mustafa Bey'in biraderi Müslüm Bey ve Arap aşiretlerinden Biniyusuf Reisi Mustafa Halaf'ın harika icat edercesine çalışmaları genel olarak takdire değerdir. Bununla birlikte Resulayn'a kadar keşif görevi yapan Şeyhcevherzade Hacı Ömer Efendî'nin hizmeti anılmaya değer(42) .

Kuzeyden Urfa'nın yardımına koşan Siverek eşrafından Cudi Paşa ile Odabaşızade Mahmut Efendî'nin gönderdikleri kişiler Cudi Paşa'nın kuvveti başında hemşirezadesi Mehmet Sakıp Efendi ve Mahmut Efendî'nin kuvveti başında oğlu Mehmet Emin Efendi bulunduğu ve Hacı Abuzer ve Mehmet Ağa, Ramazan ve Şeyhmus Ağalar ve Hüseyin Efendi ve Küçük Ömerzade Rüştü ve Paşazade Şevket Efendî'nin oğulları ve adlarını alamadığım kişiler pek büyük fedakârlıklar göstermişlerdir. Ali Rıza Bey'in firarında da, Siverek ahalisi pek büyük destek vererek Siverek'ten bin neferin emrine hazır

(42) Hacı Ömer Efendi (Cevheri) (1892-1952) T. B. M. M. 9. dönem Urfa milletvekilliği yapmıştır. Devlet Bakanı, Urfa Milletvekili Necmettin Cevheri'nin babasıdır.

olduğunu ısrarla ifade etmişlerdi. Babasını haksız yere hapis ettikleri için intikam almaya koşan Cudi Paşa'nın hemşirezadesi Urfa eşrafından Urfa mebusu Ali Efendi'nin oğlu Mehmet Sakıp Efendi, pek ateşli ve korkusuz atıldığından ilk hücumda bacağından yaralanmış, bacağı sakat kalmıştır.

Bu aslan yavrusu pederine pek haksız zulüm ve işkenceye cüret eden gaddar Fransızlardan intikam maksadıyla avını tutmaya çıkmış aslan gibi elindeki filintasıyla geride kalanları teşvik ve bütün kuvvete rehberlik ediyordu.

İşte bu genç cesaretle ilerlerken zalim Fransız kurşunu bu kahramanı yaralıyarak kutsal görevinden alıyordu. Cenab-ı Hak bu gibi aslan evladı gençlerimizin sayılarını artırsın. Bu ilk hücum ve takip eden hücumlarda bütün aşiretler ve ahalinin kaybı 125 neferdir.

Urfa'da Fransız kuşatması 11 Nisan 1920 tarihine kadar uzadı. Bu süre içinde aşiretler ve ahali büyük bir azimle çalıştı. Kuşatma uzadıkça muhalifler propogandalarını yükseltiyor, 13. Kolordu Komutanlığı'na müracaat ediyorlar, Ali Saip Bey'in bu işi göremediğini yerine başka bir komutan gönderilmesini istiyorlardı. 13. Kolordu Komutanı, 2. Tümen Komutanı Albay Akif Bey'i Urfa sınırına gönderdiği gibi Pehlivanzade Binbaşı Nuri Bey'i de Ali Saip Bey'in yerine gönderdi.

Muhalifler bunu da az görerek bir gün bir cami toplantısı yapılmasını mutasarrıftan istiyorlardı.

Hasan Paşa Camii'ndeki toplantıda köhne ve içi geçmiş Ali Yaver Efendi **"Ey ahali görüyorsunuz ki Kuvayı Milliye başarılı olmuyor, memleketin gençleri ve serveti bu uğurda feda oluyor. Avrupa galip hükümetlerine karşı bu silahlar ve bu hükümeteşizlikle iş görülemeyeceği gün gibi açıktır. Fransızlarla barışmaktan başka çare yoktur. Memleketi bu duruma getiren ve bizi Fransızlarla barışmaya mecbur eden kişilerden hesap sormamız gerekir. İki aydır her türlü fedakârlığı yaptık, yetişir. İki çürük top bu iş görülmez, cevap isterim"** deyince. Mutasarrıf Ali Rıza Bey, Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendi'ye **"Cevap veriniz"** diye teklifte bulunuyor. Hacı Mustafa Efendi, **"Bunlar kimdir? Ben bunları bilmiyorum. Bunlar geceleri memlekettten kaçan, yalnız eşyaları ile kadınlarını kurtarmak emelinde bulunanlardır. Akriba ve komşusunun namusunu düşünmeyen insanlardır. Bunların bu memle-**

ketle ilgileri yoktur. İstirham ederim, Ali Yaver Efendi ve arkadaşlarının hangi adamı şehit olmuştur? Defterciğiniz kaç kuruş bağıшта bulunmuştur. Zaten bulunsalar olmaz. Memlekette bir kargaşalık olmasın diye bunlar hep kaçarken ben dipçikle bunları döndürüyorum. Servet yok edilmiş ise bizimdir, şehit var ise o da bizimdir. Bunlar aynı zamanda Fransızlara erzak veriyorlar. Bunlar hayındır, Fransızların cephanesi kalmadığı gibi katır eti yiyorlar. Böyle bir zamanda Fransızlara başvurmak, ölmüş bir adamı diriltmek demektir. Dışarıdan gelecek kuvveti önleyen Kuvayı Milliyemizin maneviyatı pek yüksektir. Kuvayı Milliye ile biz harice çıkarız. Fransızlarla barışmak arzu eden Ali Yaver ve arkadaşları buyursun" dediği bir zamanda cami kapısında bekleyen Badıllı Aşiret Reisi Sait Bey aşiretine "Ula Linci" yani "evlâtlarım vurunuz" deyince, Sait Bey'in bu komutu üzerine aşiret, tüfek mekanizmalarını açıp kapayınca pabuçlarını alan muhalifler camiden kaçıyor, Kuvayı Milliye görevine devam ediyor. Bundan sonraki safhalar Harp Kurtuluş kitabında yazılıdır.

URFA KUVAYI MİLLİYESİ'NİN HAREKET VE MÜCADELESİ

Kuvayı Milliye'nin başına gelen Pehlivanzade Nuri Bey, Şebeke olayından sonra Fransızların Urfa'dan intikam almak maksadıyla tekrar Urfa'ya geleceklerini tahmin ettiğinden Suruç'taki istasyonların ve hattın gözlem altında bulundurulması gerekiyordu. Kuvayı Milliye reisleri bu tehlikeyi değerlendirdiklerinden düşmanı Fırat Nehri'nin batısına atıp Ayıntap'taki arkadaşlarının imdadına koşmak istiyorlardı. Arası çok geçmeksizin Kuvayı Milliye, düşüncesinin tanığı oldu. Şöyle ki Albay Normand Siverek'ten geri dönmek hakaretinin ve Şebeke'de mahvolan Fransızların intikamını almak üzere şimendifer hattındaki ettiği tecrübeleri sonuçsuz kaldığı için top ve makineli tüfeklerle donatılmış büyük bir müfreze ile Cerablus'tan karayoluyla Suruç üzerinden Urfa'ya yürümek emelinde bulunuyordu. Onun ilerlediğini Suruç Kuvayı Milliyesi Urfa'ya haber veriyor ve Urfa kahramanları Suruç Ovası'na koşuyorlardı. Süvari ve piyadeden oluşan kuvvetler Suruç'ta Normand'ı karşıladılar. Kuvayı Milliye o gece 45 kilometrelik bir mesafe yürüyerek Suruç'un ilerisinde Fransız kuvvetiyle karşılaştı. Bu ani rastlantı üzerine Kuvayı Milliye Fransızların üzerine atılarak manevî kuvvetleri bozuk olan Fransızları dağıtarak geri çekilmeye mecbur etmiş-

ti ki Arappınar yönüne çekilmişlerdi. Arappınar'da tutunamayan kuvvet daha geriye çekildikten sonra Arappınar istasyonundaki 25 düşman neferi esir alınmıştı. Gerek bu müfrezenin esirliği ve gerekse Normand kuvvetinin hezimete uğrayarak geri çekilmesi Basravî'nin köylerinde bulunan Fransız müfrezesini imdada göndermişti. Keşif kollarının verdiği bilgi üzerine Kuvayı Milliye durumu tesbitle mevzilere yerleşen düşmanları bekliyordu. Her ne kadar Fransızların bu müfrezesi azimli ve kuvvetliyse de Suruç kazasının açık ovasında Kuvayı Milliye'nin her toprak ve taş yığıntısından ateş eden azimli cesur evlatları Fransızları şaşkınlığa düşürüyorlardı. Kuvayı Milliye'nin Mektele Köyü civarında yer alan topçusu aralıklı ateşleriyle Fransızları durduruyor, aynı şekilde topçumuz Fransızların cehennem grup ateşi ile karşılaşıyordu.

Fransızlar bu suretle uğraşırken Kuvayı Milliye'nin birden bire hücumuyle her taraftan sarıldığını anlayan düşman bir müfrezesini feda edip büyük kısmını kurtarmak için geri çekiliyor, kuvveti darma-dağın oluyordu.

Ve nihayet burada durmayı uygun görmeyen düşmanın telaşla Cerablus yönünde çekilmeye karar verdiği anlaşılıyordu. Nihayet bozulan Normand müfrezesi perişan bir surette Cerablus'a gelince komutan Normand Divan-ı Harbe verildi ki Kuvayı Milliye şu suretle en büyük düşmanını imha etmiş oldu. Bundan sonra Suruç Ovası'nda bir kaç defa daha kendisini deneyen Fransızlar bu ovada boş yere kan dökeceklerini anladıklarından artık Fırat'ın batısına geçmişler ve Kuvay-i Milliye'de Cerablus Köprüsünü elde ederek düşmanın bir daha geçmemesini sağlamaya çalışmıştı.

Özetle Nuri Bey'in Urfa'da pek yüksek hizmetleri geçmiş olup ayrıntıya girmek için kitabımız dardır. İki sene önce yarbaylığa yükselen Nuri Bey'i daha yüksek mertebelerde görmeyi arzu ederiz.

Biraz da fedakâr Birecik Kazası'nın kahramanlarından ve oranın durumundan bahsedeceğiz.

BİRECİK KAZASI OLAYLARI

Urfa Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunun başlangıcında Urfa'yla birlikte yürüyen, muhterem Birecik kasabası olmuştur.

Birecik'in kudretli pek namuslu, değerli genç zeki kaymakamı

Münir Hüsrev Bey (Erzurum Mebusu) kazadaki Müdafaa'yı Hukuk'u yönetimi altına almıştı.

Kendisiyle birlikte çalışan Jandarma Komutanı Kenan (43) ve çekirge mücadele memuru Talât Beyler idi. Her memlekette olduğu gibi burada da İslâm kıyafetinde dinsiz, casus ve hilekâr herifler vardı. Münir Bey bu ince ve nazik işi düşünerek bunları bir süre yoklamak ve isteklerini sonuçlandırarak tedbirleri almaktan geri durmuyordu. Önce Jandarma Komutanı ile Talât Bey'i aydınlatarak, yerli kişilerden uygun olanlarını elde ederek işgal altında ve küçük bu kasabada gizli toplantılar yapıyordu. Bu sırada her Musa'nın bir firavunu olacağından, Fransızların yalancı sözlerine kapılan ve yüz yıllardan beri ataları bu hükümetin yönetimi altında beslenmiş olan ve ufacak bir menfaat ve açgözlülükle ve güvenli bir gelecek için herşeyi feda eden Birecik eşrafından Mirkelâmez Ahmet Efendi, İslâmiyetin temelinden sarsılmasına yardım ediyordu. Ahmet Efendi kendisini sürükleyen cehaletiyle Fransızların kirli elini tutuyor, Fransızlarla güya uyumlu ve birlikte yaşamak istiyordu. Birecik'te bir hükümet merkezi oluşturulacak, bunu Ahmet Efendi idare edecekti.

Kazanın durumuna derin bir bakışla bakan Münir Hüsrev Bey kazada kalamayacağını ve kalsa da bir iş göremeyeceğini anıyarak çalışma arkadaşı olan Jandarma komutanı Kenan Efendi'yi alarak kaçtı ve Rumkale kazasına geçti. Ve arkadaşlarına da bilgi verdi ve o yörede sürekli olarak çalıştı.

*Nizip'te Birecik Jandarma Komutanı Kenan Bey'e
Aceledir.*

27.3.1920 Tele.

1. Orada görev almanız uygun olmayacağından görevin bitiminde Teğmen Sıtkı Bey'le dönünüz.

2. Görevin o yöredeki Kuvayı Milliye'nin aralarından seçilecek bir kişiyle yönetilmesi,

3. Düşmanın maksat ve harekatı ve Halep'in durumu hakkında elde edilecek bilginin gönderilmesi rica olunur. 27.3.1920

*Kuvayı Milliye Komutanı
Ali Saip(44)*

(43) Kenan Bey'in 5. Tümen Komutanlığı'nca taltif yazısı ve takdimamesi Rapor'da yer almakta olup kitaba alınmamıştır (D:1336/13-6, F:47/23-24-25).

(44) Bu telgraf Rapor'da "Namık" olarak imzalanmıştır. (D:1336/13-6, F:47/23)

Nizip'te Akçakoyunlu Cephesi Kuvayı Milliye Komutanı

Cengiz (Kenan) Bey'e

Akçakoyunlu civarının önemine göre oradaki Kuvayı Milliye'nin emir ve komutasını yüklenmenizi Namık Bey'den rica ettim. Kendisinden tebliğat gelinceye kadar vakit geçeceğinden hemen emir ve komutayı yüklenerek işe başlanması ve günlük olaylardan hergün bilgi verilmesini ricayla başarılar dilerim. 4/5 Nisan 1920

Kılıç Ali

Akçakoyunlu Cephesi Komutanı Cengiz Bey'e

Numara 94

1. Cephe ve bölgenizde yaptığınız soruşturmayı ve alınan tedbirlerle kuvvetinizin miktarının bildirilmesini rica ederim.

2. Mehmet Zühtü ve Kemal Bey Efendiler namında iki fedakâr subay kardeş emrinize gönderilmiştir. Varışlarının bildirilmesi,

3. Evvelce Akçakoyunlu cephesine gönderilen Binbaşı Abdurrahman Bey'e karargâha dönmesini yazdım. Cephe ve bölgedeki Kuvayı Milliye'nin emir ve komutası tamamen size aittir.

4. Urfa Kuvayı Milliye tahrip memuru Nazif imzasıyla aldığım telgrafta, yapmakta olduğu tahribatı emniyet altında bulundurmak üzere kuvvet istiyor. Sizinle görüşmesini cevaben yazdım. Ona göre yardımda bulunmanızı rica ederim.

5. Suruç'ta 300 kuvvetle bir ağır makinalı tüfeğin Kumluk yoluyla Mustafa Bey adındaki bir kişinin komutasında 4.3.1920 tarihinde Akçakoyunlu'ya hareket ettirildiği Suruç'tan bildiriliyor. Bu kuvvetin size katılıp katılmadığının bildirilmesi.

6. Orada toplanacak kuvvetlerin yiyeceklerinin çevrenizden mümkün değilse Büyük Kızılhisar'dan sağlanmak üzere saat bildirilmesi,

7. O yerdeki düşman kuvveti ne kadardır. Ve tahkimatları ne derecededir. Bugünlerde Katma'ya kuvvet gelmiştir. Takip edilerek bildirilmesi.

8. Günlük harekâtınızı düzenli olarak bildiriniz, başarılar dilerim.

9. Karargâhımız Kızılhisar'dadır.

Cengiz Bey'e

Bugün Kılıç Ali Bey'den aldığım emir üzerine Akçakoyunlu Bölgesi komutanlığını size bırakarak karargâh olan Kızılhisar'a hareket ettim. Size gelen emirnameyi burada kalan arkadaşlardan Zeki Bey'e teslim ettim. Yiyecek hususunda burada Feyyaz ve Sadık Efendi oğlu Halit Ağa ile birlikte çalışmanız ve şimdiye kadar yazışma müsveddeleri Zeki Efendi'nin yanında bulunduğu hususunun önemle takibi ve sonucunun bildirilmesi rica olunur. 6.4.1920

Abdurrahman (Karatimur)

Akçakoyunlu Kuvayı Milliye Komutanı Cengiz Bey'e

Numara 99

1. Bulduğumuz bölge hakkında saldırma kabiliyeti görmediğimizden teşkilatımızın küçültülmesine ve Maraş'a gelip tecrübeleri yapılmakta olan topların gelişine ve bir miktar daha cephane gelene kadar düşmanın Ayıntab'a sokulmasına engel olmak ve saldırmaktan çok savunmada kalmak ve köylere çıkarılmakta olduğunu haber aldığım küçük müfrezeleri pusuya düşürüp yok etmek için gerekli tedbirlerin alınması taraftarıyım. Bu husustaki düşüncenizin bildirilmesi.

2. Bona Köyü'ndeki Kartal Bey adındaki subay emrinize verilmiştir. Kendisinin çağrılarak ayrıca subaya ihtiyaç var ise bildirilmesi.

3. Yarın Sadık Efendi'yi yanınıza göndereceğim. Çevrenize gelen kuvvetlerle bağlantı kurmaya çalışınız. Kuvvetlerin kullanma şekli ve daha fazla kuvvete ihtiyaç var ise bildirilmesi

4. Bu sabah Akçakoyunlu ve civarında 5-6 kadar top sesi işitildiği haber alınıyor. Bilgi verilmesi.

5. Bugün Katma'dan Akçakoyunlu'ya trenle asker geldiği haber veriliyor. Doğru mudur? Tezkereyi getirenle cevap verilmesi 7.4.1920

Kızılhisar'da Kılıç Ali

Urfa Jandarma Taburu subaylarının hem Urfa ve hem de bu suretle Fırat Nehri'nin batı yakası ilerisinde Ayıntap'a yardıma bulunduğu haberleşmelerden anlaşılınca bu, tabur subaylarının bir kat daha mevkilerini yükselterek mertebelerini yüceltiyor ve artırıyor. Şu vesileyle de Urfa'nın öncüleri ileride bulunmuş oluyor.

Akçakoyunlu'da Cengiz Bey'e

Numara 101

1. *Ayıntap'taki Müslümanlarla Fransızlar arasında çatışma başladığını aldığım rapordan öğrendim. Bütün kuvvetlerimle Ayıntap'a hareket ediyorum.*

2. *Akçakoyunlu civarındaki düşmanın Ayıntap'a gelmek ihtimaline karşı yollarını pusularla kesmek gerekir.*

3. *Ayıntap'lı Sadık Efendi ile yedek subay Mustafa ve Şakir Beyler ve Akçakoyunlu'nun sol tarafında bulunan Kartal Bey emrinizdedir.*

4. *Yerimizi her suretle Cenab-ı Hakk'a sonra size bırakıyorum. Başarı Allah'tan, çalışma sizden, gözlerinden öperim. 7/8.4.1920*

Kılıç Ali

Akçakoyunlu'da Cengiz Bey'e

Numara 122

Aceledir

1. *Vahne mevkiine doğru gelen düşman kuvvetinin kesin olarak Ayıntap'a yürümekte olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Düşmanın Ayıntap'a girmesinin Kuvayı Milliye'nin durumunu zorlaştıracığı pek açık olduğundan mutlaka bütün mevcudunuzla düşmanın girişinin önlenmesi veyahut geri çekilmeye mecbur ettirilmesini yiğit tabiatınız ve üstün hamiyetinizden rica ederim.*

2. *Vahne'de gece baskını başarıyla sonuçlanmadığı takdirde Hunzo Boğazı'nı elde ederek orada düşmanın sıkıştırılması ve bunun için Kızılburun'da yardım için toplanan Kuvayı Milliye ile acilen görüş-*

şülerek gerekli yardımın sağlanması önemle rica olunur. Allah yardımcınız olsun. 10.4.1920 (45)

Ayıntap'ta Kılıç Ali

Akçakoyunlu'da Cengiz Bey'e

Akçakoyunlu gayet önemli olduğundan düşman kuvvetinin nokta yoğunluğunu bulmak üzere yiğit çete başlarından Karayılıanoğlu Molla Ağ'a'yı iki otomatik tüfekle gönderiyorum. Başarı Allah'tandır. 13.4.1920

Kılıç Ali

Yalnız Kenan Efendi'nin yazışmalara cevap vermemesi ve hiç bir raporuna raslanılmaması kendisinin dosya tutmadığını göstermektedir. Kenan Efendi halen Ayıntap Süvari 1. Bölük Komutanlığı'nda bulunmaktadır.

Urfa Jandarma Taburu subaylarından olup Suruç kazası bölük komutanı iken 1919 senelerinde Arappınar istasyonunu işgal eden İngilizlerin teşvikiyle şâkiliği takip ve talimat almak üzere tabur merkezine gelen yüzbaşı Sabri Efendi bölüğe dönerken Sarı Mağara adlı yerde şâkilerle yapılan mücadelede yaralanmış ve o tarihte Ayıntap'ta uzmanı bulunduğundan tedavi için oraya gönderilmişti. Fransızların muhafızla götürdükleri Hüseyin Pertev Efendi hemşirezadesi olmak hasebiyle onun etkisiyle ve yarası iyileşmiş bulunduğundan tekrar Urfa'ya gelerek görevi başına gitmiş ise de o sıra Fransızlarla çatışma başladığından Urfa'ya Ali Saip Bey'e katılarak Ali Saip Bey'in verdiği 100 nefer Jandarma ile Suruç'tan Urfa üzerine gelmek emelinde bulunan Fransız imdat müfrezesini Şebeke ve Koçviran sırtlarında karşılayarak Kuvayı Milliye ile birlikte müfrezesini çekilmeye mecbur etmiştir. Suruç hareketinin aşamalarına katıldığı ve Siftekk İstasyonu civarında toplanan Fransız kuvvetlerinin çıkartılmasına memur olan Kuvayı Milliye ile birlikte çalıştığı ve Ali Saip Bey'in mebus seçilmesi üzerine

(45) Rapor'da telgrafın sonu şöyledir: "..Burada vaziyet sakinidir. Tarafalarda hareket yoksa da ara sıra ateş başlıyor, mamafih şimdilik bekleme ve savunmadayız." (D:1336/13-6, F:47-24).Kılıç Ali (Kılıç), (1889 - 1971) Antep ve havalisi Kuvayı Milliye Komutanı. Gaziantep Milletvekiliği, İstiklal Mahkemesi üyeliği yapmıştır.

Tabur komutanlığı vekilliği kendisine bırakılarak ve bu görevin yerine getirilmesi ile birlikte Pehlivanzade Nuri Bey'in Suruç'ta yaptığı harekâta da yine aynı şekilde çalıştığı için kendisinin hizmetlerinin kitabımızda yer alacak derecede faydalı olduğunu açıklamamak ve söylememek doğrusu haksızlık olur.

Yukarıdan aşağı Urfa harekâtını idare eden bütün anlamı ile Kuvayı Milliye'yi ifade eyleyenlerin, mübalâğasız Urfa Jandarma Taburu subayları ve küçük subaylarıyla diğer mensupları olduğuna kanaat etmek gerekir. Ta başlangıçta taburun başçavuşlarından Hacı Mustafa Efendi'yi Jandarma Komutanı Müdafaayı Hukuk arasına katmıştı ve ona Silistre Kahramanı Abdullah Çavuş adını vermişti. Bu arada tabur başçavuşu Reşit Efendi de emsâli arasında olağanüstü hizmetleriyle değerini göstermiştir. Bununla birlikte taburun diğer Emin Çavuş adındaki kahramanı mücadele esnasında karşısındaki düşmanı hiçe sayarak ileri atılması ve gizlenmemesi yüzünden iki yara almıştı. Yaranın biri karnından ve diğeri bacağından idi. Emin Çavuş bir müddet yaralarının tedavisiyle uğraştı ve yaraları iyileşti. Bu üç çavuşun hizmetlerini anmak kitabımızın bir çok sayfasını alacağından fedakarlıklarının derecesini o memleketin takdirlerine terk ediyorum (46).

URFA TABURU SUBAYLARINDAN ASTEĞMEN AHMET RAMİ EFENDİ

Aslen Urfalı Hacıkâmilzade Reşit Efendi'nin oğlu "küçük" lâkabıyla şöhret bulan Hacı Mustafa Efendi'nin kardeşi Jandarma Subayı Ahmet Rami Efendi bu sırada taburun küçük subayları arasındaydı. Kendisi hem taburdakilerle beraber ve hem de fırsat buldukça ağabeyinin Kuvayı Milliyesi ile birlikte çeşitli saflarda hizmet etmiştir. Kuvayı Milliye arasında bulunması hem onları teşvik ediyor ve hem de uğrayacakları tehlikeden koruyordu. Bununla birlikte akrabası olan Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendi ve Kuvayı Milliye Komutanları Ali Saip ve Pehlivanzade Nuri Beyler Ahmet Rami Efendi'yi her tehlikeye

(46) Rapor'da taburdaki çavuşlar arasında belirtilen Durak Çavuş, kitaba alınmamıştır. Yine tabur mensuplarından Rapor'da yer alan Teğmen Servet Sıtkı ve Teğmen Ömer Avni Efendiler kitapda yer almamışlardır. (Bunlardan Servet Sıtkı Efendi, daha sonraki yıllarda Urfa'ya görevle gelmiş, Badıllı Sait Bey'in oğlu Av. Kemal Badıllı'ya kızını vermiş, 1950 yılında Urfa'da ölmüştür. Mezarı Samsatkapı Askeri Şehitliği'ndedir.) Yine 12'lerden Teğmen Hüseyin Pertev Efendi'nin de hizmetleri Rapor'da daha ayrıntılı anlatılmaktadır.

karşı daima ileriye gönderiyorlar ve vatan görevinden yüz çevirmeyen bu efendi, vatan evlâdına yaraşır bir suretle görevine sarılıyordu. Ahmet Rami Efendi 1921 senesinde özel izinle sınavı kazanarak üsteğmenlik rütbesiyle mensup olduğu birliğinde görevlendirilmiş olup bu kere 1924 senesinde Kütahya taburunun takım komutanlıklarında çalışmaktadır.

GAZİANTEP'İN ACIKLI DÜŞÜŞÜ

Gaziantep'de savunmacılar huruç hareketini yaparak dışarı çıkmış ve Gaziantep de bu büyük fedakârlıktan sonra düşmüştü. Ayıntap'ın düşmesi ve orda boş kalacak Fransız kuvvetlerinin tekrar Urfa üzerine yürümesi ve Urfa'dan intikam alınması düşünülebilirdi.

Müdafaayı Hukuk Cemiyeti telaş ve heyecana kapılıp acilen bir toplantı yaparak Kuvayı Milliye'nin toplanmasını ve başlarında güvenecek bir komutanın bulunmasını kararlaştırarak Diyarbakir Jandarma Alay Komutanlığı vekilliğinde bulunan eski komutanları Binbaşı Ali Rıza Bey'i çağırma arzusu ettiler. Ve bu arzularının Başkanlıkça Cephe komutanlığına yazılarak rica edilmesi kararlaştırıldı.

Elcezire Cephe Komutanı Nihat Paşa Hazretlerine

Gaziantep ne yazık ki düşman eline düştü. Düşmanın ayırdığı bir kuvvet de Nizip'e girdi. Bu kuvvetin ve daha başka kuvvetlerin Urfa üzerine yürüyeceği düşünülebilir. Tehlikeye karşı Urfa Kuvayı Milliyesi toplanacaktır. Memleketimizi savunma ve Ayıntap'a gidecek yardımlar için ve gerekirse şanlı sancağımızı Halep'in kalesinde dalgalandırmak isterseniz Kuvayı Milliyemizin emir ve komutasını yüklenerek olan ve bütün memleketin güvenini kazanmış olan eski Jandarma Komutanımız ve halen Diyarbakir Jandarma Alay komutan vekili Binbaşı Ali Rıza Bey'in Kuvayı Milliye Komutanlığına tayin ve acilen gönderilmesini rica ederiz. 14.2.1921

*Urfa Müdafaayı Hukuk Cemiyeti
namına Belediye Reisi Hacı Mustafa*

Elcezire Cephe Komutanlığına

Ayıntap'ın zalim düşman eline geçmesi yüzünden Urfa'ya gelmek isteyen düşman kuvvetinin sancağımıza yaklaşması memleket halkını telaş ve heyecana düşürmüştür.. Kuvayı Milliyemiz toplanmış, yalnız komutaya muhtaçtır. Halkın güven ve iyi duygularına mazhar olan Diyarbekir Jandarma Alay Komutanı vekili Ali Rıza Bey'in komutayı yüklenmek üzere acele olarak gönderilmesini rica ederiz.
15.2.1921

*Belediye ve Müdafaayı Hukuk Reisi
Hacı Mustafa*

*Müdafaayı Hukuk Azasından
Hacı İmam*

*Bu dahi
Hacı Esad*

*Bu dahi
Mahmut*

*Halilürrahman Dergâh Şihî
Hüseyin*

*Hocazade
Ahmet*

*Eşraftan
Hacikâmilzade
Hacı Mustafa Ağa*

*Bu dahi
Hacı Mustafa Reşit*

*Bu dahi
Mahmut Cuma*

*Bu dahi
Hacı Mustafa Hakkı*

*Badıllı Aşiret Reisi
Sait*

*Dögerli Reisi
Bekir*

*Bazikî Aşiret Reisi
Bekir Arus*

Zaten Ayıntap'ın düşmesi ile üzgün ve kederli olan Elcezire Cephe Komutanı Nihat Paşa Hazretleri durumun kötülüğünü takdir buyurmak dolayısıyla askeri komutanlardan aldığı raporda Urfa'nın geleceği söz konusu olduğundan ahalinin bu yoldaki başvurusunu uygun buldu. Vilâyete bağlı olan Jandarma Komutanı hakkında hemen Diyarbekir Valisi Hüseyin Mazhar Bey ile görüşerek Ali Rıza Bey'in Urfa'ya gönderilmesi kararlaştırıldı. Aşağıdaki gizli emir üzerine Ali Rıza Bey 17.2.1921 tarihinde hareket etti.

Elcezire Cephe Komutanlığı

Şube : 857/1607

*Diyarbakir Jandarma Alay Komutanı Vekili Binbaşı
Ali Rıza Bey'e*

Cephenin durumu hakkında talimat

1. Siverek ve Urfa bölgesinde Cephece, teşkiline gerek görülen Milli teşkilata memur olarak Binbaşı Ali Rıza Bey ve Urfa mebusu Ali Saip Bey'i tayin ediyorum. Durumlarını bildiğiniz ve üzerlerinde haiz bulunduğunuz etki dikkate alınarak çalışma bölgesinin aranızda tak-sim edilmek üzere çalışmalarınızı hızlandırıp ortaklaşmanız talep edil-
dir. Siverek dahil olmak üzere Urfa ve havalisinden ayrı ayrı ne miktar kuvvet çıkarılabileceğinin ve bu kuvvetlerin gereğinde uzun bir müd-det yiyeceklerinin ne şekilde sağlanabileceğinin, Kuvayı Milliye'nin bölük ve küçük birliklerine kimlerin kumanda edeceğinin ve şahıslarına ait silah ve cephane miktarının ne kadar süre için yetece-ğinin yerinde incelenerek adı geçen Ali Rıza ve Ali Saip Beylerce görüşülüp kararlaştırılarak cepheye bildirilmesi, komuta kurulunun adları ile emirlerinin altındaki miktarı gösterir bir cetvelini gönderilmesi ve oluşturulacak birliklerin ayrıntılı asker usulü künye defterinin düzenlenerek elde saklanması

2. Fırat Nehri geçitleriyle Urfa arasındaki geçiş yerlerinde savunma kabiliyeti olan mevkilerde birbirini takip eden mevzilerin tah-kimi görevi oraya varmak üzere bulunan 2. Tümen Komutanı Akif Bey'e bırakılmıştır. O komutanlık bu mevzilerin yerlerini seçip proje ve planlarını hazırlayacaktır. Tahkimatın yapılması için gereken işçiler sizlerin aracılığıyla bulunacak, Kuvayı Milliye'den verilecektir. Cephenin Urfa'da bulunan istihkâm bölüğü, işçilerinize yol gösterip iş başılık edecektir. İstihkâm birliği subayları da işlerin uygun bir surette yapılmasını sağlayıp kontrol edeceklerdir.

Durum değişip 2. Tümen Komutanlığı Urfa'dan ayrılırsa bu görevi tümen komutan vekilliğine bırakacaktır.

3. Siverek ve Urfa eşrafından en çok bize yardım edecek olan-ların uygun surette ödüllendirilmesi kararlaştırılmıştır.

4. Ortaklaşa çalışmak ve her işlerini kolaylaştırmak üzere 5. Tümen Komutan vekili Mevki Komutanı Yarbay Münir Bey'e emir veril-miştir.

5. Cepheyle haberleşmek üzere tesbit edilen şifrenin sureti ili-şiktir.

6. Menfaatini yapacağı hizmete tercih eden kişilerin bir iş göre-meyeceği ve bunlardan faydadan çok zarar göreceği açıkça görül-

düğünden bu hususun yapılacak teşkilatta dikkate alınması gerekir ki, hatırlatmak isterim.

7. Teşebbüslerinizde başarılı olmanızı dilerim.

8. İş bu emir Rıza Bey'e yazılı olarak verilmiştir. 16.2. 1921

*Diyarbakir'de Elcezire Cephe
Komutanı Albay Nihat*

Ali Rıza Bey Siverek'ten geçerken eşraftan Cudi Paşa ve Mahmut Efendi'ye başvurarak 1.000 neferlik, biri Cudi Paşa, diğeri Mahmut Efendi'nin oğlu Mehmet Emin Efendi komutasında iki taburun emre hazır bir hale getirileceği sözünü alarak hemen Urfa'ya yürüdü.

Urfa'ya varışında karşılaştığı destek ve gösteri unutulmayacak kadar büyüktür. Varışının ertesi günü Müdafaayı Hukuk Cemiyeti ile görüşüp memleket eşrafı ve aşiret reislerini toplantıya çağırarak süvari ve piyade kuvveti olmak üzere 2.900 gönüllü Kuvayı Milliye kayıt ve bir hafta içerisinde içtima ettirerek Fransız kuvvetlerini Birecik'te karşılamak üzere hareket ettiyse de Urfa'da önemli bir kuvvetin toplandığını haber alınca Fransız birlikleri Nizip'ten geri yürüyüşle Ayıntap yönüne çekildi. Üç ay kadar bu suretle memleketin savunmasına kendini hazır ederek bir çok yardım gördü. Bu hususta memleket gençleriyle eşraf ve aşiret reislerinin gösterdikleri kahramanlık ve ciddi yardımlar memleketin büyüklüğünün en belirgin tanığıdır.

ŞÜKRAN VE SAYGI

Urfa'nın mücahedesini ve kurtuluşu, Ayıntap'ın savunması, Maraş'ın düşmandan temizlenmesi, Adana'nın tahliyesi, Karadeniz sahillerindeki Pontus'çuların hareketlerinin tepelenmesi, İnönü ve Sakarya meydan muharebeleri, Doğu Trakya mücadeleleri ve nihayet Avrupa'nın savunduğu ve saldırttığı Yunan ordularının denize dökülmesi, İstanbul'un kurtuluşunu vücuda getiren büyük ve kanlı savaş ve geçmişi unutturan bu gamlı harekât, bu dinî kuvvet, bu millî birlik.. Bu ve bunların hepsine Cenab-ı Hakk'ın yardımı ve büyüklüğü, milletin imanı, milletin kurtarıcısı Gazi Paşa'nın deha ve kudreti ve muhterem arkadaşlarının doğru yollarında adım adım sebat ve pek ciddi yorumlarının harikulâde ve doğruluk semeresini alan ve idrak eden bu mille-

tin ferdi sıfatıyla Allah'ına şükranını dua ile sevgili cumhuriyetimizin sonsuza kadar devamı uğrunda yine milletin bir ferdi olarak nefsi feda ederek Tanrı'nın azametine şan sahibi Peygamberimiz'in ruhaniyetine şükran ve saygılarımızı sunmayı bir yükümlülük sayarak kitabımıza son verdim.

ÖZÜR

"**Urfa Mücahede**sini" adını verdiğimiz bu kitap, tarafımdan Sinop Vilâyet matbaası makinasına verilmiştir. Bir çok kısmı kalemim ile yazılmış ise de esas müsveddesini hazırlayan, hizmetleriyle kitabımızı süsleyen Urfa Jandarma Taburu mülhakı ve Müdafaayı Hukuk'un önemli üyelerinden ve daha sonra yine beni takiben Diyarbekir Alay mülhakında ve çeşitli hizmetlerde ve toplam beş sene yanımda çalışan İzmirli Üsteğmen Adil Hulusi Efendi'nin, uzun zamanlar uğraşarak ve dağınık halde bulunan resmi belgelere dayanan evrak üzerine Urfa Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin gösterdiği kahramanlığı saymak hususunda kitabımızı toplayıp ve milletin değersiz bir ferdi olduğum halde sırf bana olan içten sevgi ve bağlılığı dolayısıyla kitapta şahsıma ait kısımda övgü ile dolu cümleler yazdığına tesadüf ettim. Bu cümlelerin kitabımızdan çıkartılması ifade şeklini ve maksadı başka bir şekle dönüştüreceği korkusuyla lâıyk olmadığı cümle ve övgüleri yazmak ve bastırmak mecburiyetinde kaldım. Kendini övmek şeklindeki ifadelerin övünme ve şahsî ihtiras ve yükselmek gayesine yönelik olmadığını muhterem ve temiz kalpli büyük milletime karşı arzla özür dilerim. 12 Kasım 1924

Ali Rıza

KİTAPTA YER ALAN FOTOĞR AFLARIN ALT YAZILARI*

1. Üç ay Fransızın mevki mevki, istasyon istasyon dolaştırdıkları ve İstanbul hükümetine teslim ettikleri Suruç Kaymakamı Mes'ud Bey.
2. Üç ay Fransızın mevki mevki, istasyon istasyon dolaştırdıkları ve İstanbul hükümetine teslim ettikleri Teğmen Hüseyin Pertev Efendi.
3. Urfa'da işgal altında Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurup aşiretleri birleştirerek büyük bir kuvvet meydana getiren Ali Rıza Bey (Sinop Jandarma Komutanı, Yarbay)
4. Urfa Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin önemli üyelerinden Üsteğmen Adil Hulusi Efendi.
5. Siverek Jandarma Komutanı Diyarbakirli Narizade Binbaşı Aziz Rızıkı Bey.
6. Urfa Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendi ve yaveri Mehmet Fuat Efendi.
7. Cemiyet üyelerinden Barutçuzade Hacı İmam Efendi.
8. Cemiyetden Hacı Mustafa Reşid Efendi.
9. Cemiyetden Şellizade Ali Ağa.
10. Evi, Cemiyetin ilk toplantısına sahne olan Güllüzade Osman Efendi.
11. Şekercizade Eyyüp Efendi.
12. Arabizade Reşid Efendi. Gördüğü hizmetlerle hoşuna gitmediği düşman, Urfa mücahedesini bir türlü unutamıyor. Zavallı Reşid Efendi gözüne gelen bir hastalığı Urfa hadisesinin sonuçlanmasından üç sene sonra tedavi için Beyrut'a gidiyor. Fransızlar "Bu çete reisidir" diyerek Suriye sınırı dışına çıkarılmak üzere Mersin'e sevk ediyorlar.
13. Şabanzade Hüseyin Şaban Efendi.
14. Fedakâr Güllüzade Hacı İbrahim Efendi.
15. Fedakâr ve gayretli Şahapzade Hacı Mustafa Hakkı Efendi.
16. Hacı İsazade Ömer Efendi.
17. Hizmeti geçen telefon memuru polis Mehmet Efendi.
18. Pek çok hizmeti geçen Badıllı Aşireti Muhterem Reisi Said Bey.
19. Babasının intikamını almak üzere koşan Siverekli Hacı Aliefendizade Urfa mebusu Ali Efendi'nin oğlu Mehmet Sakıp Efendi.
20. Urfa Kuvayı Milliye Komutanı ve Kozan Mebusu Ali Saip Bey. Fotoğrafının üstündeki yazı şöyledir: "**Urfa Mücahedesinde öncümüz, ağabeyim Ali Rıza Bey'e takdim. Urfa Mebusu Ali Saib**"
21. Pehlivanzade Piyade Yarbayı Nuri Bey.
22. Münir Hüsrev Bey (Erzurum Mebusu).
23. Jandarma yüzbaşlarından Yusuf Kenan Efendi.
24. Halen Maden vilayetine bağlı Çermik Bölük Komutanı Yüzbaşı Sabri Efendi.
25. Urfa Jandarma Tabur Erkan Çavuşu Reşid Efendi.
26. Urfa Hacıkamalzade Jandarma Asteğmeni Ahmet Rami Efendi.

* Kitaptaki fotoğraflar basılamayacak kadar silik olduğundan, yalnızca alt yazıları buraya alınmıştır.

İNDEKS

- A**
Abdurrahman Bey (Bnb) , 79,80
Abdurrahman Bey (Milli) , 28,30
Abdülğani Ganime, 28,49
Adana, 41,42,44,46,52
Adil Hulusi Efendi,19,47,52,62,63,64,66,88
Afyonkarahisar,11
Ahmet Rami, 6,83,84
Akçakoyunlu,79,80,81,82
Akif bey (Alb.),70,75,86
Alber (Fr. Yzb.),28
Ali Galip,18
Ali İhsan Paşa (Sabis),7,11
Ali Kemal Paşa,55
Ali Rıza Bey (Bnb.) , 6,7,19,20,21,24,28,29,32,33,34,44,45,47,49,50,51,53,
56,58, 60,63,64,66,72,88
Ali Rıza Bey (Mutasarrıf),17,18,20,75
Ali Saib Bey (Ursavaş) 3,22,61,62,63,64,65,66,69,71,72,75,78,82,83,86
Allenby (İng. Genaralı),7,11,13,41
Almanya Avusturya İttifakı,14
Amerika,15,21,
Amerikan Mektebi,69
Amikli Hacı Ağa,30,34,35,61
Ane Aşireti,36
Aneze Aşireti,29,36,37,67
Antakya,30,34
Antep,6,11,13,42,66,67,80,81,82,84,85,87
Arabizade Komiser, Şakir Efendi,19,21
Arabizade Reşit,6,73
Arappınar,13,31,34,44,57,76,77,82
Arif Bey,20
Aynelarus,29
Aziz Bey,48,49,67,68,69,70
B
Badıllı Aşireti, 30,45,56,65
Badıllı Bekir Bey,74
Badıllı Cüneyt Bey,74
Badıllı Hasan Bey,74
Badıllı Sait Bey,45,46,56,57,61,76,83,85
Barutcuzaade Hacı İmam Efendi,6,19,73,85
Basravi,10,11,13,26,31,35,38,66,77
Baziki Aşireti,26,69,85
Bekir Arus Ağa (Baziki),74,85
Bekir Bey (Döğerli),32,46,56,65
Berazi Aşireti,11,26,30
Binbaşızade Halil Efendi,73
1916 Anlaşması,10,21
Bini Esat Aşireti,27,32
Bini Muhammed Aşireti,27,31
Bini Yusuf Aşireti,27,32,67
Birecik,6,7,8,11,14,34,49,64,68,77,87
Bona Köyü,80
Bozan Bey (İzollu),74
Büyük Kızılhisar,79

C

Cabirizade Selahattin,6
Casım Ağa,74
Cedan Ağa,46
Cemal Paşa,26
Cengiz Bey (Tgm. Kenan Efendi),79,80,81,82
Ceralbus,6,7,11,13,31,39,67,76,77
Cerada Aşireti,32
Cevdet Bey,33,35,36,57
Ceyhanlı Yusuf Ağa,34,45,61
Cudi Paşa,57,69,74,87
Cümeyle Aşireti,27,32

D

Damat Ferit Paşa,5,45,55
Demirciyan Serkis,9
Depoir (Fr. Yb.),39,44
Derviş Hamey Atı,11
Dersaadet,13,26
Deyrzor,67
Diyarbakir,10,29,33,35,37,47,48,56,58,60,84,85,88
Dögerli Aşireti,32,46,85
Durak Çavuş,83
Dyobs (İng. Generali),13

E

Ebu Asaf aşireti,27,31
Ebu Cindi Aşireti,32
Edirne,26
Emin Çavuş,83
Erzurum,11,17,18
Erzurum Kongresi,17
Erzurumlu Karabet,9
Eys, (İng. Generali),9

F

Falyede (Fr. Sb.),64
Feridun Bey,7
Feyyaz Ağa,80
Filip (Fr. Tgm.),40
Foulon (Fr. Jan.Müfettişi),43
Fuat Efendi,64,65

G

Galipbeyzade Mustafa,26,74
Geysi Aşireti,10,11,26,27,31,33,68
Gouraud (Fr. Generali),51
Güllüzade İbrahim Efendi,73
Güllüzade Osman Efendi,19,73

H

Hacı Abuzer Ağa,74
Hacı Bedir Ağazâde Halil Ağa,19,73
Hacı Es'ad Efendi,22,24,50,73,85
Hacı Hüseyin Ağazade Ali Yaver Efendi,73
Hacı Hüseyin Ağazâde Halil Efendi,24,50
Hacı Hüseyin Ağazade Hasan Efendi,73
Hacı Hüseyin Ağazade Haydar Efendi,50
Hacı İsa Zade Ömer Ağa,73
Hacı İzzet Efendi (Yzb),7

Hacıkamilzâde Hacı Mustafa,85
Hacıkamilzâde Hacı Mustafa Reşit,6,19,22,72,85
Hacı Mustafa,6,17,19,22,24,25,47,50,51,72,83,84,85
Hacı Mustafa Hakkı Efendi,24,73,85
Hacı Ömer Efendi (Şeyhanlı),57,74
Haçım Bey,29,36,37,55,67,
Halep,5,6,9,10,15,18,29,67,78
Halife Ordusu,66
Halil Çavuş,45
Halil Rami,18
Halit Ağa,80
Halit Bey (Dadaylı),20,21,27,36,37,57,60
Haltanlı Aşireti,36
Hamidiye Alayları,8
Hamit Bey (Alb),11
Harabnaz İstasyonu,31
Harran,9,17,27,31,32,33,36,39,40,49,63,64,65
Hauger (Fr. Bnb),31
Havran,15
Hayrettin Bkz. Ali Rıza Bey (Bnb)
Hocazade Ahmet,85
Hunzo Boğazı,81
Hüseyin Bey (Bnb),29,30,48
Hüseyin (Halilürrahman Dergâh şıhı),85
Hüseyin Efendi,74
Hüseyin Mazhar Bey,60,85
Hüseyin Paşa,36,54
Hüsnü Bey (Yzb),63,67,68
Hüseyin Pertev Efendi (Tğm),19,31,40,52,82,83
|
İbrahim Paşa,8,28
İhsan Bey (Em. Bnb.)61,62
İstanbul,8,35,42,44,46
İstanbul Hükümeti,13
İtilâf Fırkası,18
İtilâf Ordusu,3
İtilâf Devletleri,23
İttihât Fırkası,18
İzol Aşireti,69
K
Kadri Bey (Van Valisi),58
Kadri Bey (Yzb),58
Kılıç Ali,78,80,81,82
Kalvel (Fr. Sb),64
Karacurun,20,27,37,63,69
Karakeçi Aşireti,46,48
Karayılan oğlu Molla Ağa,82
Kartal Bey,80,81
Katma,79,80
Kemal Bey,79
Kenan Efendi (Tğm),7,49,78,82
Kenan Bey (Yzb),35,36,53,54,55
Ketkanlı Aşireti,10,11,13,26,31,35
Kıyas,28
Kızılburun,81
Kızılhisar,80,82,

Kilis,13,31
Killing (İng. Yb.),11
Konya,12,66
Küçük Ömerzade Rüştü,74
Küftepe,31
Kürkcüzade Mahmut Nedim Efendi,14,68
Küttülamâre,14
L
Lambert (Fr. Yzb.),44,63
M
Mahmut Ağazade Mustafa Ağa,73
Mahmut Bey,8,9,17,28,30,46,48,49,65
Mahmut Bey (Yb.),58,60
Mahmut Efendi,69,74
Mahmut Şevket Paşa,18
Malta,8
Mamuretülaziz,56,59
Maraş,30,66,67
Mardin,20,55
Medine,6,10
Mehmet Ağa,74
Mehmet Emin Efendi,74,87
Mehmet Sakıp Efendi,74,75
Mehmet Zühtü,79
Mekke,6
Mektele,77
Mesut Bey,52
Meşhur Aşireti,27,32
Milli Aşireti,8,17,46,28,29,37,65
Mollazade Mahmut Efendi,19,21,73,85
MuacleAşireti,27,32
Mirkelâmzade Ahmet Efendi,78
Muçim,29,37
Müftü Hasan Efendi,17,21,22,23,25,50,51
Mondros Mütarekesi,5,6,7
N
Namık (Yzb. Ali Saib Bey),79
Nazif,79
Nebozade Hacı İmam Efendi,19,73
Nevacih Aşireti,27,32
Nihat Paşa,11,84,85,86
Nizip,6,7,13,14,78,79,84,87
Normand (İng. Alb.),67,68,76,77
Nuh Ağa,74
Nuri Bey (Pehlivanzade),51,60,73,75,76,77,83
Nusret Bey,5,17
O
Ömer İzzet Efendi,46,47
Ömer Avni Efendi,83
P
Pirincizade Sıtkı Bey,58
Paşazade Şevket,74
R
Ramazan Ağa,74
Ramazan Şellas,10,17
Rastgeldizade Bakır Efendi,73

Reşit Çavuş,83

Rumkâle,78

S

Sait Ağazade Ali Ağa,73

Sait Ağa Zade Sait Ağa,73

Sajous (Fr. Yzb.),31,39,43,60,62,63,64

Salih Bey,74

Salih el Abdullah,26,28,31,32,33,39,40,46,47,48,63,66

Seyfettin Beyzade Ömer,26

Seyit Mehmet Efendi,53

Sincar,11

Sivas,18,20,23,29,33,42,46,47,49

Siverek,20,21,27,36,45,46,47,48,49,51,64,66

Siverekli Ali Efendi,47,52,54,56,57,61,72,75

Siyala Aşireti,26,28,31,36,39,46,47,48

Sofizade Hacı Mustafa Çavuş,19,45,83

Suruç,10,11,13,26,30,34,35,40,49,61,76,77

Süleyman Nazif,59

S

Şahin Beyzade Bozan Bey,26

Şahinbeyzade Mustafa Bey, 26,35,36,54,57,61,66

Şakir Bey,81

Şam,5

Şebeke Olayı,76

Şekercizade Eyüp Efendi,73

Şerif Ali,6

Şerif Faysal,11

Şerif Matar,6

Şevket Bey,13

Şeyhanlı Aşireti,57

Şeyhmus Ağa,74

Şeyho Ramazan Ağa,73

Şihzade Ahmet,22

Şihzade Bedî,50

Şükrü Nasih Efendi,26,49,50,51

T

Talat Bey,78

Temmah Aşireti,32

Telebyaz,31,34,36,67

U

Ubada Aşireti,32

V

Vahne Mevkii,81

Viranşehir,8,9,29,46,47,48,49,52

Vujisi (ing. Yb),14

W

Washington,15

Woolley (Ing. Yzb.),8,9

Y

Yağlıkcızade Hacı,50

Yakup Efendi,71

Yasin Efendizade Şevki,58

Yusuf Kamil Efendi,24,50,73

Z

Zeki Efendi,80

Zeytun,30

Zülfüze İhsan Bey,58

Ali Rıza Bey

Jandarma Yarbay Ali Rıza Türksoy. 1292 Arapkir doğumlu. Urfa Jandarma komutanlığından sonra Diyarbakir Alay komutan vekilliği yaptı, daha sonra Sinop'a atandı. Hatıratını Sinop'ta iken bastırıldı. 1931 yılında İstanbul Bölgesi Jandarma Müfettişliği'nden emekli oldu. 1948 yılında vefat etti. 12'ler olarak bilinen kurulun başkanıdır.

Adil Hulusi Efendi

Jandarma Binbaşı Hulûsi Gür. 1307 Kula doğumlu. Urfa'daki görevinden sonra Diyarbakir'e atandı. 1940 yılında İzmir Jandarma Alayı Urla Tabur mülhaki iken emekliye ayrıldı. 1968 yılında vefat etti. 12'ler olarak bilinen kurulun üyesidir.

ISBN : 975-7394-01-09

